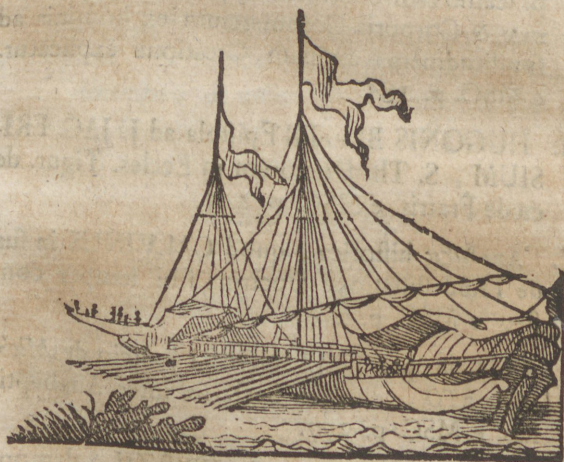

MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula XIV.

TURICI

Litteris Conradi Orellii et Soc.

MDCCXXXIX.

ARGUMENTA

hac Musei Partic. XIII. explicata.

- I. SAM. BATTIERII Oratio de Litterarum Græcarum post inductam plurium Sæculorum horrendam Barbariem, in occidentalibus Europæ partibus Interitu, & quomodo ex singulari Dei beneficio tandem illæ insigniter refluuerint. e MSC. p. 163.
- II. J. F. ST . . Dissertatio theologico-philosophica novam continens hypothesin, qua Animæ & Corporis commercium ex hominis ad similitudinem divinam Creatione explicatur. e MSC. p. 185.
- III. HUGONIS BLOTHI Epistola ad J. JAC. FRIISIUM, S. Th. Doctorem in Eccles. Tigur. de cæde Fratris. e MSC. p. 245.
- IV. Ἀποδείξις historica, quod CALVINUS in sua de Prædestinatione Doctrina sibi semper constet. e MSC. p. 256.
- V. Vindiciæ pro BULLINGERI judicio de Mich. SERVETO, ejusque Sectariis inter Anabaptistas. e MSC. p. 277.
- VI. Viri Vener. J. CONR. WIRZII, demonstratio, quod homini Christiano liceat spe præmii Deum colere. e MSC. p. 291.
- VII. Nova Literaria. p. 303.

SAMUELIS BATTIERII,

Medic. Doct.

ORATIO

de Litterarum Græcarum post inductam
plurium Sæculorum horrendam Barba-
riem, in Occidentalibus Europæ Partibus
interitu, & quomodo ex singulari Dei
Beneficio tandem illæ insigniter
refloruerint.

D. XII. Febr. 1706.

eum auspicia Professionis Linguae Græcæ
in Acad. Basil. caperet, habita.

PRudenter admodum Cous ille Senex magnus
noster Hippocrates in Lege statuit, eum qui
Medicinæ scientiam sibi comparare velit,
horum imprimis compotem fieri oportere,
Φύσιος, διδασκαλίας, τόπου ευφύεος, παιδομαθίας,
φιλοπονήας, χρόνου. Naturæ, doctrinæ, loci ad
studia apti, institutionis à puero, laborum amoris, at-
que tandem temporis. Quod Hippocrates de Medi-
cinæ

Tom. IV.

M

cinae

cinæ disciplina tantum affirmavit, id ego in universum de omnis liberalis doctrinæ studio verissimum esse pronunciare non dubito. Ad cujusque veræ Eruditionis laudem consequendam profecto ista necesse est ut conjungantur omnia: Natura atque ingenium, docentium præcepta & institutio, locus studiis probe accommodatus, ut à teneris disciplinæ quis tradatur, industria & diligentia, atque tandem omnia maturans atque perficiens tempus. Horum vel uno deficiente spes jucundæ studiorum messis frustra erit concepta: ea vero si rite conjungantur, lætam quis optimarum frugum segetem suo tempore largiter demetere poterit. Adeo quippe non solum Medicinæ, ut Hippocrates loco citato dixit, sed omnis liberalis disciplinæ studium simile est considerationi eorum quæ e terra nascuntur; Natura enim nostra, ut cum Hippocrate loquar, veluti ager est: dogmata docentium veluti semina sunt: disciplinæ committi a puero convenit cum eo, quando veris tempore ipsa semina in terram cadunt: locus in quo studium fit, est quale ex ambiente aëre contingens e terra nascentibus nutrimentum: studium ipsum est terræ cultura: tempus autem ista corroborabit omnia, ut perfecte enutrientur. O nostram Juventutem vere fortunatam, cui ad felicia multijugæ Eruditionis incrementa indipiscenda deesse potest nihil, nisi hac in parte sibi deesse velit ipsa, non adhibita nimirum in studiis industria decentique laborum patientia, sine qua irritoprofus atque vano conatu cætera sunt omnia. Ingenia nostræ Juventuti contingunt ut plurimum ubera satis & excellentia, quæ tanquam agri fertiles multo cum sœnore, quod acceperunt, redere

dere abundanter possunt. His nobilissimis ingeniorum arvis multi sunt in Alma hac nostra Academia divitibus omnigenæ Eruditionis atque Doctrinæ thesauris instructissimi Viri, quibus diligens cura est, ut in ipso ætatis vere optima Virtutum atque excellentissimarum artium & scientiarum semina largiter committantur. Utque hæc semina bene germinare, feliciterque in uberrimas sobolescere fruges valeant quis locus esse possit, qui nostra Civitate consecrata Musis pectora amabilius complectatur, non aliter quam benignum cælum fœcundos agros blandi aëris temperatione fovere atque tempestivis imbribus irrigare soleat? Summis itaque laudibus atque præconiis merito celebrandi, inclytus Reip. nostræ Magistratus, atque Amplissimi Academiæ nostræ Proceres, qui omnem sedulo impendunt operam, ut in hac nostra Academia, vera Eruditionis officina, Virtutum, omnisque humanæ perfectionis seminario, florentissima Juventutis ingenia diligenter excolantur, atque optimarum rerum cognitione mature imbuantur. **Hinc & ego non ita pridem a modo laudato Magnifico & Ampliss. cum Reip. tum Academiæ Senatu concordibus suffragiis rite designatus sum & constitutus, ut divitem illum solidæ Eruditionis fontem Græcam Linguam ut Ordinarius Professor in hac nostra Academia publice docerem, atque humanitatis studiosam Juventutem ad ejus intelligentiam perducere laborarem. Hoc proin ego munere a Superioribus mihi demandato in posterum, Deo clementer fortunante, pro viribus strenue functurus, labores meos, ut receptus postulat mos, auspicabor, atque apud vos, qui auspiciis istis solenniter interesse voluistis A. O.**

M 2

O. H.

O. H. breviter nunc commemorabo, *quomodo Litteræ Græcæ inducta plurimum seculorum horrenda barbarie, in Occidentalibus Europæ nostræ partibus, funditus perierint, ex singulari autem Dei O. M. providentia & bonitate tandem insigniter resloruerint*: hoc vero dum facio Vos A. O. O. H. eam mihi, qua alias usus sum, benevolentiam humanissime præstare, atque propitiis animis auribusque ea quæ dicturus sum percipite; quod vos etiam atque etiam rogo quæsoque.

Græcos ab antiquissimis temporibus Sapientiæ atque ingenuarum artium & disciplinarum studio cultissimam gentem fuisse, nulli potest esse dubium, qui Homerum, cuius laudes nunquam satis prædicari posse constans Sapientum est iudicium, circa Salomonis Regum Sapientissimi tempora floruisse novit. Unde factum etiam ut sequentibus temporibus omnium scientiarum artiumque liberalium natales in ipsa Græcia exstitisse visi fuerint. Postquam nimirum omnis splendor aliarum cultiorum gentium Græcis magis antiquarum, & a quibus Græci sua acceperunt, esset vel superfusa per fatalem quandam rerum vicissitudinem barbarie extinctus, vel in ipsos Græcos, post destructam Persarum Monarchiam, absorptus. Post Græcos primi in Europa mores suos politioribus vitæ institutis excolere cœperunt Romani. Hi ut Remp. suam quam optime constituerent ex ipsa Græcia Leges petiverunt, ut de duodecim Tabulis vulgo notum. Hinc crescente magis magisque Romanorum imperio, crevit apud ipsos etiam literarum & Sapientiæ studium, illudque simul in cæteras sibi subjectas terras ab ipsis est propagatum.

tum. Eos vero omnem suam in ingenuis artibus peritiam a Græcis hausisse Magistris ipsimet nobis Romani testantur; Quæcunque in antiquis Romanorum scriptis mirari solemus, ea omnia à Græcis sequaci imitatione expressa unice, nec omnino, ipsis Latinis fatentibus, excellentiam Græcorum affecuta videntur. Ipse quem ab omnibus vobis plurimi fieri neutiquam est dubitandum, M. T. Cicero in ipso vestibulo suorum de Officiis librorum ad suam utilitatem se semper cum Græcis Latina conjunxisse, neque id in Philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione fecisse, testatur, atque ut in utriusque facultate Marcus filius par esse possit, idem ipsi faciendum censet. Ut istam itaque Literarum Græcarum cognitionem sibi compararet Romana juvenus frequenter in Græciam proficiscebatur, sic Ovidius lib. I. Trist. Eleg. 2. se quondam ut Studiosum Athenas petiisse scribit. Plurimi etiam Græci Doctores Romæ semper alibique Græcas Disciplinas profitebantur. In ipsa Narbonensi Gallia Urbs Massilia, Phocensium Græcorum quondam colonia, diu Musarum domicilium & sedes fuit, ita quidem ut Nobilissimi Romanorum illuc potius quandoque, quam in ipsam Græciam, studiorum causa concederent. Tacitus Annalium lib. IV. c. 44. memorat, quod Augustus Lucium Antonium multa claritudine generis admodum adolescentulum Sororis nepotem seposuerit in Civitatem Massiliensem, ut specie studiorum nomen exilii tegeretur. Idem Tacitus de Julio Agricola Socero suo narrat in ipsius Vita c. 4. quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuerit.

Imo per totam fere Galliam late Literarum Græcarum studium ex Massilia diffundebatur. Percipite quid celebris ille Geographus Strabo de Massilia libro IV. suæ Geographiæ memoret : locum quia prolixior est Latine redditum recitabo : *Quicumque sunt politiores ibi homines , ii se ad dicendum & philosophandum conferunt : Itaque Urbs ea paulo ante loco ludi literarii patefacto , tantum Græcarum Literarum studium apud Gallos excitavit , ut contractum quoque formulas Græce conscriberent. Et hodie nobilissimis etiam Romanorum persuasit , ut discendi studio pro Atheniensi peregrinatione Massiliensem amplecterentur : quos cum vident Galli , quia in pace vivitur , ipsi quoque lubentes ocium huic vitæ instituto impendant , non privatim modo , sed & publice , nam & privatim & publice a Civitatibus , ut Medici ita etiam Sophistæ conducuntur. Hactenus Strabo. Hinc ergo , cum Literarum studium per Galliam ita esset propagatum , Beatus Hieronymus in Epistola quadam ad Rusticum , Galliam studiis florentissimam appellat. Augustoduni etiam apud Aeduos nobilissimam Gallorum sobolem liberalibus studiis operatam tempore Tiberii Cæsaris memorat Tacitus Annal. libr. III. cap. 43. Et Eumenius nobilis Rhetor ac apud Constantium Imperatorem sacrae memoriæ Magister , ut neglecta Augustoduni per injuriam temporum studia ad pristinam gloriam reformaret , Artis Oratoriæ Professor erat constitutus , ut ex ipsius Eumenii Oratione pro restaurandis scholis coram Præside Galliarum habita patet. Talis vero tantusque Vir erat Eumenius , ut & ejus Auditorium Jurisprudentiæ Auditorium esset , & ex eo tanquam ex equo Trojano (quod de Ilocratis ludo dixit olim Cicero) plures præclari Viri*

ri ad Remp. gubernandam prodirent, ut potest videri ex fine Panegyrici quem Constantino Augusto dixit. Græcas vero Musas Augustoduni Latinis junctas fuisse ex superius citata ipsius Eumenii pro restaurandis Scholis Oratione colligitur, in ea enim Avum suum hominem Athenis ortum quondam ibi docuisse testatur. Alias autem plures frequentes & bene cultas Scholas diu habuisse Galliam, testis est Magni Ausonii libellus de Professoribus Burdegalensibus, Tholosanis & Narbonensibus, ibi inter alia de Tiberii Victoris Minervii Cathedra Burdegalensi legitur istud:

Mille foro dedit hæc Juvenes: bis mille Senatus

Adjecit numero, purpureisque togis:

Me quoque. - - -

Literas vero Græcas strenue excultas Burdigalæ fuisse, ipse nobis documentum esse possit Ausonius, ex ipsius enim scriptis cuilibet liquere potest, eum Græcarum Literarum scientia apprime ornatum fuisse: Et in supra citato Ausonii libello Carmen est Grammaticis Græcis Burdigalensibus inscriptum. Ipse Ausonii Discipulus Imperator Gratianus primis sui Imperii annis ad Antonium Prætorem Galliarum scripsit, ut in singulis Galliæ metropolibus egregii Professores erudiendæ juventuti præficerentur. l. per omnem C. Th. de professoribus. In reliquis quoque Romani Imperii Provinciis Occidentalibus similiter bonarum Literarum & imprimis Græcarum studium vigeat, quod ostendere cum ad alia festinandum sit supersedeo.

Ast omnes bonæ Literæ post finitum a nato Christo seculum quartum dici non potest quan-

tum detrimentum per totum Romani Imperii Occidentem acceperint ab immanissimarum gentium Germanicarum Sarmaticarumque irruptionibus , quibus ab illo tempore Romanas Occidentis provincias inundarunt. Nec tamen inter decumanos illos extremæ barbariei fluctus bonæ Literæ prorsus in Occidente perierunt ; Reliquiæ enim Romanorum eas diligenter , quantum inter turbas illas fieri poterat , excoluerunt , ita quidem , ut subinde adhuc varii eruditione præstantes Viri effluerint. Imo etiam brevi tempore barbaras eas gentes ad Sacra Christianorum amplectenda permoverunt. Inter illas vero feroces gentes quamvis salutiferam fidem amplexæ fuerint , plus armorum , quam liberalis doctrinæ studium vigeat. Unde accidit ut magis magisque honestæ artes bonæque Literæ , inprimis Græcæ , tenebris involverentur atque negligi inciperent. Cum tamen postea res Francorum per Galliam atque Germaniam multum florerent , hinc inde scholæ vel collapsæ instaurabantur , vel novæ constituebantur. De Carolo Magno , qui Francorum regno per Germanias Galliasque longe lateque propagato Regnum Longobardorum in Italia adjecit , atque Romanorum Imperator factus est , ex Annalibus constat , eum , magno cum sui seculi hominum totiusque posteritatis emolumento , varias Scholas publicas , omnis Eruditionis , pietatis & doctrinæ officinas aperuisse , atque annonam & stipendia e fisco Professoribus dedisse. Ex iis vero Scholis Græcas Litteras nequitquam exulasse Crantzii Nobilis Historicus nos docet , qui diserte testatur Carolum Magnum Osnaburgi in Westphaliæ Urbe

be Scholas instituisse & fundasse , in quibus Græci & Latini Auctores explicarentur.

Optima vero hujusmodi instituta in Occidente nostro non diu permanserunt , sed magis magisque

- - - omnia fatis

In peius rueret ac retro sublapsa referri.

quando per continuos bellorum tumultus pii Imperatores alique Viri Principes vix poterant de ingenuis disciplinis & artibus promovendis cogitare. Et quod omnium erat pessimum , pleraque illa bella , quibus Europæ Occidens conflictabatur , ab Episcopis Romanis , qui tamen Ecclesiæ universalis Pastores & Antistites credi volebant , vel concitata vel saltem fota fuerunt. Qua quidem improbitate id obtinuerunt Romani Pontifices , ut Imperatorum auctoritas quotidie magis concideret , eorumque potentia diminueretur. Cum e contra Paparum tyrannis majora semper caperet incrementa. Ab eo siquidem tempore , quo Romani Episcopi Constantinopolitanorum Imperatorum dominationem , cui , postquam Occidentis Imperatores in Augustulo desierunt , Urbs Roma cum parte Italiæ subjecta erat , perfidiose excusserunt , atque se Francorum Regibus , per quos etiam sibi Longobardos à cervicibus amoliebantur , applicuerunt , fastus eorum , & enormis arrogantia ita crevit , ut se tandem supra Reges omnes & Imperatores extollerent. Quam diris modis plures laudatissimos Imperatores Romani Pontifices nefarie exagitarint , horret animus meminisse , luctuque refugit.

Inde omnes bonæ disciplinæ funditus perierê: Scholæ negligebantur: Religio profanabatur: sicque atra densissimarum ignorantiae tenebrarum nox toti Occidenti incubuit; cum interim plures crassorum Monachorum catervæ ubique diffunderentur: hæc *ἰσότης ἀλλήν ἀποδύει* id operæ strenue navabant, ut suis mundum ineptissimis somniis atque fabulis probe imbuerent. Hac universali per totum Occidentem diffusa ignorantia factum est, ut Monarchia Papalis firmissime stabiliretur. Ex ista Romanorum Paparum ambitione pleraque Christianis mala provenisse ipse profecto Machiavellus Historicus Florentinus in scriptis suis docere neutiquam verebatur. Ab eo autem tempore quo Urbs Roma atque Exarchatus Ravennæ Græcorum dominio per Paparum machinas erat subtractus, maxima inter Græcos atque Latinos gliscebant odia, inde unice profecta, quod Romani Episcopi Primatum in Orbe Christiano affectarent, Græci vero eis concedere nollent; quæ inter eos odia ad ipsum Græci Imperii interitum durarunt.

In Græcia tamen, imprimis in Urbe Constantinopoli, sede Imperii, artes liberales atque Literarum studia usque semper satis floruerunt, quamvis res Græcorum à non paucis pessimis Imperatoribus multum quotidie debilitarentur. Hoc vero Græcorum Imperium à variis quoque barbaris gentibus multis modis afflictum, & intestinis dissensionibus sæpe dilaceratum, imo ab ipsis Latinis non parum attenuatum, tandem à Turcis ad incitas omnino est redactum. Et tandem Græci ab Occidentis Principibus, quorum auxilia contra Turcas sæpius frustra flebiliter implorarunt, scdere

derelicti, ipsa Byzantii everfione, quæ anno 1453. per Mahumedem II. Turcarum Tyrannum facta est, funditus perierunt, atque sub immanium Turcarum barbariem, fervitutemque redacti sunt.

Hic vero miremur fingularem omnipotentis Dei nostri providentiam atque bonitatem ineffabilem : Cum per totum Occidentem omnes ingenuæ artes effent prostratæ, bonæ Literæ neglectæ, Religio opprèffa : superstitio autem & barbaries ubique grassarentur : cum totus fere Oriens a Barbaris & Mahometanis effet occupatus : cum in ipsa Græcia plures quotidie Urbes & Provinciæ a Turcis everterentur vastarenturque, varii fingulari Eruditione celebres Viri Græciæ ruinam fugientes in Italiam venerunt, atque Literarum studium ibi redintegrarunt. Horum princeps erat, *Emanuel Chrysoloras* Byzantius, Vir cum generis nobilitate, tum virtute atque eruditione insignis, de quo vide Platinam in Vita Bonifacii IX. & Theodorum Zygomalam in Epistola de Constantinopolis periculis & cladibus. Hic Chrysoloras à Paulo Jovio in Elogiis Doctorum Virorum n. 23. memoratur a Johanne Andronici Filio Constantinopolitano Imperatore emissus fuisse, ut totius Europæ Reges adeundo pereunti Græciæ maturam opem imploraret : quod quidem officium postquam is laboriosa peregrinatione impleviffet, in Italia substitit, atque Venetiis primo, dein Florentiæ & Romæ, ac demum Ticini, evocante eum ingentibus præmiis Johanne Galeatio Mediolani Principe, Græcam Linguam professus est, Græcasque Literas primus in Italia resuscitavit; & ut studium harum Literarum magis juvaret atque promoveret

Ero.

Erotemata sua conscripsit, quibus Græcæ Linguæ Principia facili & eleganti methodo comprehendit. Postremo cum indicta Constantiæ ad tollendam trium qui simul erant Pontificum controversiam Synodus esset, Chrysoloras etiam eo profectus est, & ut Caspar Bruschi tractatu de Monasteriis narrat, ibi mortuus in Cœnobio Ordinis Prædicatorum sepultus est. Johannes deinde Palæologus Emmanuelis filius Byzantii Imperator, cum ad auxilia contra Turcas impetranda in Italiam venisset, & in eum finem in Concilio Florentino, quod Papa Eugenius ad dissolvendum Concilium Basiliense A. 1439. convocarat, unionem Græcorum cum Latinis conficere tentaret, secum duxit doctissimos quosdam Viros, quorum Georgius Trapezuntius, Bessarion Nicææ Episcopus & Gemistus Pletho postea in Italia manserunt, sine dubio videntes auxilia contra Turcas ab Occidente frustra sperari, sicque Græciam brevi, ut etiam evenit, corruituram. Horum Gemistus Pletho Constantinopolitanus celebris erat Philosophus, & Florentiæ ab Illustri Viro Cosmo de Medicis inprimis magni habitus, ita quidem ut Cosmus ipsum philosophantem frequenter quasi Platonem alterum audiret, atque ab eo sic esset animatus, ut Academiam constituere animo voveret, quemadmodum Marsilius Ficinus ad Laurentium Medicem Cosmi Nepotem scribit. Varia vero hic Pletho egregia reliquit scripta, de quibus brevitatibus studiosus nihil proferam.

Georgius vero Trapezuntius e Creta, Patre Trapezuntino duxit originem: natus est A. 1396. obiit autem A. 1436. atque in Italia, ut supra dictum,

dictum, subsistens postea a Nicolao V. Papa factus est Pontificius Scriba. Iste Vir egregie doctus, Aristotelis Sectator acerrimus, Literas Latinas Græcis ita sociavit, ut iudicio Erasmi in Ciceroniano ad Ciceronis dictionem effingendam studio se composuisse visus sit. Multa e Græcis in Latinum Sermonem transtulit, & inter alia Cyrilli Commentaria in Evangelium Johannis, & de Trinitate libros, Eusebium de Præparatione Evangelica, Chrysostomi homilias in Matthæum, Gregorii Nysseni Opera: nec pauca ipse Trapezuntius Latine composuit.

Bessarion tandem patria erat Trapezuntius Episcopus Nicænus, postea ab Eugenio IV. Cardinalis factus A. 1473. ætatis 77. obiit. Hic Bessarion Platonicæ Philosophiæ unice addictus erat, pro qua contra Trapezuntium IV. libros edidit. Bessarionis Laonicus Chalcondylas libro VI. de rebus Turcicis gloriose meminit, locum ipsum adducere tempus neutiquam patitur. Iste vero Bessarion supra omnes alios de Literis Græcis singulariter est meritus: a teneris fere pueriliq; ætate omnem suum laborem, omnem operam adhibuit, ut quoscunque posset libros in omni disciplinarum genere compararet: propter quod plurimos manu sua descripsisse dicitur. Præcipue vero post Byzantii expugnationem in perquirendis libris Græcis omnes suas vires, omnem curam, facultatem, industriamque consumsit: sicque cuncta fere sapientum Græcorum Opera, præsertim quæ rariora erant, & inventu difficilia, congeffit. Hic tantus Thesaurus ne ipso defuncto dissipari alienariq; posset, vivus adhuc Bessarion providit, ut
in

in loco aliquo tuto collocaretur , atque ad communem hominum utilitatem servaretur. Omnes siquidem suos libros Aedi D. Marci in Urbe Venetiarum dono dedit atque dicavit : ut ex epistola ipsius Bessarionis de Bibliotheca sua cognosci potest. Ex isto postea a Bessarione collecto excellenti Thesauro bonam Græcorum partem Aldi Manutii & Andreæ Asulani celebris industria cum publico communicavit. Ille Bessarion quoque vetustissimum Bononiense Gymnasium , negligentia & seditionum turbis pene intermissum & collapsum , non modo ædificiis , verum etiam institutis & melioribus salariis instaurasse ac restituisse , adulescentesque ad studia literarum , proposita præmiorum atque honorum spe , incitasse dicitur , ut exstat apud Middendorpium de Academiis lib. IV. Bessarion quoque varia cum ipse composuit , tum ex Græco in Latinum transtulit , quorum præcipua sunt Aristotelis Metaphysicorum libri , & Xenophontis de dictis & factis Socratis.

Circa hæc memoratorum Virorum tempora etiam in Italia floruit Vir bonarum literarum doctrina longe præstantissimus Theodorus Gaza Thessalonicensis : Hic cum Amurathes Turcarum Tyrannus expugnata Thessalonica Græciam longe lateque vastaret , in Italiam venit , ibique Græcas Literas feliciter propagavit : in quem finem Operis sui Grammatici libros IV. in Officina dein Valentini Curionis hic Basileæ A. 1529. impressos , Græce conscripsit , quibus simile quicquam eo in genere non legisse se dictabat Budæus , ut testatur Vossius l. I. Aristar. c. 4. Præter alia etiam Scripta quæ ipsemet composuit Gaza Ciceronis de Senectute

Autē & Somnio Scipionis Græce libellos vertit ; Latine vero Aristotelis de historia , partibus & generatione animalium libros : Theophrasti item libros de plantis , & alia plura. Erasmus in Ciceroniano non alium eo feliciorē , sive vertat Græca Latine , sive Latina Græce , fuisse judicabat. Ille tamen excellenti literarum scientia conspicuus Vir Gaza cum tanta dicitur confictasse paupertate , ut tantum non ipsi fame esset pereundum. Cum is aliquando nobilissimas quasdam lucubrationes suas Xisto IV. Pontifici Romano obtulisset , sperans scilicet Principis ejus beneficentia quæsitum per tot labores vitæ subsidium non deparcum se consecuturum esse , nec tamen plures quam aureos 50. quasi magnum aliquid ab eo , a quo se totum inauratum iri speraverat , retulisset , studiis indignatus suis , quod tam parca sibi laborum & vigiliarum suarum merces esset tributa , nummos eos in Tyberim abjecit , & brevi post hujus indignitate rei exulceratus , insolabili contabuit ægritudine , & A. 1478. ex mœrore obiit , ut narrat Pierius Valerianus l. II. de infelicitate literatorum. Ab istis vero jam memoratis Græcis Doctoribus mirum in modum omnis Italia pluribus omni genere Eruditionis præstantissimis replebatur. Viris , qui longe lateque bonas Literas propagarunt.

Et quod mirum videri possit , ipsæ Latinae Literæ per istos Græcos instauratæ tum maxime illustres factæ sunt , ita ut omnino exin appareat , Latinas Musas sine Græcis insignes esse minime posse , verum iis destitutas prorsus sordescere , atque squalore confectas procumbere.

Inter Clarissimos autem , qui tum ab illis ex Græcia egressis Viris prodire sunt Laurentius Val- la , Leonardus Aretinus , Petrus Paulus Vergerius major , Franciscus Philelsus , Guarinus , Poggius Florentinus , Victorinus , Domitius Calderinus , & alii plures , de quibus omnibus quantum bonas Literas promoverint , ut uberius aliquid dicam tempus neutiquam concedit.

Vixit vero etiam illis temporibus Florentiæ Vir jam supra laudatus , & de Literis singulariter meritis Cosmus de Medicis : Hic ex media Græcia , aliisque provinciis doctos Viros magnis præmiis evocavit , qui studia Literarum a magna illa & quæ omnes artes liberales turpissime inquinaverat superiorum temporum barbarie vindicarent. Se- cuta dein est brevi post lamentabilis Constantino- politanæ Urbis per Turcas expugnatio , atque mi- serimus Imperii Byzantini interitus , cum totius Græciæ excidio conjunctus. Hæc nobilissima Musarum Patria , hæc omnis doctrinæ sedes , om- nium Literarum fidelissima custos atque altrix , hoc innumerabilium omnibus eruditionis & sapientiæ laudibus celebratorum Virorum domicilium , Græ- cia , a Scythica barbarie jam est occupata. Ex mi- serabili autem isto totius Græciæ naufragio multi Doctissimi Viri in Italiam feliciter evaserunt , ibi- que portum Deo singulariter id providente tutissi- mum invenerunt. Inter eos qui Doctos e Græ- ciæ ruina elapsos foverunt , iisque asylum aperue- runt , præcipue memoratur Nicolaus V. Papa , qui cum Literas earumque Professores mirifice di- ligeret atque benigne honestaret , ex omnibus locis literarum scientia & eloquendi elegantia perpoliti
Viri

Viri ad eum tanquam ad præsidium confugerunt, quorum opera & studio multi Auctores antiqui e tenebris eruti sunt & illustrati. Hic Nicolaus Græcos exules omnibus modis juvit, ut Auctor est Platina in ejus Vita. Et Philelfus lib. XIII. epistola ad Calixtum III. Papam testatur, Nicolaum istum post Byzantium captum magnis sumptibus ex Græcia per mercatores conquisivisse libros Græcos. Singulariter quoque Eruditos Græcos, qui patriæ suæ cladem effugerunt, omni præsidiorum atque beneficiorum genere peramanter amplexus est, atque hoc modo rem Literariam mirum in modum promovit supra jam non semel a nobis celebratus Cosmus de Medices, quem brevi post egregie imitatus est ejus Nepos Laurentius de Medices. Hi a Græcis potissimum exulibus inflammati nobilissimam Florentiæ Academiam adornarunt, doctissimos quosque omnibus modis ad se allicere tentarunt, eosque præmiis & honoribus affecerunt: optimarum Artium studiosos omnibus rebus sublevarunt ac nutriti sunt. Insignem imprimis Bibliothecam omni studio atque diligentia erexerunt, & grandi proposita pecunia omnem operam dederunt, ut boni Auctores inter cadavera Urbium jacentes e Turcarum manibus vindicarentur, unde factum ut undique multi & reconditi Veterum libri ad eos portarentur. In comparanda vero atque instruenda hac incomparabili Bibliotheca Florentina præcipue erat adhibitus Janus Lascaris, homo Græcus atque insigniter doctus magnæque nobilitatis Vir, regiis fere muneribus ad id conductus. Hunc ergo Janum Lascarium bis a Laurentio de Medices Byzantium ad Baiazetem, ut ejus permissu libros Græcos in Italiam deportaret,

taret ; missum fuisse Auctor est Paulus Jovius in Elogiis. Hos recensitos Illustres Literarum Fautores atque Mecœnates etiam alii dein imitati sunt summi Viri , de quibus aliquid dicere , ne meus sermo nimium producat , non sustineo. Præcipuos tamen eorum , qui post Byzantii expugnationem in Italiam venerunt , ibique & aliis postea in locis eximia eruditione instructi Græcas aliasque Literas exornarunt propagaruntque nominabo. Nominabo inquam eos tantum : præstat enim de iis , cum plura laudatissima dici possint , nihil potius quam pauca dicere ; & pauca tamen ut de iis dicam tempus neutiquam permittit. Hi vero sunt Joh. Argyropylus Byzantius , Manuel Moschopulus , Georgius Phranzes , Janus Lasca-
ris , Constantinus Lasca-
ris , Demetrius Chalcondylas ejusque Filius Theophilus , Jo. Andr. Lasca-
ris Rhynchadenus , Marcus Musurus Cretensis , Michaël Marullus Trachaniota , quem tamen Franciscus Floridus in Apologia in Linguæ Lat. calumniatores Byzantium dicit , alique quibus merito jungenda est Nobilissima Fœmina , Anna , Filia Illustrissimi Viri Lucæ Notaræ , Kyrlucæ vulgo vocati , Magni quondam Ducis Constantinopolis , quem , cum duobus filiis in Urbis Constantinopolis direptione captum , & in convivio postea ante Sultanum truculentissime decollatum fuisse memorat Cuspinianus in Cæsaribus. Hæc Kyrlucæ Filia Anna ante Urbis captivitatem a Patre ad Italos emissa , postea consilio & hortatu suo fecit , ut sumptibus Nicolai Blasi Cretensis insigni Opus Etymologici Magni Venetiis A. 1494. imprimere-
tur : ut in extremo Etymologici notatum existat.

Per hos itaque aliosque doctissimos homines effectum est, ut Literæ Græcæ per totam Italiam ita illustrarentur resuscitarenturque, ut ipsæ alteram patriam in illa reperisse viderentur. Et multi inde Itali alique in Græcis Literis tantos fecerunt progressus, ut Græciæ ipsi novum decus afferre, ut eam tanquam anum decrepitam ἀντιπελαργῆσαι viderentur. Tales vero fuisse Angelus Politianus, ejusque Discipulus Petrus Crinitus, Hermolaus Barbarus, Jo. Picus Mirandulæ Dominus, Raphaël Maffæus Volaterranus, Philippus Beroaldus, Antonius Codrus, Marcus Antonius Sabellicus, Scipio Carteromachus, Varinus Phavorinus, Camers alique, ὅσα νότις, vel μύρμηκες ἀνάρθμοι καὶ ἀμετροί; ut cum Theocrito loquar.

Accidit autem illis temporibus brevi ante Byzantii excidium Anno nimirum 1440. ut in Germania artis Typographicæ inventum manifestaretur: res profecto admiranda: qua haud scio an ulla sit reperta unquam universo hominum generi magis salutaris; & omnino videtur Deum O. M. tum demum hanc artem hactenus reservatam producere in lucem voluisse, cum maximum esset periculum, ne Græcia misere pessundata exterminataque ingenuæ artes & bonæ literæ, omnisque humanitas prorsus ex orbe exterminarentur. Hæc itaque nobilissima ars cognita ejus excellentia brevi ita excolebatur, ut ad summam perfectionem adduceretur, atque per totam Europam diffunderetur. Hujus statim adminiculo & opera optimi quique Auctores, hactenus in tenebris projecti, situ squaloreque oblitī, blattis tineisque relictī, in lucem erant producti, atque

sic in hominum manus pervenerunt. In antiquis autem Græcorum monumentis ita producendis præ aliis plurimum operæ posuerunt Aldus Asulanusque jam supra memorati Venetiis : Bernardus & Philippus Juntæ Florentiæ : & mox istos insectus Basileæ Frobenius : dein Parisiis Adrianus Turnebus, Robertus & Henricus Stephani : Item alibi Hieronymus Commelinus, Christophorus Plantinus, aliique.

Literæ vero Græcæ, cum, ut memoratum est, ita feliciter in Italia essent evulgatæ, simulque omnis alia Eruditio ita mirifice efflourisset, brevi Alpes etiam transiverunt, aliasque Occidentis Provincias, Galliam puta, Hispaniam, Germaniam & reliquas pervaserunt. In Galliam primus Græcas Literas reduxisse dicitur Gregorius Tiphernas e Schola Emanuelis Chrysoloræ progressus : Post hunc Hieronymus Spartiata Græcas Literas Parisiis circa annum 1478. docuit. Postea Guilielmus Budæus, ab Erasmo Portentum Galliæ vocatus, aliique. Francisco I. Rege Galliæ tum etiam Literarum studia multum promovente Janus Lascaris supra laudatus ab eo ex Italia ad Literas Græcas magis illustrandas in Galliam erat evocatus, & stipendio mille ducatorum Francicorum in annos singulos ornatus; ut memorat Franciscus Tilius in Chronico Regum Francicorum.

In Hispania Græcas aliasque literas instauravit Franciscus Ximenius, Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum Conservator Carolus V. nondum per ætatem ad imperium idoneo. Hujus Ximenii cura A. 1515. publicata sunt Biblia,

blia, quæ Complutensia vocantur, & cum textu Hebræo Chaldaicam, Græcam & Latinam translationes junctas exhibent. Græcam Linguam imprimis docuit in Hispania Demetrius Cretenſis ex Italia acceſſitus, & poſt eum Ferdinandus Nonnius Pintianus, e quorum Scholis plures præſtantiſſimarum ſcientiarum conſpici Viri prodire.

In Germaniam primus Græcas Literas reduxit Rodolſus Agricola, natione Friſius: Hic ætate jam paulo provectior cum aliis ſtudioſis juvenibus fama tot clarorum Virorum allectus in Italiam eſt profectus, & Ferrariæ doctrina & inſtitutione Theodori Gazæ uſus tantum profecit, ut in Germaniam reverſus Barbariem ibi feliciter proſtigare inciperet. Agricola ſecutus eſt Joannes Reuchlinus vulgo nominatus Capnio, Pfortzheimenſis. Hic Lutetiæ in Literis Græcis præceptore uſus jam nominato Hermonymo, ut Cruſius libr. V. Germano. Græciæ ſcribit, tantam earum cognitionem eſt aſſecutus, ut Jo. Argyropylus Romæ Græcus Profeſſor, cum eum poſtea in Italiam profectum ita doctè quædam ex Thucydide explicantem audiret, mirabundus exclamaret, Græciam exilio Græcorum Alpes tranſvolaffe. Quanti autem iſtum Capnionem Eraſmus fecerit Apotheoſi, quam in iplius memoriam conſcripſit, abunde declaravit.

Quantum vero ipſe Eraſmus inſtaurandis & decorandis bonis Literis per Germaniam & imprimis hic Baſilææ noſtræ præſtiterit, ſatis ſuperque vobis eſt cognitum.

Horum profecto aliorumque eos consecutorum doctrina atque industria repente omnes liberales artes atque studia per totam Germaniam tanto perfundebantur splendore, ut vix ulla pristinarum sordium ac barbariei vestigia relinquerentur, & Germania ipsarum Musarum sedes & domicilium facta esse videretur. Sed quamvis plurima de hac re dici possent, plura dicere, ne vestra A. O. O. H. patientia abuti velle videar, supersedeo.

Preces.

DISSERTATIO

Theologico-Philosophica

Novam continens hypothesin.

qua

ANIMÆ ET CORPORIS COMMERCIIUM
ex hominis ad similitudinem divinam
Creatione explicatur.

§. I.

MAgnum haud dubie, imo maximum ho-
mini a munificentissimo Creatore con-
cessum beneficium hoc est, quod ipsi
eximiam ac rationalem illam Mentem in-
didit, qua, saltem ex parte, seipsum & quæ ex-
tra se sunt nosse, qua immensa Universi spatia
emetiri, in rerum causas inquirere, nullis vel tem-
porum vel locorum limitibus circumscribi, qua
præterita revocare, præsentia intueri, futura pro-
spicere, qua denique, quod præcipuum est, ad
summi ac infiniti Creatoris notitiam assurgere, ac
in summi Numinis contemplatione beatus fieri
& sese perficere potest.

venerabile soli

Sortiti ingenium, divinorumque capaces,

Atque exercendis capiendisque artibus apti,

Sensum e celesti demissum traximus arce,

Cujus egent prona & terram spectantia.

inquit JUV. Satyr. XV.

Ita nimirum Mentis nostræ vis comparata est; ut ea sui sibi, sive intelligat, sive velit, sive judicet, sive ratiocinetur, immediate conscia sit: ut non tantum in seipsam descendere, sed & vastos terræ marisque tractus percurrere, rotundum permeare polum, æriasque tentare domos possit: Res longissime distitas cognoscit, de rerum causis usibusque, de earum natura ac viribus ratiocinari, varia, quæ in iis occurrunt conferre, imo ad ea penetrare potest, quæ corporis sui oculis abscondita & ab omnibus externis sensibus plane remota sunt. Non ea tantum, quæ ad usum hominum pertinent perspicere; sed & ipsam quoque naturam juvare potest. Potest terminos suos quasi egredi & intelligendo omnia fieri. Totam rerum Universitatem, omnes immensi hujus mundi opes angusto suo complexu comprehendere quodammodo potest. Habet in diviti sua penu eminentissimam etiam pulcherrimamque ideam, Entis nimirum omnium quæ cogitari possunt optimi simul atque maximi; cujus imago quædam ac repræsentatio sese in mente humana sistit.

§. II.

Cum tanta Mentis humanæ sit vis atque facultas, causas mihi memorari velim, cur in plurimis iis, quæ perspectu cognituque facillima videntur, tanta ejus sit ignorantia? cur in iis plurimis, quæ ipsi ante oculos quasi ac præsentia sunt, tantopere cœcutiat? Eximio illius intellectui maxime ista abscondita sunt, quæ ipsi proxima, quæ singulis momentis agit atque tractat, quæ ipsam quasi immediate tangunt, quæ quotidiana nosse debet

ret experientia , quæ ipsamet operatur & efficit ; quibus denique fere solis occupata est.

Non ego aliam inscitiae hujus invenire potui rationem , quam quod benignissimum Numen nonnullis creaturis tales ac tantas indidit vires , quæ cum aliarum creaturarum viribus agendique modis comparari minime possunt , sed eas superant , tantumque ab iis distant , quantum ipsa rerum natura sive essentia distincta est. Novimus nimirum , Creatorem pro infinita sua Potentia creaturæ cui libet tantum tribuere posse virium quantum essentia earumque natura permittit ; sed & hoc novimus , quod idem omnipotens omnium rerum Opifex essentias naturasque rerum , ratione perfectionis earum gradus , tales efficere possit quales velit , quod eas vel magis vel minus perfectas reddere , quod iis adeo vel plus vel minus virium , pro infinita sua sapientia , tribuere queat. At quis de omnium illarum virium gradibus , quis de omnium istarum virium operandi modis judicare , quis mutuam illarum ad se invicem proportionem indicare , quis omnem illarum rationem exponere poterit ? Hæc infinita sunt , hæc captum humani intellectus superant. Novimus alias corporum esse vires , alias vero spirituum ; alium corporum esse agendi modum , alium vero spirituum ; sed quis comparationem inter vires illas instituere , quis omnem illarum modum ac rationem explicare velit ? Nemini non constat corpori cuilibet varias virium inditas esse species , sed quis tantum scientiæ suæ tribuere , quis tantum de se promittere auderet , ut omnes illas rerum materialium vires , omnia earum genera , omnes earum effectus , omnem illarum

illarum rationem ac proportionem distincte evol-
vere ac exponere tentet? Quis nescit innumerabi-
lem corporum ac materiæ esse varietatem? Quem
fugit unicuique ex innumeris illis corporibus pro-
priam suam esse naturam innumeris viribus quasi
mixtam, quæ tot & tantos producere possunt ef-
fectus, ut omnis mentis humanæ perspicacitas,
omnis ætas, omnes per tot sæcula continuatæ
ac iteratæ experientiæ, ad omnes rerum materi-
alium ac visibilium vires detegendas & ad omnem
earum rationem indicandam minime sufficiant.
Multa de rei materialis alicujus viribus nobis nota
esse possunt, nec subinde dubitamus, nobis om-
nia de iis nota esse, cum tamen ea quæ maxime
mirabilia, quæ maxime stupenda in re illa sunt,
nos adhuc lateant. Ut ex innumeris unicum tan-
tum afferam exemplum, omni retro sæculo plu-
rimæ nitri vires minime fuere ignotæ, nota nimi-
rum fuit ejus sæcunditas, quæ omnibus plantis
suum dat incrementum easque frugiferas facit; non
ignotum veteribus erat, nitrum esse, quod om-
nibus fere cibis gratum illum gustui nostro sapo-
rem communicat; nec forsan eos latebat ejus in
remediis ad sedandum nimirum illum sanguinis
nostri fervorem ac motum maximum quoque usum
esse. Stupendum tamen effectum illum, qui toti
orbi horrorem incutit, omnesque in maximam
admirationem rapit, quem pulvis ille nitratus edit,
neutiquam compertum habebant, donec seris de-
mum temporibus casus quidam hucusque inaudi-
tas ac incredibiles vires ejus docuit. Infinita in hi-
storia naturali extarent exempla, quibus asserta
postea comprobare possemus; sed nemo est qui
hæc quæ dicimus negare aut velit aut possit. Nec
quem

quemquam existere scimus, qui in dubium vocare queat, innumera adhuc esse, quæ nobis respectu virium naturalium hucusque abscondita sunt, quæ nobis incredibilia, si non impossibilia, viderentur, donec experientia nos doceat quanta nostra in rebus physicis sit inscitia, quam sæpe iudicium nostrum nos in iis fefellerit & quoties alii potius quam veræ causæ plurimos effectus tribuerimus.

Qualis respectu virium rerum corporalium ignorantia nostra est, talis etiam respectu Entium spiritualium est. Novimus multa spirituum esse genera, magnam eorum varietatem, multifarios perfectionis eorum gradus; scimus Creatorem optimum varias iis indidisse vires, varias facultates, quibus pro varia earum mensura etiam varie intra & extra se agere possunt; novimus sapientissimum eundem rerum omnium Opificem Spirituum horum naturam vel magis vel minus perfectam efficere, iisque etiam vel plus vel minus virium concedere potuisse, prout eorum finis vel maiores vel minores requirebat effectus, prout infinitæ illi varietati, quæ in mundo spirituali quoque obtinere debebat, convenientissimum erat: Et hoc insuper scimus, Entibus illis spiritualibus specialem quandam cum mundo visibili ac materiali, ceu ipsorum habitaculo, esse relationem, propter quam non possit non esse commercium aliquod inter visibilia ac invisibilia Universi hujus Entia, quam relationem necessario reciprocas variarum illarum Entium in se invicem actiones secum ferre efficereque oportet. Sed quis omnium Entium illorum spiritualium vires explicare? Quis varios virium istarum gradus? Quis infinitam earum varietatem?

rietatem ? Quis omnes illarum modos exponere audeat ? Quis eas cum corporum viribus comparare ? Quis omnem earum rationem , a sola divina institutione pendente[m] indicare poterit ? Quantum nos de corporum viribus latet , tantum nobis etiam de viribus spirituum ignotum est.

Licet itaque quædam , paucissima tamen , sint , quæ de viribus , earumque agendi modis , Entium tam corporalium quam spiritualium , comperta habemus , inde tamen ad rationem reliquarum virium eorundem Entium , earumque agendi modum , concludere minime licet , cum infinita nos de iis adhuc lateant ; unde ea hic repetimus quæ ab initio fere hujus sectionis monuimus , inscitæ nostræ , in iis etiam rebus quas mens nostra quotidie agit & efficit non aliam esse rationem , quam quod sapientissimus omnium rerum Opifex , a cujus prima institutione omnis rerum natura pendet , creaturis quibusdam tales tantasque indiderit vires , quæ ex aliarum creaturarum viribus agendique modis explicari minime possint , sed tantum ab iis distent , quantum ipsa earum natura a se invicem distincta est ; & cum infinita virium tam corporis quam Spiritus varietas sit , illa ab intellectus nostri limitibus comprehendi minime potest.

§. III.

Quam ignari in explicandis aliorum Entium viribus sumus , tam inscii etiam in exponendis omnibus variisque propriæ Mentis viribus deprehendimur. Quam incerti ac dubii sumus , si id agitur , ut distincte explicemus , qui fiat ut imperio
Mentis

Mentis ita sublit nostrum corpus , ut ad solum ejus nutum , dicto citius , variis modis moveatur , & quomodo corpus vicissim in mente varias excitare possit ideas , variasque cogitationum ac volitionum efficere formas ? Quotusquisque enim est , qui novit quomodo ad solum voluntatis nostræ jussu , varia corporis nostri membra artificiose sese moveant , ut nobis volentibus & pes , & manus , & cætera membra officium suum faciant & quam promptissime obsequantur ? Sunt qui longo tandem multoque opere secretas sanguinis spirituumque animalium vias , sunt qui miram totius corporis structuram atque texturam , sunt qui varios illos nutrimenti ac succorum ductus didicerint , hoc tamen ad corpus pro lubitu movendum ipsos plane nihil juvat ; nec agilia nec promptiora propterea corporis sui membra ad voluntatis nutum reddere possunt. Quoties enim Corporis partes male cohærent obsequiumque detrectant , eas voluntas nulla sua vi , nullo suo imperio in integrum restituere ac in ordinem redigere potest.

Omnes vero ii , qui diviniore quodam motu animum ad sapientiæ studium appellant , eo fere omnes suas cogitationes dirigunt , omnem operam suam conferunt , ut rerum cognoscant causas , omniumque , quæ in hoc Universo contingunt , rationes indicare possint ; inest quippe natura hominis menti philosophia quædam , unde si veras rerum rationes ac causas ignorant , varias excogitant Hypotheses , ex quibus ipsi effectus aliquis explicabilis intelligibilisque videtur ; quæ hypotheses , licet subinde falsæ sint , manifestum
tamen

tamen nobis præbent indicium ; rem aliquam vel effectum variis modis possibilem esse ; ut si summus rerum Opifex alium rerum ordinem ; alium nexum instituere voluisset ; id facere etiam potuisset ; quodcunque enim possibile est ; Imperio potentiaëque ejus etiam subjacet ; siquidem omnia ; omnis rerum modus ac ordo ; omnisque Universi nexus ; omnes rerum vires indeque fluens naturalis effectus ab eo solo ; qui hunc potius quam alium condidit mundum ; in solidum pendeat.

Cum alius etiam Mundus ; alius rerum ordo ac nexus ; alius igitur creaturarum operandi modus ; aliaque vires motrices fuissent possibile ; variaque inde nascantur hypotheses ; quarum de unoquoque Phænomeno vel plures vel pauciores proferri solent ; quæritur : An aliqua ex variis hypothesebus istis ; vel quænam ; ipsius rei ; de qua agitur ; naturæ ac essentiaë ; quænam reliquo rerum nexui ; Creatorisque ; ceu primi omnium rerum Auctoris ; Voluntati ; reliquisque ejus Attributis agendique modis ; maxime conveniat ? Id quod etiam in Hypothesium variarum de Mentis Corporisque humani unione sive reciproci actionibus dijudicatione observandum est.

Variæ istæ ; de Mentis Corporisque nostri commercio ; Hypotheses ; non tam inscitiaë vel dubitationis nostræ argumentum sunt ; quam documentum unam eandemque rem ; unum eundemque effectum variis modis possibilem esse ; nisi enim hypothesis aliqua manifestam involvat contradictionem ; saltem possibilitatis rei alicujus illa indicium

dicium est. Cum vero etiam respectu commercii animæ corporisque nostri non hoc solum quærat-
tur, quid sit possibile, sed potius quid reapse
existat? Inter plurimas hypotheses illa valebit,
quæ rei, de qua agitur, naturæ est convenientis-
sima; quæ essentiæ rei, adeoque huc menti no-
stræ, quam maxime congrua; quæ Exemplari
illi ad cuius imaginem mens hominis condita ma-
xime respondeat, ejusque similitudinem referat;
quæ divinam voluntatem ac sapientiam maxime
decens; quæ denique reliquorum Entium ratio-
narium gestis atque factis operandique modis con-
formis sit: Hæc haud dubie reliquis etiam præse-
renda erit.

§. IV.

Sunt qui demonstrant, præter eas hypotheses,
quæ nunc de modo, quo anima cum corpore est
conjuncta, notæ sunt, nullam aliam esse possibi-
lem. Ego vero non facile definiendum arbitror,
quot modis aliquid possibile esse possit; adeoque
nec novis hypothesis facile limites ponendos:
cum quotidiana nos convincat experientia, sæpis-
sime nobis quidquam impossibile visum, cujus
possibilitatem ipsa statim testabatur experientia.
Semper aliquid audendum, licet viri maximo in-
tellectus acumine pollentes, ingenium suum in
excogitandis variis de re aliqua hypothesis jam-
jam exercuerint. Neminem itaque sinistre mihi
hoc interpretaturum esse arbitror, si & hic, ubi
de animæ corporisque humani commercio agitur,
tentamen faciam, aliamque præter hactenus ven-
tilatas, proponam Hypothesin. Minime tamen
viris illis ingenii acumine me longe superioribus,
qui

qui unam vel alteram ex reliquis hypothesibus suam fecerunt, quidquam derogare vellem; sed memor dicti illius SENECAE aliquid etiam hac in re audendum putavi; ita nimirum Philosophus hic suam de novarum doctrinarum inventionem sententiam exponit: *Quid ergo? Non ibo per priorum vestigia? Ego vero utar via veteri: Sed si propiorem invenero, hanc muniam. Qui ante nos ista moverunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas; nondum est occupata; multum ex illis, etiam futuris, relictum est.* Epist. XXXIII.

§. V.

Per Animæ Corporisque nostri commercium ar-
dissimam illam ad se invicem relationem intelligo, vi cujus
usus ac motus membrorum corporis nostri, ejusque actiones
externæ, voluntatis nostræ imperio subest & ab eo pen-
det; & vicissim etiam corpus cum suis organis cogitationes
ac volitiones in mente nostrâ excitare potest. Qua
autem ratione id fieri possit disquiritur.

§. VI.

Hypothesin meam hic primum summam ex-
hibendam putavi, antequam eam pluribus expli-
cem atque confirmem; ut nimirum Lector statim
ab initio propriis oculis videre possit, quænam
via ipsi ingredienda si me sequi velit.

Hæc scilicet mihi stat sententia: Similitudinem
illam divinam, ad quam mens hominis primitus
creata fuit, non ad solas morales illius qualitates,
ad voluntatis ejus veracitatem, justiciam, sancti-
tatemque, sed & ad attributa ejus physica, phy-
sicumque operandi modum sese extendisse, ut &
hæc

hæc quandam divinitatis similitudinem retulerint, & quoad reliquias quasdam eam adhuc referant. Uti nimirum Deus ens sanctissimum, veracissimum ac iustissimum est, ita etiam Menti hominis ceu creaturæ rationali morales istiusmodi qualitates a benignissimo Creatore inditæ fuere; ubi vero attributa, ac qualitates præcipuæ, simile quid cum eo qui Exemplar est habent, ibi etiam subjectum, illius imaginem quodammodo referre debet; cum itaque Deus sit Ens intelligens ac volens, summa Sapientia ac Libertate præditum, ideo homini, qui non ex moralibus tantum qualitibus consistit, etiam Mentem rationali intellectu ac libera voluntate præditam concessit. Ubi autem Mentis facultates cum archetypo suo similitudinem quandam habent, ibi etiam earum operandi modus illi, aliquo saltem modo, haud absimilis esse debet; unde Deus intellectui nostro vim repræsentativam non modo corporis nostri, sed per illud etiam huius Universi pro situ ejus indidit: Voluntati autem facultatem libere eligendi ac operandi. Quoniam vero Deus per solam Voluntatis suæ vim, & quidem etiam in distans, uti suo loco demonstrabitur, operatur; hinc etiam hominis, aliarumque creaturarum rationalium, ad similitudinem sui efformatarum, Voluntati talem indidit vim, ut Mens sola sua Voluntate ejusque vi ad similitudinem operationis divinæ in ea corpora agere possit, ad quæ imperium ejus sese extendit. Ex quibus suo loco hoc deducemus consectarium: Quo propius Creatura aliqua rationalis ad similitudinem Creatoris sui accedit, eo majori vi intellectus ac voluntas ejus prædita est, eoque majora etiam opera, & quidem solo voluntatis nutu ac impe-

rio edere potest. Ex quibus etiam major membrorum corporis, apud eos qui imagine divina pleno sensu gaudent, obedientia; Adami in reliquas Creaturas non solum dominium, sed & imperium: Angelorum, hominibus longe perfectiorum, operationes: Viresque hominum patrandi miracula explicari poterunt; ita tamen vires istae creaturarum semper limitatae sunt, ut certos terminos transgredi nequeant, nec ea voluntatis suae viribus efficere possint, quae Deus sibi soli reservavit.

§. VII.

Haec, quae nunc summatim tantum exposuimus, ut distincte explicare & ad commercium Animae cum Corpore applicare possimus, sequentem Disquisitionis hujus tenebimus modum ac ordinem.

I. Hypotheses illas, quae hactenus hac de re fuere vulgatissimae, breviter tantum cum suis difficultatibus, quae ipsis fuere oppositae, exponemus, ut nobis deinde ostensu facile sit, nostram Hypothesin difficultatibus hisce minime premi.

II. Quænam attributa ac quas proprietates Imago divina, ad quam creaturæ rationales creatæ fuere, includat, distinctius explicabimus.

III. Cum hic imprimis de facultatibus Mentis humanæ physicis ad Dei similitudinem factis, & strictissime de voluntatis nostræ operandi modo agatur, voluntatis divinæ operandi rationem explicabimus; quod autem fieri nequit, nisi prius etiam modum divinæ præsentiæ exposuerimus.

IV. His.

IV. Hisce explicatis deinceps facile patebit voluntatis nostræ operandi ratio ; ex qua non solum commercium ejus cum Corpore , sed & primi hominis imperium in Creaturas ipsi subditas ; Angelorum Ministerium ac opera , rationem nostram superantia ; viresque patrandi miracula Creaturis subinde concessæ , explicari poterunt.

V. Ea quæ hactenus dicta in summam redigemus , & ad propositum nostrum conclusionem inferemus.

VI. Ostendemus denique Hypothesin nostram iis non premi difficultatibus , quibus reliquæ premuntur , atque ita , saltem in hoc , præ illis aliqua gaudere prærogativa.

§. VIII.

Primum itaque quod nobis hic breviter tractandum incumbit hoc est: Ut Hypotheses illas , quæ hactenus de Animæ & Corporis nostri Commercio & reciproco operandi modo fuere vulgatissimæ , breviter tantum cum suis difficultatibus , quæ ipsis fuere oppositæ , exponamus , ut nobis deinde suo loco ostensu facilius sit , nostram Hypothesin difficultatibus hisce minime premi.

Nonnisi tres hac in re Hypotheses locum habere , nec quartam præter has in medium afferri posse a priori illustr. BULFINGERUS demonstravit in *Commentatione hypothetica de harmonia Animi & Corporis* , maxime præstabilita , pag. 10. Et huc inclinare etiam videtur clariss. HOLLMANNUS in *Dissert. I. de harmonia inter Animam & Corpus præstabilita* pag. 6. ubi ita hac de re differit: *Diversissimæ duæ substantiæ , si in operationibus suis conspirare*
O 2
secum

secum debent, aut altera alteram dirigat moveatque, aut communis inter utramque mediator intercedat, aut utraque suum agat, in perpetua tamen cum altera consensione, necesse est. Et BILLEBIUS in Dissert. An Harmonia præstabilita sit miraculum? pag. 8. Faciamus, inquit, & concipiamus duo horologia, quæ consonare debeant. Res expedita reddi potest triplici ratione: Una per influxum, si fecerimus, ut alterum agat in alterum, idque vel mutuo, vel ex unica tantum parte. Altera per causas occasionales, si opificem operi comitem fecerimus, qui dissonantia ceteroquin, vel cessatura a motu horologia singulis momentis dirigat. Tertia, si sapienter satis perfecerimus eas machinas artis, ut singulæ suas leges exacte sequantur, easdemque sibi ab initio respondere curaverimus. Ita enim, cum utraque easdem vel similes exsequantur leges, semel harmonice factæ nunquam dissonabunt. Idem etiam clariss. BAUMEISTERUS in metaphysica sua §. 720. asserit: In tres autem, ait, ut dixi, abeunt sententias eruditi, nec plures, quam tres, modos dari, Commercium inter Animam & Corpus explicandi, & a non paucis asseritur, & res ipsa docet. pag. 472. Quas tres sententias pag. præced. hisce expresserat verbis: Alii existimant, Animam ita agere in Corpus, & Corpus ita agere in Animam, ut quando ab objecto externo mutatio in organo sensorio fiat, tum motus per nervos in cerebrum usque propagetur, & ita mediante fluidi nervei motu, animæ imprimatur idea, & quando Anima velit, Corpus ejusdemque membra moveri, tum Anima revera & effective alium aliumque nervum impellat, atque ita efficiat, ut motus voluntarius hic, nec alius, sequatur. Alii, Deo quasi ex machina advocato, opinantur, facta in organis sensoriis mutatione, Deum immediate in Anima convenientem producere mutationem.

tationem , & coorta in Anima voluntate , motum convenientem Corpori a Deo imprimi. Alii denique , in aliam , eamque novam , sententiam ingressi , modum , quo anima cum Corpore est conjuncta , ita exponunt. 1.) Putant , facta in organis sensoriis mutatione , sensationes in Anima produci per vim animæ intrinsecam , & quidem ex sensationibus præcedentibus. 2.) Credunt motus Corporis voluntarios non ab anima , neque immediate a Deo produci , sed resultare ex structura & vi motrici Corporis & motibus præcedentibus. 3.) Quod vero tam amicus , tamque æctus Corporis motuum , & Animæ repræsentationum consensus adsit , id a quadam Dei præcedenti præordinatione & præstabilitione derivant.

Hæ sunt tres illæ Hypotheses de Corporis Animæque Commercio , præter quas nullas alias posibles esse statuunt viri eruditi. Ego vero respectu numeri Hypothesium , uti jam supra monui , liberalior essem , Regnumque illarum non tam arctis nec certis etiam circumscriberem limitibus , tum propter stupendam illam possibilitatis rerum varietatem , quot enim modis res aliqua possibilis est , tot etiam de ea dari possunt Hypotheses : Tum propter quotidianam Experientiam ; qua multa vera esse deprehendimus , quorum ne possibilitatem antea agnovimus. Quinque nobis sunt sensus externi , si optimo Creatori nostro tres tantum nobis concedere placuisset , quartum vel quintum forsitan nullo Mentis acumine excogitare potuissemus , & quis asserere ausit , Deum nobis nec sextum nec septimum adhuc addere atque largiri potuisse ; tum denique & hoc mihi videtur , quod omnes illæ demonstrationes , quibus nonnisi trium Hypothesium possibilitas asseritur , vires tantum

materiales tacite supponant, neque Spirituum ac
Materiæ vires operandique modos, toto genere
diversos, satis distinguant.

§. IX.

Prima ergo Hypothesis est illa Aristotelis Scholasti-
corumque, quæ *Systema Influxus Physici* commu-
niter vocatur, dum Animam physice in Corpus
influer, illudque effective impellere atque move-
re putabant: Et vicissim Corpus in Animam *influe-*
re dicunt, cum ei reali actu imprimat ideam at-
que vi sua physica in illam operetur.

Vir acutissimus RUARDUS ANDALA, qui
operationes Animæ & Corporis physicas & reales
in se invicem clarissime explicari posse arbitratur,
in Dissert. de *unione Mentis & Corporis physica* §. XI.
de *systemate influxus physici* hoc modo ratiocina-
tur: *Statuo*, inquit, *nos clarissimam & distinctissi-*
mam *hujus operationis & unionis* posse habere ideam,
si modo, quod omnino facere oportet, ad Deum, caus-
sam ejus primam & liberam ascendamus, & ab ejus
beneplacito admirandum hunc effectum derivemus. Nos
possumus huic vel illi motui, e. gr. campanæ, sic &
hederæ suspensæ, literis Scriptis, verbis quibuscumque
pronunciatis, aliisque signis, varias ideas alligare, ita,
ut per visum, vel auditum in Mente excitentur variæ
ideæ, perceptiones, & sensationes: Annon hic clare &
facile intelligimus, Deum Creatorem Mentis & Corpo-
ris potuisse instituire & ordinare, ut per varios in Cor-
pore motus variæ in mente excitentur ideæ, & percepti-
ones; & vicissim, ut per varias mentis volitiones, va-
rii in Corpore excitentur & producantur motus? Hinc
& pro varia alterutrius partis dispositione altera pars va-
riis

riis modis affici potest. Hoc autem a Deo ita ordinatum
 & effectum esse, a posteriori continua, certissima & cla-
 rissima experientia docet. Testes irrefragabiles omnique
 exceptione majores reciproci hujus Commercii, operatio-
 nis Mentis in Corpus, & Corporis in Mentem, nec
 non communionis status, sunt sensus tum externi, tum
 interni; ut & omnes & singula & continua actiones
 Mentis in Corpus, de quibus modo fuit actum. Si
 quis vero a proprietatibus Mentis ad proprietates Corporis
 progredi velit, aut ex natura diversissimarum harum
 substantiarum deducere motum in Corpore, & percepti-
 ones in Mente, aut hos effectus ut necessario connexos
 spectare; nã is frustra erit, nihil intelliget, perversissi-
 me philosophabitur, nullamque hujus rei ideam habere
 poterit. Si vero ad Deum Creatorem adscendamus,
 eumque vere agnoscamus, nihil hic erit obscuri, hunc
 effectum clarissime intelligemus, & quidem per causam
 ejus primam; quæ perfectissima demum est scientia.

§. X.

Difficultates quæ contra systema hoc moventur
 in primis huc redeunt:

I.) *Influxus* nonnisi in rebus materialibus locum
 habere potest, & significat eum agendi modum,
 quo causa physica per motum attingere solet ef-
 fectum suum; vel, ut alii definiunt, influxus phy-
 sicus est excitatio motus per contactum ob conve-
 nientiam motus & mobilis facta. Cum itaque in
 influxu physico tam movens quam motum mate-
 riale esse debeat, contactus vero & motus naturæ
 spirituali, qualis Anima nostra est, neutiquam
 competat; sequitur influxum hunc Mentis nostræ,
 seu Entis simplicis ac immaterialis, naturæ repu-
 gnare.

2.) Illustr. BULFINGERUS Dilucidat. §. 327.
ita argumentatur : In quocunque Entium genere
effectus non semper tantus est , quantus serio in-
tenditur , ibi datur proportio inter vires ad effe-
ctum applicatas , & quantitatem ipsius effectus.
Ille igitur effectus non dependet a viribus cum ef-
fectu , quoad proportionem , incomparabilibus.
Atqui vires Animi & Corporis motus sunt , quo-
ad proportionem incomparabiles. Ergo effectus ,
quales in Corpore movendo experimur , non pro-
cedunt a viribus Animæ. Ergo Anima non mo-
vet effective Corpus suum.

§. XI.

Altera, quæ *Causarum occasionalium* dicitur , Hy-
pothesis Cartesiana hæc est : Experientia testis est ,
ad certos Corporis motus ac mutationes , certas
in Anima produci ideas ac sensationes ; ad certas
vicissim Animæ cogitationes ac volitiones certos
sequi in Corpore motus. Corporis autem naturæ
adversum est , ut in substantia a se plane diversa
immateriali ac spiritali ideas producere adeoque
in illam agere possit ; uti vicissim etiam Animæ
naturæ repugnat , ut in subjectum extra se posi-
tum agere illudque movere queat : Sequitur, De-
um , a quo ceu Creatore ac Conservatore suo
utraque substantia pendet , ipsum tam Corporis
motus quam Animæ sensationes immediate pro-
ducere. Ita tamen Deus agit , ut hoc ex univer-
sali quodam decreto & cum generali Uniformitate
fiat , ut scilicet ad hunc motum in corpore or-
tum conformem etiam in Mente sensationem ex-
citet , & ad cogitationem vel volitionem Mentis
ipsi consentientem producat in Corpore motum.
Ita

Ita Deus solus & immediate agit, sed *ex occasione* creaturæ : Ex occasione appetitus ac volitionis Animæ immediata sua vi efficit Motum ; & vicissim ex occasione motus in organo sensorio etiam immediata sua operatione producit in Mente sensationem.

§. XII.

Duo præcipue sunt, quæ contra systema hoc afferri solent argumenta. *Alterum* a multiplicatione miraculorum, *alterum* inde desumptum est, quod Deus hac ratione Auctor peccati fiat.

1.) Hypothesi hac, inquiunt moderni Philosophi, naturam in perpetua miracula transfundi. Miraculum enim est id quod vires naturæ superat & unice ac immediate a divina operatione pendet; in systemate autem Cartesiano omnes hominis actiones, quatenus a Corpore & Anima simul peraguntur, a sola ac immediata Dei operatione pendunt. Recte quidem, asserunt Philosophi isti, ad Deum omnia, tanquam ad originem reducuntur: Sed mediate, sed generaliter, sed per vires a Deo rebus inditas; non immediate, non per saltum, non per sola unice miracula. Vide BULFINGERI Dilucid. §. 35.

2.) Hypothesis ista Cartesii, inquiunt Theologi, Deum saltem ex parte, peccati Auctorem facit. Quoties enim in Anima peccaminosæ oriuntur cogitationes, Deus in Corpore etiam conformes producit actiones. Et quoties vicissim inordinati in Corpore oriuntur motus, Deus in Anima etiam tales excitat appetitus ac sensationes quæ legi suæ minime consentiunt.

§. XIII.

Tertia Hypothesis celebratissima illa LEIBNITII de *harmonia præstabilita* est, quæ tribus absolvitur partibus: Cum nimirum nec Anima in Corpus, nec vicissim Corpus in Animam physice influere possit, nec etiam sapienti rerum ordini congruat, ut Deus tam motus Corporis Animæ cogitationibus consentientes, quam sensationes Mentis motibus Corporis conformes immediata operatione per miraculum continuum producat, statuendum fuit: Tam Corpus quam Animam independentem a se invicem, propria vi ita agere ut nihilominus omnes eorum actiones sint harmonicæ.

1. Anima itaque omnes suas perceptiones ac sensationes, propria vi, sibi a Creatore concessa, ex se ipsa independentem a Corpore suo organico ita producit, ut nulla ex sensationibus suis, rationem proximam suam, in organis Corporis sensoriis eorumque operationibus habeat; sed principium omnium suarum actionum nonnisi internum est; omnes cogitationes & sensationes ex ipsa Anima quasi evolvuntur, ita ut sequentes sensationes ex antecedentibus semper oriantur.

2. Corpus principium omnium actionum suarum in seipso habet, omnes ejus motus ac mutationes independentem ab operationibus Animæ, ex vi propriæ structuræ sequuntur & quidem continua serie ex motibus antecedentibus.

3. Deus, pro summa sua Sapientia ac Scientia maximam inter unumquodque Corpus ac Animam exactissimamque præstituit harmoniam, sive tales
inter

inter se iunxit substantias , in quibus summa omnium mutationum ac operationum esset consensus , sine tamen mutuo influxu , sed a sola Dei præstabilitone ac ordinatione pendens.

§. XIV.

Difficultates contra hoc systema agitatæ in primis sunt sequentes.

1.) Quod plurimi Corporis motus non possint mechanicis tantum artibus in Corpore fieri , & quod ipsa etiam rationalis loquela ac scriptio ex solo Corporis mechanismo sequeretur.

2.) Quod , si Anima sit automatum , in quo omnes actiones necessario ex se invicem sequuntur , & contra etiam Corpus nonnisi machina ab Animæ operationibus independens , utriusque actiones minime liberæ dici queant. *Non Animæ operationes* , quia necessario nexu ex se invicem sequuntur , & cum motibus Corporis præordinatis consentire debent ; *nec etiam Corporis actiones* dici possunt liberæ , quia ex puris principiis mechanicis sequuntur adeoque necessariae sunt. Ex quibus fluat , quod nec Anima nec Corpus propter malas actiones puniri queat.

3.) In Hypothesi ista id maxime male habuit acutissimos etiam ac solidissimos Theologos , quod hac ratione Deum ipsummet primum omnis mali in mundo auctorem fieri putarunt. Omnes enim , inquit , tam Animæ quam Corporis actiones ex ipsa ejus natura ac essentia primitus ab ipso Deo constituta necessario fluunt , adeoque omnia , quæcunque vi vel Animæ vel Corporis fiunt rationem

tionem sufficientem in ipsa ejus essentia habent, neque aliter evenire possunt; unde is ipse qui primus naturæ istius Conditor ac Opifex est, simul auctor omnium eorum, quæ vi naturæ hujus non possunt non fieri, dicendus est. Afferit nimirum ingeniosissimus LEIBNITIUS: *Qu'il y a dans chaque substance des traces de tout ce qui lui est arrivé, & de tout ce qui lui arrivera; l'état présent de chaque substance, étant une suite naturelle de son état précédent.* Et alibi: *L'ame humaine est une espece d'Automate spirituel.* Tout est certain & déterminé par avance dans l'homme comme partout ailleurs. Theod. Tom. I. pag. 177. *Après tout, il paroît que l'homme est forcé à faire le bien & le mal qu'il fait, tout est très parfaitement dans l'ordre des choses; puisque rien ne sauroit arriver sans qu'il y ait une cause disposée comme il faut à produire l'effet; ce qui n'a que moins lieu dans les actions volontaires que dans toutes les autres.* Theod. p. 77. Omnia itaque ab origine pendent. Prout nimirum Deus, ex Leibnitiano systemate, inquit Theologi nostri, unamquamque Animam vel Corpus primitus efformavit, prout unicuique certam essentiam, vires ac naturam dedit, sic omnes inde sequentes actiones, inevitabili nexu, comparatæ erunt; & malum vi originalis essentiæ Animæ ac Corporis necessario evenire debuit; sequi itaque, ajunt, Deum naturæ auctorem etiam omnium eorum auctorem habendum, quæ vi naturæ hujus necessario fieri oportet; unde & omnes preces, institutiones, exhortationes, omniaque reliqua salutis consequendæ media plane frustranea futura sint.

§. XV.

Expositis nunc reliquis systematibus Regnum Hypothesium latius extendere vellem, ad alteram disqui-

*disquisitionis meæ partem & ad propriæ Hypothese-
os explicationem propius accedo. Ad Commer-
cium Corporis Animæque duo requiruntur: Alte-
rum ut Anima omnes sibi mutationes repræsentare
queat, quæ in Corpore organico fiunt; ad quod
opus non est, ut Corpus vel immediate Animam
tangat vel physice in eam influat, vel ut Deus ad
Corporis mutationes immediata sua vi certas in
hominis Mente sensationes per miraculum produ-
cat, nec ut Anima omnes illas sensationes cum
Corporis sui mutationibus conformes, indepen-
denter ab eo quod in Corpore fit, ex proprio
suo sinu quasi evolvat & automati spiritualis ad
instar agat: Sed ad id sufficit, ut Animæ vis re-
præsentativa omnium mutationum quæ in Corpo-
re fiunt concessa atque concreata sit; uti ex gr.
Deus vim repræsentativam hujus Universi habet
& omnium quæ vi naturæ ipsi inditæ eveniunt;
ita Menti hominis, ad similitudinem sui creatæ,
talem indidit vim, ut sibi Corpus suum & quid-
quid mutationis in eo contingit repræsentare possit.
Vis tamen illa repræsentativa Animæ, etiam re-
spectu Corporis sui & mutationum quæ in eo con-
tingunt, certis circumscripta est limitibus, nec
ulterius sese extendit, quam ad moralitatem actio-
num & ad vitæ hujus negotia peragenda neces-
sum est.*

Quia Anima vim Corpus suum, cum præci-
pui mutationibus quæ in eo eveniunt, sibi re-
præsentandi habet, sequitur: Ipsam eadem vi,
qua sibi mutationes Corporis sui repræsentare
potest, mediante Corpore etiam ea sibi repræsen-
tare posse, quæ extra illud in hoc Universo con-
tingunt:

tingunt: Pro vario nimirum Corporis situ in Universo, variae etiam a rebus externis in organis Corporis nostri sensoriis excitantur mutationes in Corpore; cum vero Anima nostra ea vi ac facultate praedita sit, ut sibi Corpus suum, cum variis quae in eo contingunt mutationibus, repraesentare possit, eo ipso etiam res sibi repraesentat quae mutationes istas in Organis sensoriis producant suaeque imaginem Organis istis imprimunt.

Corpus itaque non aliter in Animam nostram agit, quam quatenus haec vi ac facultate sibi omnia ea repraesentandi praedita est, quae in Corpore eveniunt, & quas istud mutationes subit. Ratio objectiva itaque, cur ejusmodi sensationes in Anima excitentur, in Corpore quaerenda est, illae enim ex ipsa Animae ceu automati natura non sequerentur, nisi mutationes istae in Corpore contigissent. Ratio autem subjectiva istarum Animae sensationum in vi ac facultate illa Animae concreata quaerenda, qua sibi Corpus suum, cum praecipuis mutationibus, quae in eo eveniunt, repraesentare potest.

Quoniam Anima, vi naturae suae, gaudet facultate sibi Corpus suum cum mutationibus suis, quae in eo contingunt, representandi, ex vi autem repraesentativa ista variae oriuntur sensationes, fieri etiam non potest, quin ex sensationibus istis variae etiam fluant Mentis volitiones, quae iis determinantur, quae Mens naturali sua facultate sibi repraesentat. Concipi ergo ex hisce potest, quae ratione ex mutationibus illis, quae in Corpore eveniunt, variae etiam in Mente oriri possint volitiones,

litiones, mediante nimirum vi illa repræsentativa Mentis, qua sibi Corpus suum cum suis mutationibus repræsentare potest.

Percipimus itaque qua ratione Corpus nostrum organicum in facultates Mentis nostræ agere possit, non aliter nimirum, quam quatenus Anima nostra, vi naturæ suæ ipsi a Creatore inditæ, gaudet facultate, sibi Corpus organicum suum, cum mutationibus quæ in eo a rebus etiam externis contingunt, repræsentandi.

Si regerat mihi quisquam, ut ipsi explicem qua ratione Deus humanæ Menti talem repræsentationis vim atque facultatem concedere atque concreare potuerit, ut illa etiam absque immediata ac physica Corporis in eam actione & absque immediata Dei in illam operatione, Corpus suum illiusque operationes ac mutationes sibi repræsentare valeat, & ita quidem, ut sensationes illæ Animæ originem suam nonnisi eo sensu debeant, quod illa naturalem Corpus suum sibi repræsentandi facultatem possidet, non vero eo quod Anima sensationes istas, quas dependenter a Corpore habet, automati adinstar etiam sine Corpore ex se producat?

Ego vicissim quæro: Quomodo Deus Animæ nostræ essentiam suam ac existentiam dare potuerit? Quomodo ipsi cogitandi facultatem concreare potuerit? Unusquisque nimirum facile mihi concedet, Spiritum rationalem absque cogitandi facultate neutiquam existere, imo ne concipi quidem posse. Cum vero Anima nostra ad id creata sit, ut singularem aliquam relationem cum Corpore

pore organico habeat, aliter illa concipi nequit, quam ut, vi essentiae suae, facultate Corpus illud sibi repraesentandi gaudeat, utque Creator eam talem ac tali facultate praeditam ad existentiam produxerit, uti ex gr. Oculum cum facultate externam rerum formam atque figuram sibi repraesentandi, aurem vero ad sonos excipiendos efformavit; & ita quidem, ut vis repraesentativa externae rerum formae essentiam Oculi, & facultas repraesentativa motus illius, qui sonum efficit, Auris essentiam constituat. Idem Opifex qui Corpus cum Organis, hujuscemodi facultatibus praeditis, efformare potest, idem etiam Ens spirituale cum facultate repraesentativa Corporis illius organici, quod arctissimam cum eo relationem habet, e nihilo producere poterit. Imo si dicere velimus quod verum est, Deus aliam Animam spirituales, intelligentem, ac rationalem e nihilo producere non potuit, quam talem, quae facultate gauderet intelligendi, & quidem non ea tantum quae intra se sunt, sed & ea quae extra se & praecipue quae arctissimam secum relationem habent.

§. XVI.

Ad alterum nunc, quod ad arctissimum Animae & Corporis commercium necessarium est, pervenimus, ad modum scilicet quo vicissim ad certas Animae cogitationes ac volitiones certi etiam in Corpore motus sequuntur, ut Corporis nostri membra Voluntatis imperio ita subsint, ut ad merum ejus nutum ii in Corpore motus fiant quos Mens excitare voluit; ut ad solum Voluntatis actum se hoc vel illud brachium, vel dexter vel sinister pes, vel hic vel ille digitus, sive pedis
sive

sive manus, vel dextrorsum vel sinistrorsum, vel sursum vel deorsum sese moveat; ut ad solum voluntatis nutum vel cubet Corpus meum, vel sedeat, vel sese erigat, vel stet vel ambulet; ut digiti mei ad solum voluntatis iussum potius has litteras ac verba quam alia, potius hac quam illa lingua scribant; ut lingua mea potius has quam alias voces pronuntiet, potius hos quam alios sonos excitet; ut oculos meos vel claudere vel aperire possim: Hæc omnia statim ac Mens mea ita voluit, fieri sentio. Hæc ita fieri ipsa Experientia testis est, qua autem ratione hæc omnia fiant, id maxime quæritur. An nimirum Anima nostra immediate Essentia sua in Corpus nostrum influat, an illud per influxum physicum moveat & excitet? An vero Deus ad certas Mentis humanæ volitiones iis conformes in Corpore motus immediata sua vi producat? Vel an Corpus independenter ab Anima ex propriis agat principiis? Vel an denique alia sit ratio qua hi effectus explicari possint?

Ego hanc Mentis nostræ omniumque Spirituum vim esse arbitror, & in hoc ipsorum extra se operandi modum a Corporum vel rerum materialium operationibus distinctum esse puto, quod Entia spiritualia per solam voluntatis vim in Corpora imperio suo subdita agere, atque mutationes in iis producere possint.

Ea scilicet rerum materialium agendi ratio ab ipso Creatore ordinata ipsisque concreata est, ut non aliter quam per contactum vel mediatum vel immediatum extra se agere & in aliis rebus materialibus mutationes producere valeant. Uti nimirum

tum res corporeæ propria virtute nec existentiam habent, ita nec vires motrices, quibus in res extra se agunt, haberent, nisi ex ipsis a totius naturæ Auctore concreatæ ac inditæ fuissent; ratione igitur essentiae suæ convenienti in alias res materiales extra se constitutas per contactum operari possunt, inque iis hoc operandi modo varios producere effectus. Etiam Spiritibus vim quandam naturalem in res corporales operandi inesse, nos arctissima illa relatio dubitare non sinit, quæ ab ipso summo rerum Opifice inter Mundum visibilem ac spirituales constituta est. Uti autem Essentia Entium spiritualium a materia toto genere diversa est, ita nec eorum vires ac facultates adeoque nec operandi modi similes esse possunt. Entia spiritualia intellectu ac libera voluntate prædita sunt, Corpora vero non item; alia itaque vis Spiritibus quam Corporibus inest, unde etiam aliis oportet sit eorum agendi modus. Longe igitur aliter Corpus agit ac patitur, quam Spiritus agit ac patitur. Spiritus sentit se volendo agere, Corpus autem movendo; quidquid igitur Corpus motu efficit, id Spiritus volendo efficere ac in mundo materiali producere tentat. Uti vero vis uniuscujusque Corporis certis circumscripta est limitibus, ita etiam vis Voluntatis creatæ suos habet limites, unde subinde major ejus nisus quam effectus est.

Hæc itaque respectu operationum Voluntatis sive Mentis nostræ in Corpus organicum mihi fiat sententia, quod Animæ talis a Creatore indita ac concreata sit agendi vis, ut solo Voluntatis actu, nullo alio interveniente medio, in hoc vel illud Corporis organici membrum pro lubitu ac arbitrio

trio suo agere possit. Modo velit, etiam in distans, digitum, vel manum, vel pedem, hoc vel illo modo movere potest. Hanc concreatam Menti vim, qua solo voluntatis imperio agere potest, Creator vel augere vel minuire, vel ulterius extendere, vel arctioribus circumscribere limitibus potuisset; si voluisset, & voluisset si omnium rerum convenientia ac harmonia id requisivisset. Motus ac operationes Corporis nostri duplicis generis sunt; datur nimirum talis motus, qui ex ipsa Corporis structura, continua serie ac successione continua ex motibus antecedentibus sequitur, qualis est motus sanguinis, spirituum, quos vocant, animalium, succi nutritii, in quo vita Corporis consistit, & immediato voluntatis imperio subjectus non est. Alterum genus motus illud est, quod per externa membra fit, motusque voluntarius vocatur, quia voluntati subjectus; uti exempli gratia, quod nunc pro lubitu digitos meos movere ac scribere possum, in quo motu digiti a solo voluntatis jussu pendent. Prior motus a voluntate independens ad continuationem vitæ animalis pertinet; posterior vero voluntati subjectus actionibus liberis patrandis ac vitæ negotiis peragendis inservit. Ex quibus apparet, imperium voluntatis ne quidem in Corpus nostrum universale esse, Creator illud certis definivit limitibus; noluit conservationem sanitatis ac vitæ nostræ, quæ in continuato illo ac nunquam interrupto intrinseco motu consistit, in voluntatis nostræ potestate esse; propterea eum nec voluntati subjecit: Voluit contra, ut actiones illæ liberæ, a corpore peragendæ, nec non vitæ hujus negotia, a voluntate nostra pendeant; ideo

ei etiam vim indidit, ut membra huc pertinentia pro lubitu regere possit.

Hucusque nondum satis clarum me in exponenda hac Hypothesi fuisse sentio, unde alio adhuc modo proponenda res est. Deus Spiritus gradu absolute summo perfectissimus, intellectu infinito ac voluntate infinita gaudens, has in primis possidet facultates, quod ab una parte & semet sibi metipsi, & quidquid per eum possibile est, nec non omnia ea, quæ vi voluntatis suæ aut jam extiterunt, aut actu existunt, aut demum futura sunt, modo distinctissimo, adæquatissimo ac simul sibi repræsentat. Ab altera parte solo voluntatis imperio etiam extra se operari ac producere potest quidquid ipsi placet; omnes illæ mutationes, quas in mundo hoc visibili evenire videmus, a nutu voluntatis ejus pendent; & ita quidem eas producit, ut non Essentiam suam Corporibus illis ac materiæ applicet, sed nonnisi velit ut aliquid fiat, ut in locis a se distantibus etiam operetur: Quod autem qua ratione cum Divina Omnipræsentia conciliari debeat, ne nobis sensus a veritate abhorrens affingatur, infra prolixius explicabimus.

Summus hic omnium rerum extra se Auctor ac Opifex, non mundum tantum materiale, ac nulla ratione præditum, sed & Entia rationalia existere voluit. Talia autem cum vario perfectionis gradu, ut suo loco videbimus, extra se produxit, eaque his præcipue ornavit donis ac hujusmodi instruxit facultatibus, ut ad instar benignissimi Conditoris sui, quamvis gradu infinite

inferiori ac minori, ab una parte facultate intelligendi, ab altera autem vi volendi, & per voluntatem agendi, prædita essent; Facultate 1) intelligendi, ut & sibi met ipsis conscii, & ideam tum Creatoris sui, tum ejus operum haberent, ipsumque ex iis noscerent; hac facultate & visibilia & invisibilia, & præterita & præsentia, imo & futura sibi repræsentare possunt; adeoque hac in re similitudinem quandam sive analogum quid cum sapientissimo suo Creatore habent. Non vero perfectissimo tantum intellectu Ens illud infinitum gaudet, sed & voluntate perfectissima ac potentissima, qua solo volendi actu efficere potest quidquid lubet, qua vocare potest quod non est ut sit, qua in hac vel in alia mundi regione operari ac mutare potest quidquid vult, qua sine ullo Essentiæ suæ attactu aut proximitate, solo imperio in res materiales operatur atque hunc vel illum motum in iis producit; ideo & in Creaturis intelligentibus umbram vel similitudinem quandam hujusmodi operationis existere voluit, earumque Menti talem vim concreavit, ut in res materiales quasdam solo voluntatis nutu operari possent, adeoque & in hoc analogum quid cum Ente perfectissimo haberent. Deus nimirum quoad perfectiones suas cognosci ab Entibus intelligentibus voluit, hocque tum ex sui ipsius, tum ex aliorum Operum inspectione; ex seipsis autem Deum melius cognoscere non possunt, quam si simile quid, aut analogum, cum Deo, in se deprehendunt, idque non respectu Intellectus tantum aut ejus donorum, sed & voluntatis ejusque operandi modi. Nihil est quod creaturam rationalem magis in admirationem rapit, ac venerationem erga Deum

excitat, quam potentia divina; qua autem ratione attributum hoc melius cognoscere potest, quam si ejus umbram aliquam in seipsa deprehendit, & si inde ad infinitum concludere potest. Quod insigne voluntatis donum quomodo inprimis in Angelis, spiritibus nobis longe perfectioribus, emineat, nec non in iis, quibus vis patrandi miracula concessa erat, infra uberius explicabimus.

At metuis B. L. impossibile esse ut Deus virtutem hancce creaturæ concreare possit; metuis Mentem creatam tale esse subjectum, quod hujusmodi vis minime capax sit.

Multa omnino impossibilia nobis videntur, si ad modum eorum respicimus, quæ tamen revera existunt. Si mihi modum explicaveris, quo Deus solo voluntatis suæ imperio non modo aliquid e nihilo producere, sed quomodo etiam in objecta, ratione loci a se distantia, operari possit, quomodo ad solum voluntatis ejus nutum in hoc vel in altero hujus mundi extremo maximi sequantur effectus: Et ego tibi explicabo quomodo etiam creatæ Mentis similitudine quadam Dei præditæ, etiam ratione operandi in Corpore, analogum quid cum Deo habeant. Dicis mihi quare ratione Deus aliquid immaterialis Essentiæ suæ, aliquid *Intellectus ac Sapientiæ suæ* analogum extra se producere potuerit, & tibi vicissim exponam quomodo Deus ratione *facultatis operandi* etiam analogum quid extra se efficere potuerit? Quid impedit quo minus is, qui aliquam *Intellectus sui similitudinem* creaturis concedere potest, etiam *Voluntatis suæ similitudinem* iisdem largiri possit? Voluntas

tas autem, etiam per operationes extra se, efficacem sese exhibet, ubi autem est similitudo voluntatis divinæ, ibi etiam similitudo efficaciz ejus, sive operandi modi, esse debet. Uti enim absque clara & distincta repræsentandi vi nulla Intellectus divini similitudo esse potest, ita nec Voluntatis similitudo locum habet, nisi efficaciz ac operationis ejus adsit similitudo.

Inquis: Creaturam istiusmodi operandi modi capacem non esse. Quod utique absque divina voluntate ac potentia verum est. Nam a nobis ipsis nihil sumus, nihil valemus, neque enim nostra virtute vel stipulam loco movere possumus, membris nostris multo leviolem; a Dei summa atque infinita potentia ita Mens nostra pendet, ut ultra citraque eum quem posuit modum ac fines, ne levissimum quidem pulvisculum humo tollere queat; at quid obstat, quo minus summus rerum omnium Opifex, qui tam stupendorum Operum Auctor est, has Menti a se creatæ leges figere, hasque vires ei communicare possit, ut solo voluntatis nutu certos effectus extra se producere valeat? Qui Spiritibus illis cœlestibus, quos Angelos vocamus, tantam operandi vim, nostra tanto majorem quantum cœlum a terra distat, tribuere, qui hominibus potentiam patrandi miracula concedere potuit, is ipse Corpus organicum etiam mero Voluntatis imperio ac vi subicere poterit.

At metuis: Ne hac ratione creaturæ hoc tribuatur, quod Creatori soli competit. Sola enim voluntatis efficacia ac nutu operari, attributum divinum esse videtur.

Multum vero Mentis humanæ vis etiam hac ratione ab infinita Creatoris vi remota est. Ipse enim eam a seipso possidet, eam ex seipso habet; creatura autem eam pro summi Conditoris beneplacito nonnisi mutuo accepit, tota quanta est, secundum omnem suam realitatem ab eo pendet, nec quidquam suarum virium a seipsa habet. Creatoris vis atque potentia infinita est, ad omnia possibilia se extendit; Spirituum autem creatarum pro summi Conditoris beneplacito, admodum arctis circumscripta est limitibus, quos Creator vel arctius definire vel latius extendere potest, prout finis sapientissimus id requirit.

Inquis; me itaque hic ad Dei *Omnipotentiam* recurrere, quæ talem relationem inter Entia Spiritualia & Corpora nonnulla instituerit, ut ad voluntatis actum necessario etiam Corporis cujusdam, Mentis imperio ab ipso Deo vi primæ Creationis subjecti, motus ac mutatio sequi debeat.

Hoc ipsum est quod negare nollem, ad hunc primum omnis Existentiæ fontem semper recurrendum est. Uti omnis rerum Essentia ab Intellectu divino pendet, ita omnis Existentia, non rerum ipsarum modo, sed omnis etiam modi, omnis realitatis, omnis ordinis, omnium virium, omnis relationis rerum ad seinvicem, originem, ordinationem ac originariam constitutionem suam Omnipotentiae Divinæ debet; huc non omnes tantum Theologi, sed & omnes Philosophi tanquam ad primam omnis realitatis Causam tanquam ad sacram quandam anchoram recurrunt, & ita ad eam recurrunt, ut *constitutionem regularum naturæ*

naturæ rerum Universalium nonnisi Deo tribuant, determinationem autem ad hanc vel illam actionem specificam creaturæ rationali adscribant. Regula itaque illa Universalis a solo Deo est, vi cuius in certis Corporibus ad voluntatem Entis spiritualis alicujus certa mutatio ac motus sequi debeat, & applicatio regulæ hujus ad hanc vel illam actionem specialem, vel determinatio ad hunc vel illum specificum actum creaturæ permixta est.

§. XVII.

Sed res a prima sua origine adhuc repetenda ac historice tractanda est. Deus nimirum sibi sufficiens, se solo beatus, satis suis bonis dives, sui in summa solitudine plenus, nullius rei indigus, qui sine rebus extra se esse, & sine iis beatissimus in perpetuum esse potuisset, pro mera ac summa liberalitate sua, se eum summum bonum Entibus extra se communicare, virtutes ac divitias suas iis quam liberalissime explicare, atque se extra se repræsentare voluit, atque ita velut in imagine quadam cerni.

Hunc ut consequeretur finem, pulcherrimum illud atque immensum cœli expansum, & in eo sublime illud candens, solem, oculi oblectamentum, ortu & occasu suo diei noctisque vicissitudinem dimetientem, sideraque illa stellasque numero, magnitudine, pulchritudineque sua de Creatoris sui αἰδώς δύναμις καὶ θεϊότητι, ordine ac motu suo de summa Opificis sapientia, usu denique multifario suo de immensa ejus bonitate luculentissimum exhibentes testimonium, extra se produxit.

Omnia igitur , quæcunque in hoc Universo reperiuntur , cælum cum omnibus quibus ornatum est sideribus stellisque , terram , mariaque & quæ in iis sunt , summi Numinis gloriam prædicare , quis tam stupidus est qui non agnoscat : Cæli enarrant gloriam Dei , & opus manuum ejus indicat expansum eorum. Dies diei eloquitur sermonem & nox nocti indicat scientiam. Non est sermo , nec sunt verba , ubi non auditur vox eorum. Frustra autem conclamaret cælum terraque , frustra totum hoc Universum ad Dei gloriam prædicandam invitaret , nisi etiam esset qui vocem ejus audiret ; frustra Deum glorificandi amplissimam materiam darent stupenda illa Dei Opera , nisi Entia etiam ratione prædita essent , quæ summi Opificis attributa ex omnibus ejus operibus cognoscere eumque ex iis celebrare possent.

Ad hunc finem condi debuit Mens , quæ intellectu prædita esset , quo non solum Deum cognosceret , sed in qua etiam esset imago quædam Dei , & in qua eminentissimæ Dei Virtutes delineari quam accuratissime possent , eæque etiam in reliquis mundi partibus conspici. Et quoniam in Deo cum summa agendi potentia plenissima libertas est , hinc & harum rerum in Mente creata debuit esse similitudo quædam , & quantum potest vestigium quoddam , ut cum naturali quodam ac rationali agendi principio , quamvis non sui pleno titulo juris , etiam extra se agendi actionesque liberas edendi vis atque potentia adesset.

Finis itaque Mentis creatæ in aspectabili hoc mundo duplex est : Primus nimirum ut esset qui
infini.

infinitam Creatoris potentiam ac Deitatem ex visibilibus hujus mundi operibus cognosceret & summa hæc Dei attributa vivis quasi coloribus in tabula pictas contempleretur. Cum vero visibilia illa ac materialia Dei Opera, ipsam Dei Essentiam, ipsam intelligendi ac volendi, quæ ipsi competit, vim ac facultatem non exprimant, talia condi debuerunt Entia, quæ ex propriæ suæ naturæ inspectione ac cognitione, ex proprio operandi modo, Dei ipsius Essentiam, facultates ac agendi rationem aliquo saltem modo cognoscerent; unde convenientia ac similitudo quædam Essentiæ inter Deum & Mentem creatam esse debuit. Licet nimirum nihil de Deo & de Creaturis univoce dici possit, hoc est, quamvis verum sit nihil in Deo esse eo modo quo est in Creaturis, & quamvis creatura vicissim nihil eodem modo ac sensu possidet quo ipse Deus, est tamen inter hos aliquid analogiæ, similitudinis seu convenientiæ. Vel si tibi placuerit ut potius hoc modo enuntiem, Deus voluit ut aliquid præter se esset, quod quasi sit umbra vel speculum & tabula, ubi ejus Essentia ac perfectiones per aliquam similitudinem, non sibi cum illis essentialem, sed umbraticam tantum repræsentarentur.

Entia nimirum quæ nonnisi ex materia constant non referunt ipsam summi Entis intelligendi facultatem, nec etiam ipsam liberæ Voluntatis vim ac facultatem repræsentant, & cum Corpora nonnisi motu ac tactu agant, eum operandi modum adumbrare nequeunt, quo Ens spirituale naturæ suæ conformiter agere solet, sed & res purè materiales nec summæ Dei Sanctitatis aut justitiæ imaginem sistere possunt.

Ne

Ne ergo hæc omnia ipsam Dei Essentiam constituentia abscondita manerent, non res corporeas tantum, sed & Entia spiritualia, similitudine quadam Essentiæ Divinæ prædita a sapientissimo ac potentissimo Conditore efformari debuerunt. Entia nimirum tali natura instructa; quæ facultate intellectus rationalis sive vi repræsentativa gauderent: Entia quæ voluntate libera essent instructa: Entia quæ non eodem modo agunt, quo res materiales agunt, non per rerum attactum ac transitum motus, sed quæ modo naturæ Entis spiritualis proprio ac conveniente operarentur: Entia denique talia, quæ Virtutis moralis, Sanctitatis, Veracitatis ac Justitiæ capacia essent.

Nemo erit, qui ex hisce quæ diximus colligere non poterit, inter Entia hæc spiritualia ac mundum materiale archissimam constitui debuisse relationem, qua Deus finem creationis totius Universi consequi posset. Relatio ista duobus potissimum absolvitur; primum hoc est: Quod Spiritus creatus gaudet vi repræsentativa mundi materialis, ut ex eo infinitam Dei Potentiam ac Sapientiam cognoscere posset. Vis itaque repræsentativa illa Mentibus concreari debuit; propter sapientissimas autem rationes ab Anima hominis illa exercetur mediante Corpore organico. Mens nimirum humana gaudet vi repræsentativa Corporis sui omniumque mutationum quæ in eo contingunt. Præcipuæ autem mutationes istæ excitantur a rebus extra Corpus hominis constitutis in organis ejus sensoriis; & cum Anima vi repræsentativa Corporis omniumque mutationum gaudeat, eo ipso etiam res illas sibi repræsentare potest, quæ
muta-

mutationes illas in organis sensoriis efficiunt. Alterum quod ad relationem istam, de qua loquimur, pertinet, hoc est, quod Mens creata etiam vi operandi in Corpora, modo Essentiæ suæ conformi, adeoque non per contactum, sed simili aliquo modo quo divina Voluntas in Corpora operatur, prædita sit. Unde Deus generalem hanc naturæ legem ac regulam fixit, *ut Corpora quædam ad solum voluntatis creatæ nutum ac imperium sese moveant mentisque jussa exequantur, ita tamen ut specificum actionis sive determinatio actionis specificæ ad hunc potius quam ad illum motum Corporis ejusdem, ad hunc potius quam ad alium usum motus illius, liberæ creaturæ voluntati permessa sit.* Ut subjectio illa generalis Corporis, qua a voluntatis creatæ imperio atque vi agendi pendet, immediatum Dei opus sit, qui has naturæ præscripsit regulas; specialis autem regulæ ac legis illius generalis applicatio ad hunc potius quam ad alium motum specificum ab arbitrio voluntatis creatæ mentis pendeat.

Ex hisce sequentia fluunt corollaria:

1.) Quod eo major Mentis creatæ in Corpora agendi vis sit, atque eo latius imperium illius in res corporales pateat, quo propius ad Dei similitudinem accedit.

2.) Quod vis Angelorum, Spirituum Anima nostra longe perfectiorum, eo ipso etiam, ratione operationis eorum in res corporales, & extensio imperii eorum in Corpora, latius pateat, quo propius ad similitudinem divinam accedunt.

3.) Licet Deus legis illius generalis auctor sit, quod Corpus aliquod, cum iuxta tamen limitatione,

one, ad voluntatis creatæ nutum sese movere debeat, motus tamen ipse illiusque moralitas Menti ipsi ideo tribuenda sit, quia ab eo *determinatio motus ad specificam actionem pendet.*

§. XVIII.

A generalibus nunc ad specialia accedimus. Cum finis Creationis Universi duplicis generis Entia requisiverit, *materialia* scilicet & *spiritualia*, & ad obtinendum finem illum relatio inter duo hæc Entium genera necessaria fuerit; hinc Deus præter alia Entia intelligentia ad sui similitudinem efformata etiam hominem orbis hujus terrestris incolam creavit. Finita nimirum mundi aspectabilis creatione ita loquitur summus atque optimus omnium rerum Conditor: *Faciamus hominem ad imaginem nostram, nostri similem, qui dominetur piscibus aquatilibus, volucris aëreis, pecudibus, denique totæ terræ, & quidquid in terra movetur. Itaque hominem Deus ad sui, id est, ad divinam imaginem creavit; scilicet marem & feminam.*

Novi Theologos nostros divinæ imaginis naturam explicantes in solis qualitatibus moralibus subsistere, nec simul facultates Mentis physicas cum earum operationibus considerare. Ratio autem hæc est, quia Theologus intra limites suos manet, nec ea explicat, quæ scientiam theologicam immediate non tangunt. Tota enim Theologia practica est, unde in ejus explicatione ea omittuntur quæ in praxin non influunt. Non igitur ad Theologiæ tractationem nisi qualitates morales pertinent, unde in ea nil nisi sanctissimum veritatis studium ad Dei imaginem requiritur.

Plures

Plures tamen adfunt rationes quæ suadent Imaginem Dei in homine latius quam ad solas Mentis qualitates morales extendendam esse, & physica ac substantialia quoque attributa in se complecti.

1.) Quia Deus hominem ad sui imaginem creavit, atque ita sui quandam analogiam, similitudinem, umbram ac convenientiam existere, & hac ratione ab homine cognosci voluit, patet: Deum non tantum attributorum suorum moralium, uti ea vulgo appellari solent, imaginem quandam in Mente hominis existere voluisse, sed & omnium eorum attributorum, quæ ad Divinitatis Essentiam pertinent, iis solis exceptis quæ cum creaturarum natura consistere minime possunt, ut ejus aseitas, infinitas &c.

2.) Sanctitas atque Justitia, qualitates divinam imaginem referentes, locum habere non possent, nisi ipsum etiam subjectum cui insunt similitudinem quandam Dei haberet. Uti ex gr. res aliqua materialis proprie nec justa nec sancta dici potest, quia reliqua ejus attributa hisce qualitatibus non respondent; ita nec Mens humana in moralibus analogiam quandam cum Deo habere posset, nisi etiam reliqua quæ ipsi insunt aliquid Deo simile haberent.

3.) Divina illa Mentis humanæ similitudo in iis omnibus consistat oportet, in quibus illa a reliquis creaturis, quas Deus antea creaverat, differt; finita nimirum visibilis mundi creatione, Deus rationalem ejus incolam producere volens, institutum

tutum suum de creatione hominis ita proponit , ut indicet creaturam hanc quoad Essentiam ac attributa sua toto genere a reliquis differre , & in eo maxime a cæteris distingui , quod similitudinem Dei referat : Faciamus nunc hominem inquit ad imaginem nostram ; non de qualitatibus tantum moralibus loquitur , sed de omnibus iis quibus homo a reliquis creaturis hætenus creatis differt , & respectu quarum iis opponi potest. Unde similitudo illa divina ad omnia ea extendenda , quæ hominem ab iis creaturis distinguunt , quarum creationem Moses hætenus recensuerat , & quæ ipsum hominem faciunt.

4.) Imago hæc divina insuper ceti juris illius seu Domini in reliquas creaturas fundamentum proponitur , ad quod non solum qualitates illæ morales pertinent , sed omne illud quod hominem ad dominium hoc exercendum idoneum reddit , *intellectus* nimirum *rationalis* ac *voluntatis liberæ imperium* , ac specialis aliqua vis , qua ea quæ sub dominium suum constituta sunt coërcere potest. Partem itaque similitudinis hujus divinæ ea omnia faciunt , quæ hominem ad imperium hoc exercendum aptum reddunt.

5.) Cum Dominium hoc in creaturas immediate ex similitudine illa divina fluit , sequitur & istud haud exiguum ejus partem esse ; universale enim istud ac absolutum Dei in omnes creaturas imperium ac potestas ad ipsam divinam naturam pertinet , unde ejus etiam analogiam ac similitudinem quandam in homine existere voluit.

Cogitabit forsan B. L. me hac ratione & Ecclesiæ Romanæ & Socinianorum favere Hypothesi, quoniam prior divinam imaginem non tam in qualitatibus illis moralibus, quam in spiritali Animæ nostræ Essentia, in intellectu nimirum ac libera voluntate; posteriores autem in solo illo in creaturas dominio quæerunt.

At hi a se invicem sejungunt, quæ separanda non sunt. Alteri imaginem illam divinam in solis Mentis facultatibus quæerunt; alteri vero nonnisi in Dominio. Omnia si conjungerent, quæ ad similitudinem illam divinam pertinent, erroris minime accusarentur.

§. XIX.

Ex quibus nunc facile patet: Analogiam illam ac similitudinem, quam Adamus cum Deo habebat, se etiam ad voluntatis illius facultatem, nec non ad ejus exercitium extendisse, ideoque etiam similitudinem quandam cum eo operandi modo complectebatur, quo Dei voluntas liberrima operatur.

Mens itaque ejus nonnisi volendo in res materiales agebat, sive tali præditus erat Mentis vi, ut res illæ corporales, quas illius imperium complectebatur, ad solum voluntatis ejus nutum sese ita moverent uti voluntas ipsius hoc requirebat.

Uti nimirum Deus solo Voluntatis actu in omnia Corpora agit, ut Essentiæ suæ applicatione aut influxu physico opus minime habeat, si in Corpora agit; ita etiam in rerum natura tales fixit le-

ges, ut Mens etiam creata solo voluntatis nutu atque vi in certa Corpora agere queat, adeoque etiam in modo operandi analogum quid cum Deo habeat.

Ad quod *lex illa Universalis* a Deo constituta pertinet: *Ut certa Corpora ad solam Mentis creatæ voluntatem sese moveant; specialis autem determinatio ad actum vel motum specificum a solo creaturæ rationalis arbitrio pendeat, ut illa in Corpore sibi subiecto motum vel hæc vel illa ratione modificare queat, adeoque actionis species ipsi voluntati creatæ subiecta sit, licet generale Ordinationi divinæ adscribendum sit.*

Deus omnium rerum auctor istam voluntatis creatæ agendi vim atque in Corpora imperium vel augere & latius extendere, vel etiam minuere potest, prout reliqua mundi harmonia atque circumstantiæ cæteræ id requirunt.

Ordinarie autem magnitudo virium istarum Mentis creatæ, quibus in Corpora operatur atque imperium suum exercet, a maiore vel minore similitudine Mentis cum Deo pendet.

Propterea vis Angelorum, quam solo voluntatis nutu in res materiales etiam a se distantes exercere possunt, multo major est quam Mentis humanæ, quia propius ad similitudinem illam Voluntatis Divinæ accedunt. Exemplum huius rei habemus in Angelo illo, qui unica nocte centum octoginta quinque millia militum in Assyriorum castris internecioni dabat; nec non in eo, qui Davidis tempore in area Aravnæ stans pestem excitabat

tabat, quæ septuaginta virorum millia moriebantur; ut alia plura exempla taceam. Licet jussu hæc divino fiebant, siquidem Angeli boni in mundo præter mandatum speciale divinum nihil noceant; dici tamen nequit, Immediata Dei operatione stupenda illa opera fuisse peracta, ad quid enim Angelorum ministerio ac præsentia opus fuisset; nisi ipsimet, ad divinum quidem mandatum; propriis ea viribus peregissent. Haud abs re propterea in Scriptura fortissimorum Heroum nomen gerunt:

Quoniam Adamus ante lapsum majore similitudine Dei gaudebat quam post lapsum, etiam voluntas ipsius majori in res materiales agendi vi prædita fuit ac post lapsum, quia magnitudo virium istarum Mentis, quibus simili modo operari potest quo Deus operatur, a majore similitudine cum Deo pendet:

1.) Externi illi Corporis motus, quos voluntarios ac liberos vocamus, nutui ac imperio voluntatis ipsius magis ac post lapsum subjecti erant. Per lapsum enim ordo ille generalis, quem Deus instituerat, aliquo modo turbabatur:

2.) Diximus Corporis organici nostri motus duplicis generis esse, alteros liberos membrorum externorum ad edendas actiones liberas & ad vitæ negotia peragenda: Alteros internos sanguinis, spirituum animalium &c. vitæ animalis principum, qui, quoad homo vivit, in Corpore continuata serie ac successione continuata ex motibus antecedentibus fiunt. Videtur etiam hos posterio-

ris generis motus in statu hominis integro, a voluntatis ejus nutu pependisse. Post lapsum autem Deus noluit Corporis sanitatem ac vitæ animalis perpetuam continuationem ulterius in hominis peccatoris potestate esse, unde ea per amissionem præcipuæ similitudinis divinæ partis privatus fuit.

3.) Imago divina etiam Dominii illius fundamentum fuit, quod Adamus in statu integro in animalia omnia ac Res Soli exercebat; quod Dominium majus quid quam solum usum fructum, & non solum ejusmodi possessionem secum ferebat, quali homo etiam nunc post lapsum gaudet. Major ex. gr. erat animalium brutorum erga hominem obedientia, neque unquam ipsi bestię illæ rapaces ferocesque quidquam nocuissent, non ideo quod eo tempore aliam habuerint naturam ac nunc habent, sed quia Adamus noluit ut ipsi noceant.

4.) Si homo in statu primitivo mansisset, forsitan vi voluntatis suæ talia efficere potuisset, quæ miraculis proxima fuissent. Ratio autem cur homo post lapsum nec idem in cæteras creaturas Dominium, vel Dominii hujus exercitium habeat, quod in statu integro possidebat, tum in præcipuæ similitudinis divinæ partis amissione, tum in hoc etiam quærenda est, quod homo actiones suas non amplius juxta regulam divinorum attributorum ac harmoniæ cum Universo instituit, unde maxima in mundo etiam aspectabili orta fuisset confusio, si homo vitiis deditus iisdem Mentis suæ ad externas actiones & Dominii exercitium præditus fuisset, quales ante peccatum habuit.

Sum-

§. XX.

Summus virium Mentis creatæ gradus, sive Angelus sive homo sit, in hoc consistit, quod solo Voluntatis imperio Miracula patrare potest. Talem potestatem Christus Discipulis suis concessit: *Itaque advocatis duodecim discipulis suis, dedit eis contra spiritus impuros potestatem, ut eos expellerent, & omnes morbos omnesque languores sanarent. Eunt autem prædicate, dicentes: Instare regnum cælestæ. Aegros curate: Leprorosos purgate: Suscite mortuos: Dæmonia ejicite: GRATIS ACCEPISTIS, gratis date. Matth. X: 1, 7, 8.* Res nimirum non ita concipienda est, ac si Deus respectu miraculorum omnes operationes specificas immediate produxisset, alias nec Apostolis Potestas hæc adscribi, nec illos gratis eam accepisse, dici posset; admodum etiam improprie diceretur, ipsos mortuos suscitare, ægrotos sanare, Dæmonia ejicere &c. Non ergo meri tantum miraculorum indices, sed & instrumenta suere, quibus Deus eam concessit vim, ut solo voluntatis suæ jussu opera illa efficere possent.

Ne male intelligar, ac si hæc mihi staret sententia, quod homines illi independentes a summo Numine Miracula efficere potuissent, sed, ut clarius Mentem meam enuntiem, Deus legem ac regulam illam generalem constituerat: *Ut quidquid Apostoli, ad homines de Veritate missionis suæ divinæ ac Doctrinæ Evangelicæ convincendos, respectu sanationis varii generis ægrotorum juberent, id ad solum eorum imperium confectum fieret: Determinatio autem potestatis istius ad actionem specificam libero Apostolorum arbitrio ac beneplacito permissa erat. Generale itaque a Deo, speciale autem ab Apostolis pendebat: Neque post or-*

dinationem illam generalem immediata Dei operatione ad omnes actiones specificas opus erat.

Ex his sequens elicere possumus corollarium : Cum Deus constitutione aliqua generali efficere potuit , ut certi homines mera sua voluntate etiam immediate in res extra se constitutas agere , & ita agere potuerint , ut licet generale a sola ordinatione divina pependerit , determinatio tamen specialis sive ad actiones specificas libero hominum arbitrio permissa fuerit ; sequitur ; Deum in rerum natura etiam minus potuisse constituere , nempe ut Mentis humanæ voluntas vi propria ac immediata ipsi a Deo concessa ita agere possit , ut Deus legem hanc generalem constituerit , ut ad solum voluntatis humanæ imperium in Corpore ejus organico , quoad externum membrorum usum , in edendis actionibus liberis , ac peragendis vitæ negotiis , confestim tales sequerentur motus , quæ voluntati conformes sunt ; *Homini autem arbitrio permissum sit , an motus vel operationes istas potius hoc quam alio modo determinare velit , ut adeo actio specifica respectu regiminis Corporis sui a sola hominis voluntate pendeat.*

§. XXI.

Si homines ad summum similitudinis divinæ gradum pervenirent , forsan miracula patrare possent : *Quo viso , admirati discipuli dicere : Ut subito aruit ficus ? Quibus respondit Jesus : hoc vobis confirmo , si fidem habebitis , neque dubitabitis , non solum hoc de ficu facietis , verum etiam , si hunc montem iusseritis , ut amoveatur , & in mare projiciatur , fiet. Matth. XXI: 20, 21.*

Sæpi-

§. XXII.

Sæpius in hac disquisitione ad modum operandi Voluntatis divinæ provocavimus , ad cujus similitudinem , non moralem modo , sed & physicam , voluntas Mentis humanæ creata sit. Unde *tertia* hac Dissertationis hujus parte divinus hic in Corpora operandi modus brevibus evolvendus est.

Præcipuum quod hac de re observandum venit hoc est: Quod Deus non influxu physico , non Essentiæ suæ applicatione , sed solo voluntatis actu ac imperio , & suo sensu , in distans operatur.

Ante omnia autem modus Omnipræsentiae divinæ recte concipiendus est. Is enim non ab omnibus eadem ratione intelligitur. Sunt qui putant : Deum non tantum ratione operationis , sed & ratione totius Essentiæ suæ ubique , id est , in omni spatio diffusum quasi , ac præsentem esse ; unde celebratum illud scholasticorum dictum : *Enter , præsender , Deus est & ubique potenter*. Concipiunt nempe Deum , uti mihi quidem videtur , ut Ens aliquod per omnia diffusum & expansum , omnia permeans , cælum terramque Essentia sua replens , imo ultra adhuc sese diffundens , neque Deum ratione operationis præsentem posse esse putant , nisi prius respectu Essentiæ suæ omnibus corporibus , omni spatio præsens concipiatur ; nollem tamen afferere quæ BÆLIUS in articulo de *Simonide* dicit : *Disons donc qu'encore aujourd'hui presque tous nos philosophes & tous nos theologiens enseignent conformément aux idées populaires , que la substance de Dieu est repandue dans des Espaces infinis*. Sententiam se hanc olim fovisse maxime deplorat AU-

GUSTINUS: Ita etiam te, inquit, vita vitæ meæ grandem per infinita spatia undique cogitabam penetrare totam mundi molem; & extra eam quaquaversum, per immensa sine termino, ut haberet te terra, haberet cælum, haberent omnia, & illa finirentur in te, tu autem nusquam. Sicut autem luci solis non obsisteret Corpus aëris huius, qui supra terram est, quo minus per eum trajiceretur, penetrans eum non dirumpendo, aut concidendo, sed implendo eum totum; sic tibi putabam non solum cœli, & aëris, & maris, sed etiam terræ Corpus pervium, & ex omnibus maximis minimisque partibus penetrabile, ad capiendam præsentiam tuam, occulta inspiratione intrinsecus & extrinsecus administrantem omnia quæ creasti. Ita suspicabar quia cogitare aliud non poteram, nam falsum erat: Illo enim modo maior pars terræ maiorem tui partem haberet, & minor minorem. Paucis interpositis addit: Non autem es ita, sed nondum illuminaveras tenebras meas. Confess. lib. 7: cap. 1. Constituebam, inquit alibi, in conspectu spiritus mei universam creaturam, quicquid in ea cernere possumus, sicut est terra, & mare, & aër, & sidera, & arbores, & animalia mortalia, & quicquid in ea non videmus, sicut firmamentum cœli, insuper & omnes Angelos, & cuncta spiritualia ejus; sed etiam ipsa, quasi Corpora essent, locis & locis ordinavit imaginatio mea: Et feci unam massam grandem distinctam generibus Corporum creaturam tuam, sive quæ revera Corpus erant, sive quæ ipse pro spiritibus finxeram. Et eam feci grandem, non quantum erat, quod scire non poteram, sed quantum libuit, undiqueversum sane finitam. Te autem Domine, ex omni parte ambientem & penetrantem eam; sed usquequaque infinitum: Tanquam si mare esset ubique & undique per immensum infinitum solum mare; & haberet
infra

infra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen; plena esset undique spongia illa ex omni sua parte ex immenso mari: Sic creaturam tuam finitam te infinito plenam putabam, & dicebam: Ecce Deus, & ecce quæ creavit, & bonus est Deus, atque his validissime longissimeque præstantior; sed tamen bonus bona creavit, & ecce quomodo ambit atque implet ea. Post pauca quæ de malo differit adhuc sequentia addit verba: Taliaolvebam pectore misero, ingravidato curis mordacissimis de timore mortis: Et non inventa veritate. Confess. lib. cit. cap. 5. Istiusmodi conceptus etiam alii de Omnipræsentia divina habent, nisi quod, contradictorie admodum addant: Deum quoad totam suam Essentiam esse in toto, & totum in qualibet ejus parte.

Si Scripturam Sacram consulimus, in qua Deus ipsemet sese describit: Illa mox de divinis operationibus gloriæque ejus in universo mundo per opera sua manifestatione, mox de modo quo Deus quoad Essentiam suam præsens est, loquitur. Quando ipsum a Gloriæ suæ manifestatione, quæ per illius opera fit, repræsentare vult, ita eum describit, ut ubique præsens sit, ut omnia impleat, ut in ipso vivamus, moveamur & simus, ut non procul sit ab unoquoque nostrum. Ab altera autem parte, de Essentiæ illius præsentia nos docens, ita de eo loquitur, quasi in altissimis cœlis ceu throno habitaculi sui habitet, quod ex cœlis despiciat, quod lucem inaccessam habitet, quique adeo mundo, ceu commorationis suæ loco ac spatio, non indigeat.

Rationem, in omnibus Sacræ Scripturæ consentientem, si consulimus, eodem etiam modo

divinam Omnipræsentiam nobis repræsentat: Nempe quod intellectui divino ejusque voluntati omnia ita sint præsentia , ut intellectus ejus universum hunc , qui extra ipsum existit mundum , totamque adeo omnium rerum seriem modo distinctissimo , adæquatissimo , unicoque actu sibi repræsentet ; voluntas autem ipsius solo suo imperio ac nutu , sine Essentiæ applicatione aut influxu physico , omnia conservet , gubernet atque ita omnia operetur.

Cur vero Ratio nostra Dei Essentiam non ceu per universum mundi spatium diffusam , & hujusmodi relationem cum mundo materiali habentem concipere queat , sequenti inprimis nititur ratione : Quod Deus jamjam exstitit cum nec mundus visibilis nec ulla adhuc existerent mundi spatia , adeoque divina Essentia etiam extra omne spatium nonnisi in seipsa fuit. Unde non tantum clarissime sequitur , de ratione divinæ Essentiæ non esse , ut illa sit in spatio , neque in eo etiam esse potest , quia istud naturæ ejus non competit ; sed & mutationem in Deo intulisset , si præsens illa universis mundi Corporibus facta esset , adeoque ratione præsentia suæ aliter modificata fuisset.

At quæris : Ubinam ergo divina Essentia sit ? Respondeo : Ibi eam esse , ubi ab omni æternitate ante conditum mundum fuit , nempe in seipsa , in luce illa inaccessa ; uti mundo ceu habitaculo suo , seu loco commorationis non opus habuit , ita & nunc eo ad finem huncce minime indiget.

Quæris : Quomodo itaque Deus omnibus rebus præsens dici possit ? Respondeo , omnia ipsi esse

esse præsentia , quatenus intellectu suo omnia suis repræsentat , maxima & minima , universalia ac specialia : Et quatenus omnia ab ipsius voluntate pendent. Præsens est *operative* ; præsens est creaturis ratione liberrimæ operationis , & repræsentationis quæ & ipsa Dei opus est ; cœlum terramque replet , quatenus cœlum , terra , omniaque replentur operibus voluntatis , sapientiæ , potentia , bonitatis , aliorumque divinorum attributorum.

Dicis : Divinam Potentiam ubique esse , cum vero illa sit essentielle Dei attributum : Sequi etiam , ipsius Essentiam ibi præsentem esse ubicunque operatur. Respondeo : Distinguendam esse in voce Omnipotentia ipsam illam facultatem in Deo , qua quicquid vult efficere potest , quæ *essentialis ipsius potentia* est , ab ejus *operatione* sive *effectu* : Quoad posterius , concedo ipsum ubique esse præsentem ; quoad priorem sensum , nego.

Objicis : Quemcunque ibi præsentem esse ubi operatur , cum non detur actio in distans , unde Deus ratione suæ Essentia præsens sit oportet ubi operatur. Respondeo : Hoc de Corporibus eorumque operandi modo verum esse ; Corpus enim absens sine intermediis aliis Corporibus in distans agere minime potest ; at plane aliud est divinus agendi modus : Voluntas enim ipsius agere potuit antequam Corpora præsentia erant , cum existentiam ipsis largiretur. Deus nimirum mera voluntatis suæ vi agit , opus non est ut ipsa ejus natura in re illa sit , vel in subjecto illo , in quo operatur. Nimis assueta est nostra imaginatio operationibus Corporum physicis , quæ nonnisi per
attactum ,

attactum , aut per motum corporum intermedio-
rum fieri possunt , aliter autem agit Ens spiritua-
le , quod omnibus rebus suam existentiam dedit ,
& mera voluntatis vi ac imperio agere potest.

Objicis denique : Hac ratione divinam Essenti-
am limitibus circumscribi , imperfectionemque ei
inferri. Respondeo : Ipsam nec ante Universi
creationem , ubi nullum adhuc extitit mundi spa-
tium , limitatam fuisse ; cum vero nunc eadem
sit quæ tunc fuit , sequitur illam hac ratione mi-
nime limitari , cum per Creationem nullam in ea
factam fuisse mutationem ratione suæ præsentiae
asseritur.

Si quæras : Quanam ergo ratione Deus in cor-
pora operetur , si ipsis Essentia sua præsens non
sit , neque ea tangat , nec permeet. Respondeo ,
ipsum naturæ suæ convenienter agere , non per
attactum aut influxum physicum , uti corpora in
se invicem agunt , sed sola potentissimæ volun-
tatis suæ efficacia , & quidem nullo mediorum in-
terventu , quasi Deus sine iis in ultimis nihil effi-
cere posset.

§. XXIII.

Deus huic operandi modo simile quid in Men-
tibus creatis extare voluit. Agunt istæ sine atta-
ctu , sine influxu physico in Corpora sua , agunt
mera voluntatis suæ efficacia ipsis a Deo con-
cessa , agunt in externa corporis organici mem-
bra , movent extremas corporis partes pro lubitu
suo ; etiam in hoc deprehendunt simile quid , ana-
logum quid cum divino operandi modo ; & mul-
to

to magis adhuc ii, quibus miracula patrandi vis atque potestas a Deo fuit concessa.

§. XXIV.

Ex his nunc sequentes eliciuntur propositiones, ut omnia summatim dicamus.

1.) Corpora in se invicem agunt per attactum ac influxum physicum; aliter autem Entia spiritalia operantur, ratione scil. naturæ suæ conformi, id est, per solam voluntatis efficaciam.

2.) Commercium Corporis animæque nostræ in hoc consistit, quod Anima ea intellectus vi ac facultate prædita sit, qua sibi Corpus suum organicum cum omnibus mutationibus, quæ in eo vel in ejus organis sensoriis contingunt, repræsentare potest, unde etiam variæ in Mente oriuntur vel volitiones vel nolitiones: Quod porro Menti nostræ ea concessa sit vis, ut ad solum voluntatis suæ nutum ac imperium certi in corpore nostro sequantur motus, quos voluntarios vocamus.

3.) Deus immediata sua vi specificas hominis actiones, sive Corporis sive Animæ sint, non producit, neque ergo ad certas Animæ volitiones immediata operatione specificos in Corpore motus, neque ad certos Corporis organici motus ac mutationes specificas in hominis Mente perceptiones ac volitiones producit.

4.) Licet Anima etiam ex se certas cogitationes producere possit, quæ sequuntur ex antecedentibus, dantur tamen aliæ etiam Mentis perceptiones,

nes, quæ immediate a Corpore pendent, & non-
nisi ex vi illa repræsentativa oriuntur, qua Mens
omnes Corporis mutationes variumque ejus statum
percipit. Et quamvis tales in Corpore reperian-
tur motus, qui continuata serie & successione
continuata sunt, & ex ipsa Corporis structura at-
que natura fluunt, & ad vitæ animalis conserva-
tionem pertinent; dantur tamen alii etiam qui ex
hisce explicari minime possunt, sed immediate a
voluntariis operationibus Mentis rationalis pendent.

5.) Deus Ens intellectu infinite summo & vo-
luntate infinite potente præditum, gaudet vi re-
præsentativa non sui ipsius tantum, sed & totius
Universi omniumque ejus mutationum, & tali
voluntatis efficacia, ut solo ejus imperio atque vi
varios in mundo motus ac mutationes efficere &
in distans etiam in corpora operari queat.

6.) Finis creationis mundi requisivit, ut sum-
mus rerum omnium Conditor atque Opifex etiam
aliquid sibi simile sui que analogum extra se produ-
ceret, quo a creaturis agnosceretur, idque vel
mundum hunc aspectabilem, vel semetipsas & pro-
priam suam naturam, inspiciendo.

7.) Condidit propterea, præter alios rationales
spiritus, Mentem etiam Corpore organico unitam;
quæ in his etiam similitudinem quandam Dei re-
fert, quod prædita est tali intelligendi facultate,
qua Deum Conditorem suum agnoscere potest &
quidem etiam ex mundi aspectabilis contemplati-
one mediante Corpore organico; unde sapientissi-
mus Creator Menti isti vim repræsentativam Cor-
poris

poris sui organici, omniumque quæ in eo contingunt mutationum concreavit: Concessit præterea Animæ etiam talem in Corpus organicum operandi vim, ut ad solum voluntatis jussum certi in Corpore sequantur motus, qui adeo nonnisi ex voluntatis efficacia oriuntur atque ab ea sola pendent; in quo operandi modo Mens nostra analogum quid cum divino operandi modo habet, indeque aliquam ejus ideam nancisci potest.

8.) Cum Mens nostra gaudeat vi repræsentativa Corporis sui organici, omniumque, quæ in eo eveniunt, mutationum, variæque inde pendeant in Mente perceptiones indeque nascentes volitiones, hinc Corpus in Animam agere dicitur; cum contra Mens etiam vi operandi in Corpus prædita sit, ut solo Voluntatis imperio motus certos variasque mutationes efficere queat: hinc Mens in Corpus operari dicitur. In quo commercio arctissima utriusque unio consistit.

9.) Vim autem illam, qua Mens nostra solo voluntatis imperio certos in Corpore motus ac mutationes producere illudque regere potest, inde habet, quod Deus Legem hanc universalem in naturâ constituit ac Decreto generali Corporibus organicis hanc sese movendi sancivit regulam, ut ad Mentis voluntatem ita se moverent, ut motus ei sint conformes; speciales vero motuum determinationes, sive actiones específicas, liberæ Mentis voluntati permisit.

§. XXV.

Consequitur ex hisce, Hypothesin hanc difficultatibus illis non premi, quibus reliqua premuntur Systemata.

Primo

Primo enim nec Corpus in Animam, nec Anima in Corpus per attactum, aut interpositionem Corporum mediorum, agit; sed unumquodque convenienter naturæ suæ operatur; Corpus aliter in Mentem nostram agere non potest, quam quatenus Mens vi repræsentativa Corporis sui omniumque ejus mutationum prædita est; & vicissim Anima in Corpus nonnisi volendo, adeoque naturæ Entis spiritualis conformiter, agit; sola voluntatis efficacia ad Dei similitudinem in Corpora agit; hic nimirum non de ipsis actionibus, sed nonnisi de operandi modo loquor.

Secundo. Proportio virium talis non est, qualis inter meras res materiales quæritur; sed illa respectu Entium spiritualium aliter se habet, & naturæ ipsis a Creatore inditæ conformis est.

Tertio. Nulla etiam respectu Commerciî inter Corpus & Animam miracula fiunt, sed omnia juxta leges illas generales primitus a Deo constitutas & concursu tantum universali, non autem immediata Dei operatione ad singulas actionum determinationes, fiunt: *Quia Deus generalem aliquam inter Mentem & Corpus ejus organicum sancivit legem, specialem vero legis Universalis illius applicationem libero voluntatis creatæ arbitrio permittit.*

Quarto. Licet in Corpore dentur motus pure mechanici, qui continuata serie ex antecedentibus sequuntur & a libero voluntatis imperio non pendent, juxta tamen Hypothesin hanc tales etiam dantur, qui non ex mero mechanismo explicantur, sed a voluntatis nutu ac imperio pendent & voluntarii sunt.

Quinto.

Quinto. Quoniam nec Corpus ex legibus pure mechanicis agit, sed in nonnullis actionibus a voluntatis efficacia pendet; & contra etiam Mens non merum automatum est, cujus singulæ actiones immediate ex antecedentibus oriuntur, sed per vim illam repræsentativam Corporis sui ejusque mutationum etiam plurimæ perceptiones ab extra Menti per vim repræsentativam ejus communicantur, sequitur: Actiones non necessarias, sed liberas esse, iisque moralitatem suam constare.

Sexto. Quia Deus nonnisi leges generales commercii inter Corpus & Animam constituit, ad específicas autem actionum determinationes, regulæque universalis applicationem ad actiones speciales non concurrir; sequitur; illum nec actionis specificæ Autorem esse, sed eam a sola Mentis nostræ libertate pendere, Deumque adeo nec peccati Auctorem esse, quia id ex determinatione Mentis ad actionem specificam oritur.

§. XXVI.

Ex hisce omnibus autem, quæ hucusque disputavimus, nihil aliud effici, neque alia inferri potest conclusio, quam veram operationum Mentis nostræ rationem, adeoque & commercium illud, quod inter Animam Corpusque nostrum intercedit, explicari minime posse, nisi simul compertum nobis sit: 1.) Qua ratione Deus sola ac mera sua Voluntate in Corpora operari & solo Voluntatis nutu quoscunque vult effectus in mundo producere possit? 2.) Quomodo Entibus creatis facultatem intelligendi, sive vim res a se differentes distincte sibi repræsentandi & sola volunta-

tis efficacia ac nutu operandi concreare, hocque modo quandam sui similitudinem ipsis largiri potuerit?

Hæc si quis explicaverit, nullo deinceps negotio veram *Commercii Mentis & Corporis nostri rationem* exponere poterit.

Deum infinita ac perfectissima intelligendi vi præditum esse, de hoc nemo est qui dubitet.

Neque de hoc quisquam dubitabit: Deum absque contactu, mera ac immediata *Voluntatis suæ* efficacia omnia quæcunque vult operari, sive spiritualia sint sive corporalia.

Et quis dubium movere poterit, Deum *Entia rationalia* extra se produxisse, eaque intelligendi facultate instruxisse.

Neque ulla etiam adest dubitandi causa quin Deus *Entibus* istis rationalibus *Voluntatis liberæ* ac efficacis etiam facultatem largitus sit.

Quæritur autem, an *Creator munificentissimus*, creaturas quasdam ad sui similitudinem efformans, non eadem potentia sua creatrice ipsis vim illam *Voluntatis* efficaciter operantis & solo nutu effectus quosdam in *Corpore organico* producentis communicare potuerit, qua facultatem distincte intelligendi ipsis concessit?

T A N T U M.

HUGO.

HUGONIS BLOTII

(*) Epistola

ad

JO. JACOBUM FRISIUM;

S. Theol. Doctorem in Ecclesia Tigurina,

DE CAEDE FRATRIS.

S. P. **T**ristem illum nuntium quem ad vos adfert *Wirtzius* affinis vester, hac epistola lenire & consolando mitigare studeo, nisi perspectam haberem tuum & fratrum superstitum prudentiam ad quemvis casum æquabiliter ferendum divinis & philosophicis præceptis eximie armatam. Ego quod mihi usu venit, tibi quoque doctissime FRISI, & Fratribus tuis usu venire persuasum habeo: Primum matrem carissimam adolescens, & mox patrem optimum amisit, inde fratrem unum, paulo post alterum, & denique, qui unus mihi restabat, tertium amisit; non quidem sine magno dolore parentes, at cum minori fratres. Didiceram enim jam ipsa experientia, quomodo in rebus humanis ludat & grassetur fortuna. Quotidie
R 2 adhuc

(*) Postquam superiore particula Hug. BLOTII Orationem in Hutterianos homicidas dedimus, non abs re visum est hic subungere ejusdem hanc Epistolam, qua historiam cædis HADRIANI FRISII, pluribus exponit, quamque acceptam ferimus liberalitati Viri Clarissimi J. JAC. HULDRICI, Prof. L. S. celeberrimi.

adhuc multa gravia experior, sed animus ad omnia incommoda ita callum obduxit, ut ego magis quodammodo fortunam, quam illa me, rideam: Animum enim semel induxi meum, quicquid tandem in hac inconstanti & miserabili vita acciderit, ita ferre quasi a Deo constitutum, sine peccato a me ægre ferri non debeat. Luctuosum quidem est HADRIANUM, tali ætate, tali loco, tam indigno pessimorum hominum flagitio e vivis esse sublatum; sed luctuosius forsitan fuisset, si grandiozem natu in patria ante ora vestra simile fatum oppressisset, & inspectantem suam carissimam matrem, doloris magnitudine deficientem, per suum miserandum casum vita privasset. Nunc vestrum erit matrem mortem filii celare, ut in illo errore non sibi inutili futuro semper maneat, ut existimet, illum adhuc nobiscum, aut in Italia, aut in Gallia versari. Historiam miserandæ optimi adolescentis cædis ad te perscriberem, nisi simul & dolor, & occupationum mearum concursus remoram mihi injiceret; nisi etiam considerem *Wirzium* ordine quæ audiverit hic atque viderit narraturum. Obiter tamen & carptim summa quæque rerum capita perstringam, idque rudi quadam Minerva. Non enim licet mihi hoc tempore vel tantulum quidem quid scribam meditari, sed raptim inter medios hospitum meorum (alo enim Comitem & Equitem Anglum, cum satis numerosa familia) strepitus omnia effundere, verius quam scribere. Sic itaque se res habet:

HADRIANUS FRISIUS cum a me in Collegium quoddam Viennense, quod Heidenheimense vocant, discessisset, paulo post ab Joanne EISLE-RO,

valediceret ; se die Julii XV. Wolcherstorfium ad Eislerum confert : Is dies in Sabbathum incidit , cum postridie encænïa oppiduli celebrarentur. Eodem venerant affines & amici quidam *Joannis Jacobi* , & *Joannis Ludovici* HUTTERORUM fratrum germanorum , quorum pater ex Satellite Cæsaris paupere ad Xenodochii Cæsarei præfecturam evectus repente ex usu facultatum , quibus pauperes aluntur , dives factus , & proventus Wolcherstorfiani agri probe cognitos habens (nam arx & oppidulum cum Jurisdictione , aut potius ejus proventus & fructus a Cæsare Ferdinando Xenodochio donati sunt ; sed hi redimuntur una cum Jurisdictione ab iis qui plus offerunt pretii) Jurisdictionem cum fructu & proventu certa quadam pecuniæ summa redemit , & se a sordibus pauperum ad dominii splendorem contulit , & ex rusticorum sudore atque ex innocentum divexatione dives & locuples factus , agrorum , vinearum & pascuorum vim sibi comparavit , adhæc domum magnam & magnificam sibi ædificavit , ipsique sibi nobilitatis libertatisque privilegia ab Imperatore impetravit. Tandem is duobus relictis filiis , totidemque filiabus satis concessit : Uxor , horum liberorum mater , stupris inquinata & morbo Gallico (si quidem vulgi sermones veri sunt) infecta , & avaritia perdita , pecuniam quam ad 12000. florenos ejus maritus mutuo dederat , ut interim pro usura Jurisdictione illa frueretur , sed nihilominus certum vini & frumenti mensurarum numerum Xenodochii pauperibus advehi curaret , ab hoc Cæsare repetiit : vel quod existimaret neminem futurum qui ipsi succedere vellet , eamque pecuniam Cæsari pro Jurisdictione obtinenda refunde-

funderet , & sic ipsa viliori pretio dominium obtineret : vel quod pecunia præsenti frui & in otio vivere mallet. Sed paullo post prodidit se morbus : *Eislerus* enim ab amicis adjutus plus pecuniæ Cæsari , & plus vini atque frumenti Xenodochio promisit , atque arcis oppidulique Jurisdictionem & usum fructum contra avaræ vetulæ spem obtinuit. Ab eo tempore inter *Eislerianos* & *Hutteros* eorumque familias odii , invidiæ , irarumque initia exardescere cœperunt , & similitates ali , & convitia hinc inde iactari ; donec in eam , quæ **HADRIANUM** insontem quoque involvit , calamitatem res eruperit. *Eislerus* non pares , *Hutteri* non superiorem ferre potuerunt , & feroces animo Juvenes *Eisleri* paupertatem cum ignobilitate conjunctam insolenter contemserunt. Hisce irarum similitatumque causis cognitis propius ad rem accedamus , videamusque quæ miserandæ *Tragœdiæ* catastrophe evaserit.

Processerat *Eislerus* cum suis (in quibus quoque **HADRIANUS** erat & *Laurentius* , *Jo. Eisleri* filius , tribus hebdomadibus ante ex Galliis domum reversus , optimæ sane spei adolescens , doctus etiam & modestus) processerat , inquam , ex arce , vesperi sub horam nonam in extremam oppiduli partem , circumspectans , num quid turbarum inter rusticos & alienigenas mercatores , qui complures huc confluerant , oriretur : solet enim hoc non raro tali tempore fieri. Et simul amicum quendam suum in extremo oppidulo habitantem invisit , apud quem cum paululum commoratus esset , domum cum suis reversurus , in medio itinere ab *Hutterianis* ex fenestris ædium suarum pro-

spectantibus ridetur , & sannis excipitur : quam
 rem indigne ferens *Laurentius* filius rogat , ecquid
 sibi insolentes illi mores vellent ? Illi contra hunc
 meretricis filium vocitantes convicia conviciis cu-
 mularunt , donec impatiens contumeliæ *Laurenti-
 us* illorum aliquem ad pugnam provocarit. Illi
 mox quotquot erant , hastas , fistulas æneas , si-
 miliaque tormenta corripere , tumultuari , ad por-
 tam catervatim proruere cœperunt. Ibi tum pe-
 riculum videns *Eisleri* Oeconomus ipsum per om-
 nia sacra obtestatur , ut se cum suis imminenti pe-
 riculo subduceret , inimicos enim sclopeta pluri-
 ma , ipsos contra nihil hujusmodi habere. Ob-
 temperans *Eislerus* a porta inimicorum cum suis
 domum versus recedit ; cum Soror *Hutterorum*
 ipsorum abitum videns : *En fugam capeffunt* , inquit ,
nebulones , *impetum nostrum expectare non audent*.
 Quæ audiens *Eislerus* , *Minime* , inquit , *sumus*
nebulones , & quia nobis certaminis fugam exprobrant ,
en stabimus , & simul satellitium suum , quod 10.
 aut 12. rusticis armatis armatura hastili constabat ,
 prope adstare in subsidium iussit. Hæc videns
 mater *Hutterorum* ira percita , *occurrite* , inquit ,
cædite , *sternite* , *fundite* , *occidite scelestos*. Tum fi-
 lli in primo agmine cum suis affinibus furentes
 (nam *Joannes Jacobus Hutterus* , filius natu major
 nuper uxorem nobilem , sed pauperem ex Fran-
 conia domum duxerat , & adhuc fratres uxoris
 secum habebat) hi , inquam , primi arma infer-
 re & furere in *Eislerianos* cœperunt , quos cætera
 turba sequens , sclopetis , ensibus & sudibus tan-
 tum impetum fecerunt , ut satellitium illud rusti-
 cum glandes plumbeas ab adversariis emissas ti-
 mens , & hos secuta pleraque *Eisleri* familia in fu-
 gam

gam profusam fuerit versa. Pugnatores tantum tres resisterunt, *Laurentius*, *HADRIANUS*, & Liberorum Eisleri præceptor. Ex his dum *Laurentius* cum adversario uno atque altero dimicat, globo a tertio trajicitur. Ictus patrem obsecrat inermem, ut secum fugiat, se vulnere lethali esse confectum: fugit ille cum filio, sed supra caput fugientis a tergo imminet ensis. *Joannis Ludovici* latus & ponderosus atque acutus, quo dissectum Eisleri cerebrum fuisset, nisi a filiorum suorum præceptore, qui itidem fugiens Dominum sequebatur, ictus fuisset excussus & declinatus, atque ipse latro ictum intentans ab eodem præceptore in pollice fuisset vulneratus. Is itaque se non tantum spe sua frustratum (nam Eisleri necem unice appetebat) verum etiam saucium sentiens furore percitus *HADRIANUM*, qui interim etiam infeliciter pugnans ensen suum prope capulum fractum habebat, & retrocedens atque in lapidem impingens, resupinus humi jacebat, scelerato ausu adoritur, & eadem illa ponderosa machæra, qua Eislerum petierat, *HADRIANI*, proch dolor! mediam frontem usque ad verticem capitis dissecat. Quo facinore patrato insana illa turba domum suam se recepit. *HADRIANUS* tam horrendo vulnere saucius, cum cerebrum quoque esset turbatum, & ut quidam putant læsum, solus per oppidulum veluti amens huc illuc oberrabat, vociferans, incolis perfidiam in Dominum suum commissam exprobrans, simul opem ad vindicandos latrones implorans: Sed frustra, nullus prodiit, nemo in viis conspectus, quisque metu se domi continuit. Tandem accesserunt duo, quibus notus erat, verbis illum demulcere cupien-

tes , sed cum ipse eos non novisset , hostes esse existimans , uni eorum colaphi ictum tam vehementem infert ut humi prosterneret. Ab his igitur etiam desertus , & in quartam usque horam oberrans , & se crucians cum vires deficerent , & cerebrum per vulnus frigeret , ante arcem humi provolutus ab Eislerianis , qui mortuo jam Laurentio , HADRIANUM quærebant , ipso pœne eodem in loco , in quo Laurentius ex ictu labascens affederat ,prehenditur , & domum portatur , eadem fere insania æstuans , donec vulnus unguento delibutum , calore fotum & obligatum esset : Tum enim ad se rediens , piissime Deum precatus est , & circumstantes allocutus , multo pio & prudente homine digna protulit , lacrimasque cuivis excitavit. *Eislerum quoque videns , en , inquit , Eislere jam merito prædicare potes , te tam fidum in homine Helvetico habuisse ministrum , qui vitam & sanguinem suum pro tuo honore & salute vindicanda profuderit.* Laurentius itidem fassus est se pro patre libenter mori. Ambo infelices isti Juvenes , qui uno in loco pugnaverant , uno in loco animo & corporis viribus deficiebant , uno quoque in loco atque adeo in eodem tumultu Wolcherstorffii quiescunt. Carmen quoddam Poeta quidam elegans in eorum obitum composuit. Id ego cum quadam mea Oratione funebri , si modo Magistratus æditionem permiserit , excudendum curabo. Iustitia hic languet , & tutiores sunt improbi quam innocentes. Et nihil fit , nisi excitentur & ne sic quidem interdum Judices manent incorrupti. Mihi ad rem pertinere videtur , si civitas Tigurina de hac indigna morte vindicanda ad Cæsa-

Cæsarem, & simul ad Archiducem (†) *Ernestum* literas dederit, ne solitudo fratris SAMUELIS & peregrinitas causæ defensionis fraudi sit. Nam intelligo olim civitatem vestram isthic de quodam fonte

(†) Ex hic publicarum Civitatis Thuricensis ad Archiducem Austriæ Litterarum exemplum:

E. E. Oberkeit L. Statt Zürich Mißiv an den Durchleuchtigsten, Hochgebohrnen Fürsten und Herren H. Ernsten, Erzherzogen zu Oesterich, und derselben unter Oesterichischen Landen Statthalter &c. wegen des ermördeten Adrian Friesen &c.

Durchleuchtigster, Hochgebohrner Fürst, Gnädiger Herr: Euer Fürstl. Durchleuchtigkeit sygen unser willig Dienst, mit Erbietung aller Eeren zuvor: Gnädigster Herr. Wir werden glaubhafft berichtet, daß vvyland des Erwürdigen und wolgelerten Herren Johannsen Friesen seligen unsers lieben Burgers eelyblicher Sone Adrian Friess, kurz abgelauffner Zyt, als derselbig mit synem alten Herren Johannsen Isleren zu Wolkenstorff gewesen, und in aller Fründschafft für einer Wittfrauen Huss, die Hütterschin genennt, kommen, syge er Friess, von derselben Sönen und Mithafften, unerwolgt einiches Anlasses, jämmerlich und unredlichen erschlagen worden: An welichem leidigen Fall zwaren mit allein syne alte betagte Mutter, sondern auch wir ein herzliches Beduren empfangen und tragend, in Ansehung wir bemäldten Adrian Friesen seligen, eben mit großem Costen erhalten und dahin gebracht, daß er jezt nun meer unsern Schulen und gmeiner unser Statt Dienst,

fonte ad requisitionem Imperatoris Maximiliani
supplicium sumplisse. Hoc meum V. C. est Ju-
dicium

sten , mit Nuz vorstaan hette können und mögen : Nun
werend syne geliebten Brüdern , soliche an Irem Bru-
der seligen unredliche begangene That , mit rechtlicher
Beclagung ze prosequieren wol bedacht. Dievvyl aber
die Sach Inen gar entlegen , und wir und sy zu V.
F. D. als der Enden yeziger Zyt Key. Mt. unsers al-
lergnedigsten Herren Statthalter , der getrosten Hoffnung
und Zuversicht sind , dieselbige werde ohne Ir der Fries-
sen rechtliche fürende Klag sonst vs Hochheit und tra-
genden Ampts gebürende Inquisition über die Handlung
halten , volgend nach schuueere der Thadt die Justitia
gegen den Schuldigen und Thetteren gestrax ergaan las-
sen ; So bitten V. F. D. vvir hiemit von syn Adrian
Friesen seligen Brüdern vvegen , höchstes Fleisses , die-
selbige vvelle gnedige Verordnung zu thünd unbeschwert
syn , daß hierunter nach aller Nottdarfft gehandelt vver-
de , Innmassen mänklicher gespiuren möge , daß er
Adrian Friels selig hienebent umb seiner gestyssen Dien-
sten , so derselbig (vwie vvir von synen Brüdern versten-
digt synd :) Key. Mt. Libery Vervvaltern Herren D.
Hugo Blotio bevvisen , denocht nach seines Lebens
matvilliger und unverschulter Beraubung gerochen ,
und den Theteren umm Ir übel und Misthan Ir
vvolverdienter Lon vviderfare ; Daran beschicht die
Billichkeit , vvelches umb V. Fr. D. vvir unsrerer Bur-
geren der Friesen halber als guter eerlicher Lütten In
aller Gutvvilligkeit zu verdienen uns Jederzytt nit spa-
ren , V. F. D. hierby Göttlichen Schirm befelchende

Dat. d. 16. Septembris Anno 81.

E. Fr. Dl. Gutvvillige

Burgermeister und Rath der Statt Zürich.

dicium , de quo tamen liberum erit tibi judicare.
Ignosces autem occupationibus meis hanc tam in-
conditam scriptionem. Vale V. C. Viennæ Au-
striæ Prid. Kal. Augusti. 1581.

Tui studiosissimus

HUGO BLOTIUS D.
Augustæ Bibliothecæ Præfectus.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ HISTORICA

Quod CALVINUS in sua de Prædeterminatione Doctrina sibi semper constet.

EQuidem nihil magis usitatum est hac nostra ætate, ubi de consensu Doctrinæ nostræ cum eorum Virorum Doctrina, quorum opera Deus in restauranda castæ Religionis veritate usus est, agitur, quam ut quisque sibi nihil non licere existimet, ut omnem erroris suspicionem a se suisque amovendo in eos transferat, atque ita ex aliorum accusatione diversæ suæ opinionis patrocinium quærat, ne manifestus ab illorum Doctrina dissensus sibi fraudi esse possit: In quo tamen ita æqui esse plerunque solent, ut quos accusant, eos simul etiam excusent, & omni culpa vacare doceant, speciose prætexentes eam fuisse temporum, quibus illi vixerunt infelicitatem, eam negotiorum curarumque, quibus fuerint occupati, multitudinem, ut mirum non sit, quod non statim omnem veritatem habuerint perspectam, quod non omnibus pari diligentia intenti subinde in quibusdam a veritate nonnihil aberraverint, quodque per gradus in veritatis cognitione proficientes, sæpe priores suas sententias mutaverint atque retractaverint. Quæ quanquam in se verissima sint, & in ipsa humanæ naturæ imbecillitate certam suam rationem habere non sit dubium; ea tamen sæpe non sine gravissima in hos Viros singulariter a Numine excitatos & variis

variis adversantium calumniis probe exercitos injuria, in iis quoque dogmatibus, quæ clarissime ab illis exposita postera demum ætate varie interpolata & corrupta sunt, jactari & adhiberi, non minus certum, & pronuper in illa de vi & efficacia Sacramentorum causâ novo documento comprobatum est: quod quoties ita usu venit, profecto multo iniquior est ipsa accusatione excusatio. Nemo quidem post Pighium, quod sciam, per ducentos fere annos extitit, qui CALVINUM in sua de Prædestinatione Doctrina inconstantia arcessere fuerit ausus. Novissime tamen extitit Vic quidam doctus, qui putat se reperisse in Calvini Libris loca de hoc argumento, quæ parum inter se consentiant, quique, ut suæ causæ serviret, asserere non dubitavit, *Calvinum in prioribus suis Scriptis videri Decreti divini rationes tantum subjectivas concepisse, quia extra Dei voluntatem nihil admisit, quod eum determinaverit: In posterioribus autem Libris non obscure eum esse professum, Decretum Dei fundamentum esse in ejus Justitia & æquitate, quæ rationes objectivas postulent: Adeoque genuinam Calvini de hoc argumento Doctrinam ex postremis ejus Libris demum recte cognosci ac dijudicari posse, non vero ex prioribus istis, ubi ambigue ejus Sententia & obscurius fuerit proposita.*

Inter priora autem de hoc argumenta ejus Scripta primum referendi sunt *Institutionis Religionis Christianæ Libri*, qui primum an. 1536. sed quoad priores lineas tantum, deinde an. 1539. magis locupletati, an. 1545. autem, judice Jo. Sturmio, absoluti in lucem prodierunt, quanquam deinceps aliquoties adhuc vivo Autore, & novis semper accessionibus aucti fuerint recus, donec an. 1559.

1559. Calvinus huic operi ultimam manum imposuit. Ad hanc Classē quoque pertinet *de Prædestinatione & Providentia Dei Libellus Jo. Calvino Authore*, Genevæ MDL. editus, quem utut nonnemo pro præcipuo & proprio Calvini Scripto non agnoscat, eo quod ex *Institutionis Libro* sit expressus; eum tamen ego, quod Genevæ, sub Calvini oculis, sub ejus nomine atque auctoritate seorsim in lucem prodiit, eamque Calvini Doctrinam sincere repræsentat, quam antea jam in *Institutione* sua exposuerat, minime negligendum aut prætermittendum esse censeo, atque infra ostendam, quanti in ipsa hac Disputatione momenti esse possit.

Ad posteriora autem Scripta, ex quibus Calvini de divinorum Consiliorum ratione Doctrinam rectius cognosci contendunt, pertinent sequentes Libelli, qui inter *Tractatus theologicos Calvini II. Partis Classē VI.* constituunt; 1.) *De æterna Dei Prædestinatione & Providentia Consensus Pastorum Genevensis Ecclesiæ a Jo. Calvino expositus.* Scriptus est iste Libellus an. MDLI. vertente, Hieronymi Bolseci causa jam confecta ac profligata: quanquam enim hoc Scriptum directe oppositum sit Alberto Pigbio & Georgio Siculo, Bolsecus tamen præcipuam huic Scriptioni occasionem & materiam dedit. 2.) *Brevis Responsio ad diluendas Nebulonis cujusdam Calumnias*, quibus Doctrinam de æterna Dei Prædestinatione sedare conatus est. Scriptum hoc editum est sub auspiciis anni MDLVIII, ut alibi pluribus docebo. 3.) *Calumniæ Nebulonis cujusdam adversus Doctrinam JOANNIS CALVINI de OCCULTA DEI PROVIDENTIA, & ad eas ejusdem Calvini Responsio*: Nonis Januariis MDLVIII. scripta.

Ut igitur Calvinum in hac Prædestinationis Doctrina ab omni inconstantis animi aut mutatae Sententiae suspicione absolvam, contra vero eum sibi semper constitisse, & quæ semel in prioribus suis de hoc argumento Scriptis, maxime vero in *Institutione Relig. Christ.* docuerat, nunquam revocasse, sed potius confirmata dedisse, evincam, historico primum argumento utar, eoque gemino, quorum alterum ab ordine temporis, quibus varii Calvini de hac Doctrina Libri & scripti & publicati sunt; alterum vero a disertis testimoniis repetitum est. Et quidem primum argumentorum genus quod adinet, satis constat, *Albertum Pighium* Campensem jam anno MDXLII. Calvinum & Doctrinam ejus de arcano Dei Consilio publice fuisse aggressum; neque dubium est, quin Calvinus proximo tempore, quo suam Religionis Christianae Institutionem retractavit, ita diligenter in hac Doctrina explicanda fuerit versatus, ut Pighio singulari Libro respondere nihil amplius fuerit opus: (vid. *Consens. Past. Genev. Eccl. de æterna Dei Pr. & Prov.* in principio). Quandoquidem vero jam Libellus, qui Genevæ, sub oculis & nomine Jo. Calvini an. MDL. seorsim editus est, summa fide ex superiore aliqua *Institutionis R. Chr.* editione est exscriptus, annon exinde admodum probabile sit, Calvinum tunc temporis in hac sua Doctrina nihil mutatum voluisse? Quod si deinceps aliquantum a priore sententia recessisset, id juxta eorum, quos hic refello, opinionem factum oportuit intra an. MDL & MDLI. Atqui postremum Calvini de hoc argumento scriptum an. MDLVIII. editum est, Calvinus vero sequente demum anno *Institutionem R. Chr.* ita refinxit & perfecit, ut absolutum

Tom. IV. S tum

tum neque deinceps unquam retractandum opus prodiret. Quapropter quum in postrema hac *Institutionis* editione, ea omnia, quæ in Libello an. MDL. seorsim edito explicata sunt, etiam confirmata legantur, manifestum esse arbitror, Calvinum a prima sua de Consiliorum divinorum rationibus sententia ne latum quidem unguem recessisse, & Calvinì Doctrinam ex hoc *Institutionis* libro, qui omnium postremus est, recte cognosci. Accedo ad alterum argumentum & ostendam; nullam ipsum in postremis suis de hac Doctrina libellis occasionem prætermisisse, qua publice testaretur, se ne latum quidem unguem a pristina sua Sententia discedere, sed eam usque probare ac profiteri. Extat inter Calvinì Epistolas, quæ ordine CXXXIII. est, in causâ *Bolsæ* ab Ecclesiæ Genevensis Ministris ad Fratres suos Ministros Helveticos scripta, quo ut de suo circa hanc Doctrinam sensu constaret, ad Calvinì *Institutionis* Libros provocant: *Tametsi autem, inquit, nostra & publicæ tranquillitatis magnopere interest, quam profiteamur Doctrinam vestro consensu approbari, non est tamen quod fidem vestram multis verbis imploremus. Non ignota est Vobis Fratri nostri Calvinì Institutio, quam hic præcipue suscipit oppugnandam. Quam reverenter ac sobrie illic de arcanis Dei judiciis differat prædicare nihil adinet: quia satis luculentus per se testis est Liber. Ita in Consensu Pastorum Genev. Eccl. de æterna D. Pr. p. m. 802.* „ Porro, quam vere profitear, „ nonnisi præeunte Dei Verbo me unquam hac „ de re verbum fecisse, tametsi ex prioribus meis „ Scriptis, ac præsertim ex mea *Institutione* facile judicabunt pii Lectores; ex hac tamen hostium, „ qui se contra opponunt, refutatione, nonnihil „

„ hil novæ lucis accedet. „ Scilicet opposita
juxta se posita magis elucescunt. Ibid. p. m. 825.
a. b. „ Cæterum, etsi absurda quæ hinc inde
„ congerunt hujus Doctrinæ adversarii, ut eam
„ calumniose infament, in mea *Institutione* diluci-
„ de non minus quam succincte refutasse, & si-
„ mul pravis figmentis, quibus se imperiti delu-
„ dunt atque implicant, obviaffe mihi videor.
„ Quia tamen Pyghio responsiones meas arroderè
„ libuit, ejus virulentiam iterum diluere non gra-
„ vabor. „ Et mox iterum: „ Quæ breviter
„ hic delibo, fusius in *mea Institutione explicata re-*
„ *perient Lectores.* „ Pari etiam modo quum dein-
ceps ad tractationem illius capitis, quod de Pro-
videntia Dei agit, adgreditur, ita præfatur: „ Sed
„ quia argumentum hoc sic me tractasse jam con-
„ fido, ut satisfactum magna ex parte sit sanis &
„ æquis lectoribus, summam ejus qua potero
„ brevitate nunc astringam. . . . Nudis tan-
„ tum verbis quæ uberius in *mea Institutione ex-*
„ *posita fuerunt, nunc referam.* „ Maxime au-
tem Calvinus hanc mutatæ Sententiæ invidiam a
se amolitur *de occulta Provid.* p. m. 860. a. b.
„ Quantum ad stultos fallendos proficias nescio,
„ sed non timeo, si quis figmenta tua cum *Scri-*
„ *ptis meis* conferre volet, ne tua improbitas te
„ execrabilem, ut dignus es, reddat. Conten-
„ dis, si Deus amat peccatum, odio habere ju-
„ stitiam, multaque in eandem sententiam addu-
„ cis. Quorsum? nisi ut verbis meis subscri-
„ bas? Sic enim *diserte non heri primum aut nudius*
„ *tertius, sed ante complures annos loquutus sum,*
scil. (ut in margine notatum est) *Libr. de æterna*
Dei Prædest. & Providentia, qui ante VII. vel VIII.

annos editus est. „ Percurrant tantum Lectores
 „ quæ subjicio , immo totam Libelli illius partem ,
 „ ubi de Providentia Dei disputo , & facile deprehen-
 „ dent tuas omnes nebulas satis superque illic esse
 „ discussas. Adjungant si placet quæ in secundum
 „ Actorum caput scripsi. - - . Et quidem in eo Li-
 „ bello qui furias istas ex profundis inferis contra me
 „ excitavit , subinde occurrit clara illa distinctio ,
 „ nihil esse iniquius , vel magis præposterum ,
 „ quam Deum trahere in societatem reatus , dum
 „ per manus diaboli & impiorum judicia sua exe-
 „ quitur , quum in ratione agendi nulla sit affini-
 „ tas. Cæterum , jam ante annos duodecim edi-
 „ tum a me opus est , quod me a putidis istis ca-
 „ lumniis satis superque vindicat : - - . deliri-
 „ um enim illud , quo jam multos annos fascina-
 „ verant Libertini , monstruosum hominum ge-
 „ nus , quam dextre refutaverim , non jacto.
 „ Certe ex professo causam illam agendam susce-
 „ pi & luculente exposui , Deum peccati non es-
 „ se autorem. „ Istæne hominis fluctuantis aut
 „ quem prioris Sententiæ serio pœniteat , voces sunt ?
 „ Quam aliena ergo sunt a Calvinî mente hæc com-
 „ menta & desperatæ causæ ἀποφύελα , quasi ex
 „ posterioribus tantum Calvinî Scriptis vera ejus de
 „ hac Doctrina Sententia cognosci ac dijudicari pos-
 „ sit : Ut propterea opus sit Calvinî de hoc argu-
 „ mento Scripta juxta temporis rationem in indices
 „ referre.

At pertendet forte aliquis in ipsis his Calvinî
 prioribus & posterioribus de hoc argumento Scri-
 ptis circa rationes Decreti & Consilii divini , utut
 nihil hujusmodi præ se ferat Calvinus , non le-
 vem

ven aliquam Sententiæ mutationem deprehendi, atque quum in prioribus subjectivas tantum rationes admittere videatur, nullamque Dei voluntate superiorem causam agnoscat; in posterioribus tamen eum in rationes objectivas magis propendere, easque a Sapientia & Iustitia divina arcessere. Atqui ego, ut hanc suspicionem omnibus præstidiiis destitutam & contra Calvinii mentem confictam esse patefcat, in contrarium demonstrabo, 1.) Calvinum in posterioribus etiam suis de hoc argumento Scriptis constanter docere, non quærendam esse superiorem aliquam divina voluntate Decreti rationem, nihilque extra Dei voluntatem esse concipiendum, quod divina Consilia rexit. 2.) Calvinum etiam in prioribus de hac Doctrina libris, non minus atque deinceps ab eo factum fuerit, urgere ac inculcare, Dei Decretum in optima ratione summaque æquitate, h. e. in Sapientia & Iustitia fundatum esse: Ex eo tamen neutiquam concipi posse, eum rationes extra Dei Voluntatem objectivas spectasse.

Primum ergo, quod probandum suscipio, est: Calvinum constanter docere, non esse quærendam divina Voluntate superiorem Decreti divini rationem, atque ad id probandum excitabo testimonia ex postremis Calvinii Scriptis. In *Consensu Pastorum Eccl. Genev. de æterna Dei Prædest.* p. m. 801. a. Si Deo sunt injurii, quibus ejus Voluntas omnibus causis potior est; hoc Paulus ante nos tradidit. Cum eo igitur disceptent. Eod. in Libro p. m. 822. a. Ad hanc Pighii objectionem: (Rationem cur damnantur impii quærentibus, non ingeritur vox illa tyrannica; Aeterno Dei consilio ab electis fuisse discretos, quia

S 3

Deo

Deo placuerit exitio ipsos devovere: ut valeat illud: *SIC VOLO, SIC JUBEO: SIT PRO RATIONE VOLUNTAS:*) ad hunc modum respondet Calvinus: Si velle se ac jubere pronunciet mortalis homo, ut pro ratione sit sua *Voluntas*, tyrannicam esse vocem fateor. Sed id ad Deum translatum sacrilegi est furoris: neque enim quicquam Deo immoderatum affingere licet, ut in eo sicut in hominibus exultet libido: Sed merito hoc honoris desertur ejus *Voluntati*, ut pro ratione valeat, quando omnis *Justitiæ* fons est ac regula. . . . Quum ergo in summum gradum evehimus Dei *Voluntatem*, ut sit omni ratione superior, absit ut eum quicquam nisi summa ratione velle imaginemur: Sed simpliciter sentimus, eum jure suo tantum habere potestatis, ut solo ejus nutu contentos esse nos oporteat. At vero priorem hujus testimonii partem, quis crederet, Vir quidam doctus Musei Helv. Partic. VIII. p. 654. in adversæ causæ subsidium advocat, quasi negaret Calvinus, ullo modo in Deum transferri posse illud: *Stat pro ratione Voluntas*: eosque qui hoc facerent, sacrilegi furoris taxaret: In quo tamen Vir doctus a Calvini mente ac sensu toto cælo aberravit, etenim tantum abest, ut h. l. Calvinus illud: *Stat pro ratione Voluntas*, in Deum convenire non posse existimet, ut illud potius soli Deo vindicandum, & inter Divinitatis privilegia, summæque Majestatis jura referendum eam ob rationem asseveranter censeat, quoniam sola Dei *Voluntas* perfecte justa, imo omnis *Justitiæ* fons ac regula sit. Id ergo sacrilegum furorem esse dicit, non quum Dei *Voluntatem* pro ratione summa valere affirmatur, sed quum illud: *Stat pro ratione Voluntas*, ad Deum translatum pro tyrannica voce habetur. Ex quo manifestum est, non

non fieri Calvinò injurià , quum perhibetur ;
hanc esse Doctrinæ ejus summam , ut Dei Volun-
tatem pro suprema ratione Consilii de prædestina-
tione habeat , atque etià in Deum unice trans-
ferendum esse illud : *Sic volo , sic jubeo , sit pro ra-
tione Voluntas* , statuatur : Sed eos demum injuri-
am facere Calvinò , qui ipsi imputant , quasi do-
ceret , Dei Voluntatem in mera & absoluta Po-
tentia , quæ ab omni justitia & æquitate sejuncta
sit , consistere , quum tamen nihil frequentius in-
culcaverit , quam Voluntatem divinam esse omnis
Justitiæ fontem ac regulam. Hanc vero constan-
tem fuisse Calvini Doctrinam , neque ullum ex
Scriptis ejus sive prioribus sive posterioribus lo-
cum produci posse , in quo priorem aliquam aut
superiorem Voluntate Dei causam agnoscat , con-
fidenter assero : & contrarium pluribus adhuc te-
stimoniis confirmabo. In eodem Libello , qui
Pastorum Eccl. Genev. Consensum explicat , p. m.
822. b. hæc legitur disputatio : „ Pergit Pighius
„ ineptiendo , atque ut ostendat *Causam* Deo esse
„ in suis consiliis , responsum , quod discipulis
„ suis dedit Christus , adducit ; *hominem cæcum*
„ *fuisse natum , ut Opera Dei in illo manifestarentur.*
„ Joh. IX. 3. More suo Pighius umbratile cer-
„ tamen sibi fingit. An mihi portentum hoc un-
„ quam venit in mentem , *nullam Deo consilii sui*
„ *rationem constare ?* Dum ego Deum præsidem
„ totius mundi statuo , qui incomprehensibili &
„ mirifico consilio gubernet modereturque om-
„ nia : an illum fortuito huc illuc raptari , vel
„ cæca temeritate eum facere quod facit , quis-
„ quam ex verbis meis colliget ? - - - *Adde*
„ *quod in Causæ nomine fucum Pighius facit* , Caus-

„ sam finalem pro formali in medium afferens. *Etsi*
 „ enim quorsum spectet Deus, non est obscurum :
 „ non ideo tamen protinus apparet, *Cur ita fieri*
 „ *deceat.* Hæc autem præsentis instituti summa
 „ est : etiamsi & claris argumentis justiciam nobis
 „ suam non probet Deus, *statuendum tamen esse,*
 „ *quicquid ab eo fit juste fieri : ideo in sola ejus Volun-*
 „ *tate quiescendum esse, ut quod illi placere intelligi-*
 „ *mus,* ejus nos causa fugit, instar mille ratio-
 „ num sufficiat. Nimis ergo inepte cavillatur Pighius,
 „ dum me inconstantiae insinulat, quia rationem di-
 „ vinæ Voluntatis quærendam esse negans, pro-
 „ nuncio tamen nihil eum velle, nisi quod expe-
 „ dire censet. &c. - - - Ubi quæritur, inquit,
 „ sanctus *Augustinus,* cur ita fecerit Deus? Re-
 „ spondendum est : Quia voluit. Quod si rogan-
 „ do pergas, cur ita voluerit? Maius aliquid
 „ quæris & sublimius Dei Voluntate, quod inve-
 „ niri non potest. Compescat igitur se humana
 „ temeritas, & quod non est, ne quærat; ne forte
 „ quod est non inveniat. Vere hoc Augustinus,
 „ cui subscripsi. Sed ab his verbis nihil dissen-
 „ taneum continet superior illa sententia : *Quod*
 „ *Dei Voluntas optima sit & æquissima omnium quæ*
 „ *statuit moderatio.* „ Sed quoniam & hic locus
 in contrariæ causæ præsidium Musei Helv. Part.
 VIII. p. 655. sed mutilatus, adducitur, ille no-
 bis paullo diligentius erit considerandus. Primum
 ergo observo, jam olim a Pighio fuisse Calvino
 objectum, quod sibi in Doctrina de ratione divi-
 norum Consiliorum parum recte constaret, cum
 ex una parte quidem assereret, divinæ Volunta-
 tis rationem, a qua Decretum ejus pendeat, nul-
 lam esse; ab altera vero parte concederet, Deo
 consilii

consilii sui rationem constare, nihilque eum velle, aut velle posse, quod expedire sibi non censeat, seu quod idem est, Deo in omnibus suis quamlibet arcanis operibus propositum esse, ut nominis sui gloriam illustret, eumque in omnibus suis factis Gloriæ suæ rationem habere, ut nihil possit velle aut admittere, quod non summa iustitia & æquitate dignum sit. Quid ad hæc Calvinus? An concedit ex eo quod Deus nihil admittat nisi quod Gloriæ suæ expedire censeat; & cujus ratio in summa iustitia & æquitate fundata sit, recte confici posse, dari præter & extra Voluntatem divinam, h. e. sanctissimam, superiorem aliquam divinorum consiliorum causam, quæ Voluntatem flectat atque moderetur? At contra hanc ipsam colligendi rationem acriter disputat, eamque diluit atque refellit, omnemque ambiguitatis aut contradictionis invidiam ab hac sua Doctrina amolitur, atque in hac conclusione persistit, Dei Voluntatem esse supremam, eamque tamen simul optimam & æquissimam, omnium quæ statuat, rationem. Ut adeo mirum sit, potuisse cuiquam in mentem venire ut post publicam hanc constantis animi sententiæ defensionem, eandem hanc inconstantiam objectionem denuo suscitaret. Quoniam vero superior ille locus proprie spectare videtur ad Gubernationis divinæ rationes, age videamus quomodo statim p. m. 824. a. hanc disputationem ad Prædestinationis Doctrinam transferat: *Quomodo autem, inquit, de causa formali loquens, Dei Præscientia & Decreto statutum fuerit, quod de homine futurum erat, neque tamen in culpæ societatem trahendus sit Deus, quasi transgressionis vel autor sit, vel approbator, quum longe altius humanæ mentis per-*

S 5

spicacia

spicacia esse arcanum palam sit , ne ignorantiam nostram
fateri pudeat. Et mox : Vere Augustinus contendit ;
humanae justitiae modo non esse metiendam divinam.
Neque vero silentio praeterire me convenit locum
illum insignem , qui ejusdem Libelli p. m. 843. a. b.
occurrit , ubi dedita opera in id incumbit , ut
hanc sententiam , summam & praecipuam rerum om-
nium causam esse Dei Voluntatem , ab omni detortae
interpretationis calumnia vindicet , atque quem-
admodum cum divinorum consiliorum justitia re-
cte consistat , doceat : „ Hæc , inquit , probe
„ & sobrie reputanda minime dubium erit , sum-
„ mam & praecipuam rerum omnium causam esse Dei
„ Voluntatem. Qua enim notitia frænari mentes
„ nostras convenit , ne plus quam fas est , quæ-
„ rendo intemperanter lasciviant. Durum primo
„ statim auditu videtur illud Augustini : Quod Dei
„ Voluntas sit rerum necessitas. - - - Sed attentius
„ rem consideranti asperitas illa facile mitescet.
„ - - - Atqui omnium quæ geruntur prima causa
„ ideo censetur ejus Voluntas , quia naturas a se
„ conditas , arbitrio suo ita regit , ut cuncta ho-
„ minum consilia & actiones in finem a se præfi-
„ xum destinet. - - - Memoria quidem repeten-
„ dum est , quod ante dixi , nihil nisi optima ra-
„ tione facere Deum : Sed quia certissima justitiae
„ regula est ejus Voluntas , nobis præcipua , ut ita lo-
„ quar , rationum omnium ratio esse debet. Quis
„ enim nisi persuasionem hanc penitus animo in-
„ fixam habeat , Justum esse Deum & recta ejus
„ opera , in solo ejus placito acquiescet ? Itaque
„ Sorbonicum illud dogma , in quo sibi plau-
„ dunt Papales Theologastri , detestor , quod po-
„ tentiam absolutam Deo affingit : Solis enim lu-
„ cem

„ cem a calore avellere , immo suum ab igne
 „ calorem , facilius erit , quam Dei potentiam
 „ separare a iustitia. Facebant ergo procul a piis
 „ mentibus monstrosæ illæ speculationes , *plus ali-*
 „ *quid Deum posse quam conveniat : vel , eum sine*
 „ *modo & ratione quicquam agere.* Nec vero com-
 „ mentum illud recipio , *Deum , quia lege solutus*
 „ *sit , quicquid agat , reprehensione vacare.* Deum
 „ enim exlegem qui facit , maxima eum Gloriæ
 „ suæ parte spoliatur , quia rectitudinem ejus ac
 „ iustitiam sepelit. Non quod legi subiectus sit
 „ Deus , nisi quatenus ipse sibi lex est. Talis
 „ enim est inter potentiam ejus ac iustitiam sym-
 „ metria & consensus , ut nihil ab ipso nisi mo-
 „ deratum , legitimum & regulare prodeat. „ Huc
 „ quoque pertinent , quæ statim seq. pagina legun-
 „ tur : *Ergo quum iusta de causa , licet nobis ignota , a*
 „ *Domino procedant , quæ scelerate ab hominibus maleficia*
 „ *perpetrantur ; etiamsi rerum omnium prima causa sit*
 „ *ejus Voluntas , peccati tamen eum autorem esse nego.*
 „ - - - *Nam quod homo injuste perpetrat , vel ambitio-*
 „ *ne , vel avaritia , vel libidine , vel pravo quovis affectu*
 „ *alio incitatus ; quum Deus iusto , licet occulto iudicio ,*
 „ *per manum ejus faciat , non potest in eum quadrare*
 „ *peccati nomen.* - - - Denique talis est Dei agendi ratio
 „ in hominum peccatis , ut quum ad eum ventum est , sua
 „ puritate omnem maculam prorsus abstergat. „ En quam
 „ sollicitè Calvinus omnes , quæ Dei iustitiæ ac
 „ sanctitati detraherent , calumnias & fictas conse-
 „ quentias abstergat , ut thesis illa de summa rerum
 „ omnium causa in Dei Voluntate quærenda illibata
 „ & inconcussa maneat ! Addo denique colophonis
 „ loco , luculentum de Calvinii constantia in hac
 „ Doctrina testimonium ex brevi Responsione ad Nebu-
 „ lonis

lonis calumnias p. m. 846. a. b. „ Docet quidem
 „ ubique Calvinus nihil fieri nisi volente Deo :
 „ Interea quæ scelerate fiunt ab hominibus, Deum
 „ arcano judicio ita moderari asserit, ne quid
 „ affine habeat hominum vitio. *SUMMA DO-*
 „ *CTRINÆ ejus est ; Deum mirabiliter, & modis*
 „ *nobis incognitis, in quemcunque vult finem*
 „ *omnia dirigere, ut æterna ejus Voluntas prima sit*
 „ *rerum omnium causa. Cur autem velit Deus, quod*
 „ *nobis videtur minime consentaneum, fatetur esse in-*
 „ *comprehensibile : Ideoque nimis curiose & auda-*
 „ *cter investigandum esse negat ; quoniam judicia*
 „ *Dei sint abyssus multa & mysteria quæ modu-*
 „ *lum nostrum superant, reverenter adorare con-*
 „ *veniat potius, quam excutere. Interea princi-*
 „ *pium illud retinet : Quamvis nos ratio consilii lateat,*
 „ *semper tribuendam esse Deo Justitiæ laudem ; quia*
 „ *ejus Voluntas summa sit æquitatis regula. - - Si*
 „ *quis excipiat, Deum hoc modo fieri peccati*
 „ *authorem, cum S. Dei Prophetis, atque etiam*
 „ *cum Spiritu S. litiget. Sed cum piam illam di-*
 „ *stinctionem tenerent, sic omnia fieri Deo ordinante,*
 „ *ut tamen rectum sit ac justum quicquid vult & de-*
 „ *cernit, non dubitarunt eum locare in summo*
 „ *gradu, qui Satanam & omnes sceleratos arcano*
 „ *fræno regeret. - - At quia propositum ei est,*
 „ *abrogare Deo summum imperium, & petulan-*
 „ *ter sententiam hanc proscindit, Consilium Deo*
 „ *primam esse rerum omnium causam, breviter quas*
 „ *in medium adducit rationes perstringam. - - Cal-*
 „ *vino autem & ante eum Luthero ac Bucero, pri-*
 „ *dem etiam Augustino, aliisque piis doctoribus*
 „ *nihil minus unquam in mentem venit, dum summam*
 „ *omnium quæ in mundo aguntur, Causam esse præ-*
 „ *dicant*

„ dicant Dei Voluntatem, quam Deum illaqueare
 „ aliqua culpa. Passim Calvinus commentum de
 „ absoluta Dei potentia, quod in Scholis suis venti-
 „ lant Sophistæ, acriter repudiat, & detestabile
 „ esse asserit, quia ab æterna Dei Sapientia & Ju-
 „ stitia separari non debeat potestas. „ - - „ Quo-
 „ modo autem occulto judicio moderetur, quæ-
 „ cunque perperam ab hominibus fiunt, nostrum
 „ non est definire, nisi quod statuere oportet, quic-
 „ quid agat, eum nunquam desistere a sua Justitia. „
 Nihil superest, nisi ut ex ultimo Calvini de hoc
 argumento Scripto, quod de occulta Dei Providen-
 tia inscribitur, pauca quædam in eandem Senten-
 tiam testimonia proferam: p. m. 854. a. *Utcun-*
que negetis bonum fuisse creati hominem hac lege, ut
suo lapsu totum mundum statim corrumpere, pronunciat
tamen Deus hanc rationem sibi placuisse, ideoque esse
rectissimam. „ Item p. 855. b. *Præscientiam Deo*
affingitis, qua otiosus e cælo speculetur hominum vitam:
Deus ipse gubernacula totius mundi sibi vendicans, po-
tentiam suam a præscientia separari non patitur. Certe
hæc non mea, sed Augustini est ratiocinatio: Si prævi-
dit Deus quod fieri volebat, non tenere summum impe-
rium: itaque statuisse, quid futurum esset, quia
nihil fieri potuit, nisi eo volente - - Prævidit Deus
lapsum Adæ: penes ipsum facultas erat prohibendi:
Noluit. Cur noluerit alia non potest afferri ratio, nisi
quia alio tendebat ejus Voluntas. Et mox p. m.
 856. a. *Voluntas porro hæc etsi neque aliunde pendet,*
nec aliam habet priorem causam, in optima tamen ratione
summaque æquitate fundata est. Nam quum legis freno
indigeat hominum intemperies; alia est Dei ratio, qui
sibi ipse lex est, & cujus Voluntas regula est optima
rectitudinis. Quis jam citra gravissimam irascen-

velas calumniam contendere ausit, Calvinum in postremo hoc libello Doctrinam suam de ratione consiliorum divinatorum tantum non retractasse, atque haud obscure profiteri, Voluntatem divinam a Præscientia futurorum contingentium, vel etiam a scientia omnium possibilium, variisque rerum possibilium nexibus fuisse suspensam, adeoque Decretum divinum aliam habere ipsa Voluntate superiorem causam? Quod tamen manifestum est Calvinum constanter ad extremum usque vitæ halitum tanquam a mente sua & ab Apostoli Doctrina prorsus alienum semper rejecisse.

Alterum vero jam, quod probandum suscipio, est: Calvinum in prioribus de hac Doctrina libris perinde atque deinceps ab eo factum est, passim inculcare, Decretum Dei in optima ratione summaque æquitate fundatum esse: adeoque si exinde confici posset, Deum ex Calvini sententia objectivas extra Dei Voluntatem rationes respexisse, idem de prima jam Calvini sententia statuendum foret, quod de emendata ejus sententia in posterioribus libris valere, quidam nobis vellent persuadere. Primum quem produco in hanc sententiam locum, petitus est ex *Calvini Institutione Rel. Christi*, aut si mavis ex ejus *de Prædestinatione & Providentia Dei libello*, qui quidem ex Institutionis Libris expressus, sed an. 1550. seorsim editus est, is autem ita habet: „ Fateor sane in hanc, „ qua hunc illigati sunt, conditionis miseriam, „ Dei Voluntate, decidisse universos filios Adam: „ atque id est quod principio dicebam, redeun- „ dum tandem semper esse ad solum divinæ Vo- „ luntatis arbitrium, cujus causa sit in ipso ab- „ scondita.

„ scondita. Sed non protinus sequitur, huic
 „ obtreccationi Deum objacere. Occurremus
 „ enim cum Paulo in hunc modum: *O homo,*
 „ *tu quis es, qui disceptes cum Deo? Num figmen-*
 „ *tum dicit. &c.* Negabunt ita vere defendi Dei
 „ Justitiam; sed subterfugium captari, quale ha-
 „ bere solent, qui iusta excusatione destituuntur.
 „ Quid enim hic aliud dici videtur, quam Deo
 „ esse potentiam, quæ impediri nequeat, quo-
 „ minus prout libitum fuerit quidvis agat? Ve-
 „ rum longe secus est. Quæ enim potentior
 „ afferri ratio potest, quam dum jubemur cogi-
 „ tare, quis sit Deus? Quomodo enim ullam
 „ iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis?
 „ Ad Dei naturam si proprie pertinet iudicium
 „ facere: *Justitiam igitur NATURALITER amat,*
 „ *injustitiam aversatur.* Proinde non q. depre-
 „ hensus foret Apostolus ad cuniculos respectavit;
 „ sed indicavit altiore esse *Justitiæ* divinæ rationem,
 „ quam ut vel humano modo metienda sit, vel
 „ humani ingenii tenuitate possit comprehendi.
 „ Fatetur quidem Apostolus eam subesse divinis
 „ judiciis profunditatem, a qua mentes omnes
 „ hominum absorbendæ sint, si conentur eo pe-
 „ netrare. Sed quam indignum sit ad eam legem
 „ redigere Dei Opera, ut simul ac eorum ratio nobis
 „ non constiterit, improbare audeamus? Ita p. m. 27.
 „ Non convenit ut divina Voluntas in controversiam
 „ apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo,
 „ sub ipsius nomine SUPREMA JUSTITIÆ REGU-
 „ LA nominatur. Nec non p. m. 31. Lapsus est
 „ primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat;
 „ cur censuerit, nos latet. Certum tamen est, non ali-
 „ ter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam me-
 „ rito

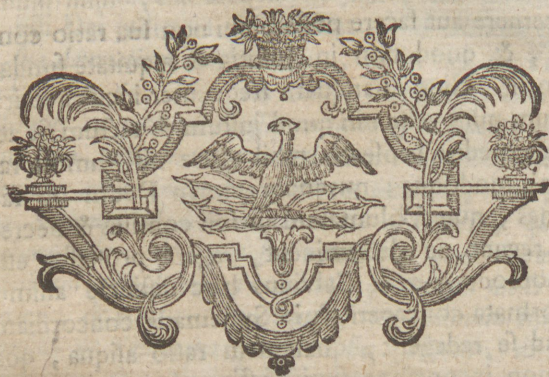
*rito illustrari. Ubi mentionem Gloriæ Dei audis, illic
Justitiam cogita: Justum enim esse oportet, quod lau-
dem meretur. Item p. m. 58. „ Quod sibi patefa-
„ cto Dei verbo non obtemperant reprobi, probe
„ id in malitiam pravitatemque cordis eorum re-
„ jicietur; modo simul adjiciatur, ideo in hanc
„ pravitatem addictos, quia iusto, sed inscruta-
„ bili Dei judicio suscitati sunt, ad Gloriam ejus
„ sua damnatione illustrandam. „ Et in cap. de Pro-
vid. p. m. 65. Non cum Stoicis necessitatem commi-
niscimur ex perpetuo causarum nexu & implicata qua-
dam serie, quæ in natura contineatur: Sed Deum con-
stituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro
sua Sapientia ab ultima æternitate decreverit, quod
facturus esset, & nunc sua potentia, quod decrevit
exequatur: Unde ejus Providentia non cælum modo ac
terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam
Consilia & Voluntates gubernari sic asserimus, ut ad
destinatum ab ea scopum deducantur. De quo tamen
loco observandum est, quod ad mundi jam creati
gubernationem proxime spectet.*

Quamvis autem Calvinus passim & in prioribus
& in posterioribus de hoc argumento Scriptis affir-
maverit, *Dei Voluntatem in optima ratione & æqui-
tate consistere: Deo consilii sui rationem constare: De-
cretum Dei in Justitia & æquitate fundatum esse: Inde
tamen nondum conficitur, Calvinum rationes
objectivas Voluntatem determinantes admisisse,
atque ipsum divinum Consilium vel a futurorum
Præscientia, vel a Scientia simplicis intelligentiæ
seu a prævia Systematum omnium possibilium
contemplatione atque deliberatione suspendisse.
Constanter enim huic suo principio inhæret, Vo-
luntatem*

luntatem divinam esse supremam omnium rerum causam, qua prior nulla detur, a qua pendeat: quando-
quidem autem ipsa hæc Voluntas omnis Justitiæ,
æquitatis & rectitudinis fons sit ac regula, hinc in
solum Deum convenire illud: Stat pro ratione Vo-
luntas: Et quoniam Sanctitas & Justitia a Volun-
tate & Potentia Dei sit inseparabilis, nihil illum
decernere aut facere posse, cui non sua ratio con-
stet, & quod non in Justitia & æquitate funda-
tum sit. Hinc quanquam frequenter inculcaverit,
Deum nihil velle nisi quod justum & rectum sit at-
que expedire censeat; nihil agere nisi summa ra-
tione modoque; nusquam tamen Deum ob ra-
tiones, quæ Voluntatem in suis consiliis & decre-
tis regant ac determinent, agere professus est.
Quomodo autem Calvinus hæc distincte animo
informata conceperit & in Systematis concordiam
apud se redegerit, quanquam ratio aliqua, qua
id non inconcinne fieri possit, in promptu sit,
meum tamen non est definire. Non enim hic
quæritur de veritate & soliditate Doctrinæ Calvi-
ni, sed tantum quæ vera ejus & constans fuerit de
hac Doctrina Sententia. Et quanquam etiam possit
aliquis in placitis Calvinii, meditatione distinctius
evolutis, dissensus demonstrari; nondum tamen
constaret, ipsum quoque Calvinum hunc, si qui
fuerit, in suis dogmatibus, dissensum perspectum
habuisse: nisi a posteriori fuerit probatum, eum
pristinam suam Sententiam revera aliqua ex parte
emendasse: quod autem temere & sine ulla ratio-
ne nobis quosdam persuadere voluisse, abunde
ut puto hætenus a me declaratum est. Utrum
vero Calvinus Sententiam suam, si nostra hæc
tempora vivendo attigisset, cum novo illo, quod

Leibnitius commentus est, systemate fuisset commutaturus, otiosa mihi quæstio videtur, quam iis definiendam relinquo, qui majore Scientiæ mediæ vi atque usu pollent.

T A N T U M.

Vin-

Vindiciæ
pro BULLINGERI Judicio
de Mich. Serveto, ejusque Sectariis
inter Anabaptistas.

Magnus BULLINGERUS in suis adversus
Anabaptistas Libris germanico sermone
conscriptis, deinceps autem a V. Clariss.
Josia Simlero in latinum conversis Lib. II.
cap. 12. ad postremam ex Anabaptistarum factio-
nibus, eamque pessimam ac prorsus abominandam,
classem progreditur, qua post *Michaellem Servetum*
deinde etiam cap. 13. *Melchiorem Hofmannum*,
cap. 14. *Davidem Georgium* & Libertinos &c. con-
cludit. In Capite autem 12. hunc ad modum
differit: *Decimotertio & ultimo loco Anabaptisticae fa-*
ctionis ordine ponam quosdam horrendos & abominabiles
Anabaptistas. Liberi & Monasterienses Anabaptistæ
etiam ipsi hoc nomine appellari possent: „ Sed hos peculia-
„ riter abominandos appello, quoniam abominandis
„ & horribilibus blasphemis præcipua indubitata nostræ
„ fidei & sacri symboli dogmata scribendo & docen-
„ do impugnaverunt, & horribiliter prosciderunt ac in-
„ famarunt. „

Primum autem locum inter hos merito suo obtinet
Michael Servetus Hispanus Arrago. - - Hic in
libro blasphemio, quem sub titulo Restitutionis Chri-
stianismi edidit, multos errores adversus præcipua do-
gmata Christianæ fidei evomuit, præcipue tamen sanctam

& imperscrutabilem Trinitatem conviciis proscidit, & veram Christi Divinitatem abnegavit. . . . In his autem horrendis erroribus & blasphemis contra S. Trinitatem & Divinam Christi naturam a suis partibus habet veteres jam olim damnatos hæreticos, Praxeam, Samosatenum, Arrium & alios plures: præterea omnes Judæos & Turcas, & nostra ætate COMPLURES præcipuis Anabaptistarum DOCTORES. Hic non dubitant nonnulli palam profiteri, BULLINGERUM temere & immerito Servetum in Anabaptistarum censum adscripsisse, falsoque Anabaptistis errores ejus de S. Trinitate transcripsisse, atque adeo ipsos æquitatis limites transgressum esse, Anabaptistas Servetianorum nomine diffamando: qua accusatione non tam Serveti, quam Anabaptistarum causam agere ac patrocinium suscepisse videri volunt. At quam longe hæc a consilio & mente Bullingeri absint, non abs re fuerit hic paullo explicatius ostendere, ut novo aliquo documento constet, quam inconsiderate agant omnes illi, qui levissima quaque de causa purioris Doctrinæ Restauratorum, Virorum sanctissimorum, fidem, prudentiam, & æquitatem suspectam reddere non verecundantur.

Ipse BULLINGERUS in præfatione ad hunc adversus Anabaptistas librum de animi sui æquitate, quam in conscribendo hoc Libro religiose fuerit secutus, & quam longe absit ab odio Sectæ diserte hunc in modum profitetur: „ Nihil scienter aut „ dolo malo Anabaptistis adscripsi, quod non „ ex ipsis, aut ex aliorum fide dignis testimoniis „ habeam. Quod si qui nunc aliter sentiunt, „ quam ego de illis scribam, & ideo arbitrantur,

„ me

„ me falsa de Anabaptistis scripsisse , quandoqui-
 „ dem ipsi Anabaptistæ sint , atque aliter sentiant :
 „ his respondeo , primum omnes nosse , qui ali-
 „ quid commercii cum ipsis habent , eos plerun-
 „ que nunc hujus , nunc alterius Sententiæ esse :
 „ præterea in multis rebus sic eos dissentire , ut
 „ pauci eorum reperiantur , qui idem sentiant :
 „ Deinde non sequitur , si unus aut alter non ita
 „ sentiat , neque hoc illudve faciat aut fecerit ,
 „ neminem unquam Anabaptistarum ita sensisse ,
 „ aut ita fecisse . „ Et de consilio Libri sui hæc
 statim subjicit : „ *Etenim sub Anabaptismo jure om-*
nia complectimur , quæcunque unquam Anabaptistæ do-
cuerunt aut fecerunt , etiamsi eadem nunc non ab omni-
bus observentur . Quod consilium deinceps in ipso
 operis cursu pluribus explicat. Lib. I. c. 8. „ Dein-
 „ ceptis indicabo , quænam dogmata communia
 „ sint Anabaptistis , & quæ sint quorundam pri-
 „ vata , h. e. in quam miras & multiplices factio-
 „ nes & schismata temporis progressu divisi sint.
 „ Et cap. 9. „ Nonnulli arbitrantur impossibile
 „ esse , ut omnes Anabaptismi differentiæ , con-
 „ trariæ opiniones , & perniciosæ ac horrendæ
 „ eorum Sectæ & factiones ordine commemoren-
 „ tur. Et quidem verum est , ex illorum numero
 „ paucos inter se consentientes reperiri , ita ut
 „ singuli peculiare aliquod mysterium , hoc est ,
 „ figmentum , habeant. Ideo non conabor hoc ,
 „ ut exacte & copiose describam omnes eorum
 „ Sectas , & uniuscujusque cerebrosi hominis
 „ figmenta . - - - Quare tantum adducam
 „ præcipuas aliquot & notissimas ipsorum factiones. In
 „ his autem Lib. II. cap. 12. fin. „ Decimum
 „ tertium & ultimum locum occupant abominandi
 T 3 quidam

quidam Anabaptistæ, h. e. illi, qui abominandis blasphemiiis præcipua indubitatae fidei nostræ dogmata **SCRIBENDO & DOCENDO** impugnant ac infamarunt. Quapropter injuriam faciunt sanctissimo Viro, quicumque ea quæ Lib. II. cap. 12. memorat, ita interpretantur, quasi in universum de Anabaptistis sermonem faciat, atque omnes sine discrimine inter Serveti discipulos & sectatores adnumeret, iisque gravissimos & blasphemos de S. Triade & Divina Christi natura errores transcribat: Tantoque gravius peccant hac interpretationis calumnia, quoniam ipse Lib. III. cap. 6. hanc iniqui judicii criminationem diserte a se amolitur, ubi objectioni Anabaptistarum, quasi concionatores orthodoxi invidiæ creandæ gratia promiscue omnes Anabaptistas tanquam infames hæreticos traducant, ita occurrit: *Dico hoc libro nostram innocentiam evidenter declarari. Annon enim discrimen inter Anabaptistas posuimus & mentionem generalium & peculiarium Anabaptistarum fecimus? nonne diximus quosdam tales, alios vero his diversas opiniones tueri, & ab illis alios rejici & excommunicari? &c.* „ Interea hoc quoque perspicue apparet, Anabaptistas illos, quorum vos pudet, „ initio vobis non dissimiles fuisse, quemadmodum superius ostendimus. Quis autem nos „ certos faciet, vos occasione data, non etiam „ ipsorum similes fore? *Quare cum monemus & dicimus hæc sub Anabaptismo latere, quid quæso falsi dicimus? Equidem alioqui in multis turpibus erroribus versamini, etiamsi non estis e numero crassissimorum & abominabilium Anabaptistarum: itaque nulla vobis fit injuria, neque quicquam in caritatem peccatur, quum graviter a no-* „ bis

„ bis arguimini, si forte adhuc vos lucrari posse-
 „ mus. „ Eo vero in loco, ob quem Bullinge-
 ri æquitatem judicii in suspensionem adducere vo-
 lunt, tantum abest, ut vaga aut obscura ora-
 tione promiscue omnes in eandem culpam voca-
 verit, ut potius definitione explicet, quos quales-
 ve per abominandos illos Anabaptistas intelligi ve-
 lit, illos nimirum ex Anabaptistarum familiis, qui
 abominandis & horribilibus blasphemiis præcipua
 fidei nostræ dogmata *SCRIBENDO & DOCENDO*
 impugnarunt, quod fecisse Servetum extra con-
 troversiam est, quem COMPLURES sua ætate
 præcipui Anabaptistarum Doctores fuerint secuti.
 Tales autem inter Anabaptistas diversarum parti-
 um Doctores complures extitisse ejus ætatis Scri-
 ptorum consensu ita confirmatum est, ut qui hoc
 in dubium vocare ausit merito ab omnibus verita-
 tis studiosis rideatur. Jam beatus Huldr. ZVING-
 LIUS in suo in *Catabaptistarum strophas* elencho,
 in ea quæ libro præfixa est ad Lectorem Epistola
 hæc habet: „ Stulte baptismum Christi jactat,
 „ qui Christum negat: neque enim est, quod
 „ Judæorum more dicant, (*scimus autem quosdam*
 „ *ex iis in hoc esse*), Christum magnum aliquem
 „ fuisse Prophetam, aut Dei hominem, at non
 „ Dei filium. - Breviter ergo, quum Chri-
 „ stum ipsum, haud obscure negant Dei esse Fi-
 „ lium natura, per malitiam de illius baptismo
 „ tumultuantur, non per Zelum. „ Et Josias
 SIMLERUS in suis *de æterno Dei Filio* Libris in
 Præfatione p. 3. „ Dum hæc ab Antitrinitariis
 „ seu Trithetis disceptantur, Ochinus propter
 „ suam perfidiam pulsus Tiguro, in Poloniam ve-
 „ nit, hujus adventu disputationes auctæ sunt,

„ & ipsi Tritheitæ inter se diffidere cœperunt, 'ac
 „ *primum Pædobaptismum publice damnarunt.* „ Et
 in principio Libr. I. p. 2. postquam commemo-
 rasset, renascentis Evangelii tempore alterum quen-
 dam Simonem magum extitisse Servetum adjicit :
 „ Ex ejus vero Schola egregii illi discipuli prodi-
 „ erunt *Gonæsius, Gribaldus, Blandrata, Gentilis,*
 „ *Alciatus, Gregorius Paulus, Simanus, Casanovius,*
 „ *Menno, & Anabaptistarum numerosa agmina :* quo-
 „ rum omnium cum sint variæ & discrepantes
 „ Sententiæ, non est nostri propositi easdem sin-
 „ gulatim persequi. „ Hoc autem ut luculentius
 constet, nullo modo in suspensionem adduci posse
 Bullingeri fidem, quum perhibet, complures præ-
 cipuos sua ætate Anabaptistarum Doctores horren-
 dos Serveti errores imbibisse ac publice etiam do-
 cuisse, auctarii loco excitabo hic testem omni ex-
 ceptione majorem, Theologum Polonum Celeber-
 rimum, *Johannem Lasium*, cujus inedita, quod
 sciam, ad Theod. BEZAM epistola ita habet :

Nobilissimo Theologo Theod. Bezæ S. D.

Et si sciam te legendis melioribus scriptis oc-
 cupatum, Theodore doctissime, tamen cum hæc
 ad te ex ipsa Polonia, quæ maxima est pars Sar-
 matiæ scribantur, quæso te benigne ea accipe.
 Poloniam divisam esse in duas partes, opinor,
 nosti; quarum altera major Polonia Silesiis & Po-
 meranis vicina; altera minor vocatur. In illa
 pacata sunt omnia, summopere Fratribus Wal-
 densibus, sic enim vulgo vocantur, invigilanti-
 bus, ne quæ hæreses aut diffidia exoriantur in
 Ecclesiis. In hac autem adeo turbata sunt omnia,
 ut

ut nihil lugubrius videas misera mea patria. Post-
ea quam huc quidam Itali, isthinc exterminati,
commigrarunt, ea nobis clam invexerunt dogma-
ta, quæ nunc paulatim exorientia universum per-
turbarunt religionis statum: Huc illud mali acces-
sit, quod Tritheitæ (quibus Spiritus S. nonnisi
Dei donum est, & a solo Patre prodit) *SERVETI*
scripta habeant, & ex eis *monstrosissima quæque do-*
gmata exhaustantur: quæ Scripta de Jesu Christo ho-
mine divinisimo, & alia ejus generis nacti sunt ab
eo Polono, Stanislao Kokoska, qui fuit aliquando
puer illius Lælii Socini, etsi ipse in Italia subito
quodam morbo extinctus sit. Itaque hic audias
nihil aliud quam de *inæqualitate Filii Dei a Patre*,
& *naturæ an Prædestinatione Deus sit*, ut omittam
alias disputationes. Nacti sumus Blandrata, qui
est in Transylvania ad Gregorium Paulum, qui
concionatur Cracoviæ, plenam blasphemiarum
epistolam, in qua illud postremum in dubium
vocat, & *an sit Patri coæternus Filius Dei ex S. Li-*
teris id sciri non posse ait: Joannem ænigmatice
de Christo scripsisse credit. Cum igitur & talem
magistrum Gregorius habeat, & Scripta SERVE-
TI studiose legat, fieri non potest ut magistris
similis non esset discipulus. Itaque uti bonus
nunquam rhetor cessat, tonat contra Deum,
Essentiam & Trinitatem: Qua parte Religionis a-
se, ut ipse putat, perpurgata, accedit ad alte-
ram dementiam, ut neget infantulos ad baptismum
ceu fontem vitæ & januam Ecclesiæ admittendos esse,
& qui tales olim baptizati sunt, eos merito denuo
baptismum suscipere debere, ut innovationem vitæ
percipiant, & illa pateant prodigia, quæ Chri-
stus credituros secutura dixit; qua in opinione
T 5 valde

valde audax & liber est, sed opinor falsus vates. Is ergo postquam suos de uno vero baptismo adultis dando, non iis qui in cunis vagiunt, probe docuerit, accedere cum eis statuit (certa sunt omnia quæ scribo) ad fluvium, in quo totos abluat; verum ne hic quidem conquiescit: audiui enim ex eo, hæc esse prima rudimenta restaurandæ antiquæ Religionis: Spiritum S. esse qui hæc sibi patefaciat, & quasi cæco oculos magis ac magis, ut cernat, aperiat. Cujus vel Doctor vel Socius Goncozius, qui de Magistratu librum scripsisse fertur; cum hic aliquando visus cum ense ligneo esset, respondit interroganti, non licere Christianis, arma, quibus lædere possis, attrectare. Breviter illi ipsi jam facti sunt ANABAPTISTÆ, de quibus in Flandria audiisti: nam nosti fortassis inter eos genus esse Sectariorum, qui præter cæteros de Trinitate perperam sentiant: horum enim Spiritus ad nos transvolavit & nostros ita fascinavit, ut nullius plane nisi suam interpretationem Scripturæ admittant, ac nullam habeant S. Catholicæ Ecclesiæ rationem. Quorum furores cum videret Rex, edictum promulgasse fertur, quod tamen nondum ad nos e comitiis perlatum est, ut omnes Tricheitarum Ministri regno pellerentur. Verum cum ea sit nostræ nobilitatis Libertas, ut quæ velit, etiam faciat, puto facile fore ut irritum fiat; qua de re scribet aliquid ad Te Thretius, (qui tibi salutem adscribit,) ubi id ad effectum perductum fuerit. Lysmanninus credo tibi non erat ignotus, is veste ante puteum relicta, videlicet ut indicium diræ ipsius mortis restaret, in aquam insiliens periit. Plura de miserabili statu nostræ Ecclesiæ ac Religionis scribere non lubet. Orandus nobis Deus est,

est, ut eam Satanæ vim adimat, ne amplius turbet Christi Ecclesias, & ut nobis Spiritum illum promissum mittat, qui animos nostros ad maiorem & Dei & hominum charitatem inflammet. Vobis autem omnibus adsit semper Deus propitius. Vale Vir præstantissime & nos litteris tuis confirma. Datae Cracoviæ. 30. Maii 1566.

Tui observantissimus

JOHANNES LASICIUS.

Ex hac vero Epistola manifestum esse arbitror, quod olim Tritheitæ in Polonia passim fuerint Serveti Sectatores, qui Scripta ejus studiose legerint, ac monstrosissima quæque dogmata ex iis hauserint: quod iidem Anabaptismum publice sint professi: quod in Flandria quondam inter Anabaptistas fuerit integrum genus Sectariorum, qui præter cæteros de Trinitate perperam senserint. Atque ita hætenus non intelligo, qua fronte ac fiducia a nonnullis ea, quæ Bullingerus de pluribus ex præcipuis Anabaptistarum suæ ætatis Doctoribus perhibet, in dubium vocari possint. Sed objiciat forte aliquis, in eo Anabaptistis injuriam maxime fieri & æquitatis leges migrari, quod Bullingerus ipsum Servetum, *tam abominatum Hæreticum*, ipsis annumerare non dubitaverit. Atqui Bullingerus ipse hanc culpam a se amoliri nullus prætermisit; etenim in fine cap. 12. Libri. II. hæc ejus leguntur verba: „ Quod si quis forte existimat, me impurum nebulonem Servetum im-
„ merito Anabaptistis adnumerare, is sciat ipsum
„ in fine Libri de regeneratione, audacter admo-
„ dum & aperte sub peculiari titulo hæc scribere:
„ Baptis-

„ Baptismum parvulorum esse horrendam abo-
 „ minationem , extinguere Spiritum S. vastare
 „ Ecclesiam Dei , turbare Christianam confessio-
 „ nem , abolere renovationem a Christo factam ,
 „ pessundare universum Christi Regnum. Hæc
 „ illius est Sententia , quam tamen nullis Scriptu-
 „ ris probat. Ex his autem apparet , jure ne an
 „ injuria ipsum Anabaptistis adnumeraverim. Po-
 „ tuisset certe Propheta & impurus Doctor esse
 „ in novo illo Monasteriensis Regni Christi & nova
 „ Hierosolyma. *Sin vero Anabaptistas forte Serveti*
 „ *pudeat ; (*) non tamen ipsum pudet Anabaptisticae*
 „ *Doctrinae* , quæ docet Baptismum parvulorum
 „ e Diabolo esse. *Non multum certe dissimilis est*
 „ *Anabaptistis* , qui ipsi quoque magna hujus-
 „ modi & vehementia verba ebulliunt & horribi-
 „ liter intonant. „ Quid quod nec ipse Calvinus
 „ injuriam esse censuit Serveti cum Anabaptistis com-
 „ parationem : in Ref. Err. Serv. p. m. 751. a.
 „ Breviter ostendam , quibus stimulis , *ultra omnes*
 „ *Anabaptistas* , percitus fuerit Servetus ad maledi-
 „ cendum Pædobaptismo. Viginti rationibus
 „ contendit Libro de Regen. IV. perperam ac
 „ præter Dei mandatum baptizari infantes. „ Has
 „ qui cum Anabaptistarum veterum rationibus com-
 „ paraverit , deprehendet , non esse ovum ovo tam
 „ simile , ut jure in hoc Doctrinae capite illorum
 „ antesignanus haberi possit. Idemque p. 753. b.
 „ Jam videre operæ pretium est , quodnam legi-
 „ timum

(*) Nuperus quidam Scriptor in contrarium affir-
 mat : Servet war ein Mann , der den Anabaptisten in
 viel Weg Ehr gemacht hätte.

„ timum tempus Baptismo suo determinet. My-
 „ sterium magnum esse dicit, quod Christus non
 „ ante XXX. annum baptizatus fuerit. Exemplo
 „ enim ejus nos esse edoctos, ante eam ætatem
 „ non esse quem satis aptum ad mysteria Regni
 „ Cœlorum. &c. „ Negat tamen Servetus altera
 vice S. Baptismatis aqua fuisse tinctum: p. 755. a.
 „ Baptismum sibi ostendit ludibrio esse, cujus
 „ recipiendi nunquam ab eo quæsitæ est ratio.
 „ Quid hoc portentæ est, quum ad annum XLVII.
 „ vixerit, negligere, vel saltem *omittere*, quod
 „ jactabat necessarium esse salutis æternæ pignus! „
 Scilicet ita magnifice ac prolixè de necessitate &
 virtute S. Baptismi sentiebat Servetus, ut non du-
 bitaverit Calvinum Epistola aliqua ad suscipiendum
 denuo Baptismum exhortari. Ex quibus Vene-
 randus Cancellarius ac Theologus Gœttingensis de
 MOSHEIM in *Historia Serveti* p. 84. omnem huic
 Calvini testimonio fidem derogare conatur, quan-
 do ita colligit: Ist es möglich daß ein Mann, der
 eine solche Fülle der Gnade, der die Seligkeit
 selber von der Tauffe, die in dem dreissigsten Jah-
 re geschicht, erwartet, in dem dreissigsten Jahre
 seines Lebens stille sitzen, und nicht alles übrige so
 lange auf die Seiten legen könne, bis er durch die
 Tauffe die Rechte des Reiches Gottes gewonnen
 hat? Ich kan mich also kaum enthalten, zu glau-
 ben, daß Servet von Charlieu in dem Jahre 1539.
 oder höchstens 1540. ebe sich sein dreissigstes Jahr
 endigte, eine Zeitlang entwischet sey, und sich in
 der Schweiz von einem Wiedertäufer zum andern
 male habe tauffen lassen. Reverendus contra Acto-
 rum ad Historiam Reformationis Ecclesiarum Hel-
 veticarum pertinentium Collector contendit inter-
 missam

missam esse a Serveto Baptismi repetitionem ex necessitate, quod nulli tunc temporis in Gallia & finitima Helvetia fuerint Anabaptistæ, quorum opera in hanc rem abuti potuerit. At vero hæc temere ita esse conficta, & Servetum circa hoc tempus ab usu S. hujus lavacri nulla necessitate fuisse exclusum aliquot testimoniis docebo : *La Vie de Farell* ad ann. 1538. hæc habentur : *De la part de Farel je trouve une lettre dattée depuis Geneve du 14. Juin 1538. écrite à Fabry, dans laquelle il parle d'un certain Badius, & de Adamus Gestius, Jehan Moynier & de Colinæus & autres Anabaptistes, lesquels debravoyent & chantoyent victoire au dehors & les accompare à des larrons, qui entrés dans les maisons, ou personne ne leur contredit, & emportans ce qu'il y a de meilleur, s'en louent & vantent.* Ad annum vero 1540. die 16. April. *Farel dans une lettre à Calvin parle d'un certain Anabaptiste nommé du Val fait prisonnier à Lyon. Et dans une autre du 18. Sept. de la même année : Les Anabaptistes preschent tous les jours. &c.* Quicquid autem de hoc sit, id certum est; Servetum in præcipuo dogmate, a quo etiam nomen Sectæ hæsit, cum Anabaptistis fecisse, atque merito illorum antesignanum & Doctorem haberi, inprimis quum deinceps plurimi qui hanc familiam secuti sunt, ejus adversus Pædobaptismum insanum furorem & debacchandi libidinem fuerunt imitati, atque etiam alia ejus blasphema dogmata sua facere non dubitarunt. Meræ ergo forent cavillationes, si quis Bullingero vellet objicere, quasi tradiderit, Servetum ex Anabaptistis cœtum sibi aliquem collegisse, cui publici Doctoris titulo unquam præfuerit; aut ex Servetianis certam aliquam Anabaptistarum

ptistarum familiam, quæ in peculiarem Societatem secesserit, fabricasse. Nihil horum unquam Bullingero in mentem venisse, fateri necesse est omnes, qui ejus adversus Anabaptistas Libros non oscitanter aut perfunctorie perlustrarunt.

* * *

Julius Mediolanensis Pesclavii Minister Epistola ad *Bullingerum* d. IV. Novemb. 1555. data.

Literæ tuæ refertæ quidem & fraterna dilectione & ecclesiastica disciplina, quibus significabas *Laelium* Senensem, jam pridem a nobis suspectum, & a multis bonis fratribus habitum pro manifesto *Anabaptista*, coram te non tantum professum esse bonam confessionem, sed & propria manu subscripsisse sanæ Doctrinæ, quæ semper fuit in Catholica Ecclesia. - - Oro D. Jesum, ut *Laelius* toto corde credat, quæ coram te confessus est &c. Nolebam; sed ut cautior fias, cogor referre, *Laelium* Camillo Renato dedisse manus, ita ut deserta Catholica veritate publice non erubuerit *Genevæ*, *Clavennæ* & alibi stare a parte *Anabaptistarum*. Arbitror enim te non ignorare, callidi & tortuosi *Camilli* ingenium & mores. Ea igitur de caussa, si de *Laelii* confessione aliquantisper suspicatus sum, ne miraberis quæso, cum plus satis experiamur, *Servetanos* & *Anabaptistas* non facile deponere, quod semel imbiberunt. &c.

* * *

Acta Historico-Eccles. Vinar. Tom. XII. Sect. LXVII. in Præf. p. 5. Es will Herr Züsli nicht zugeben, daß die Anabaptisten die Gottheit Christi geläugnet hätten, und bey dieser Gelegenheit will
er

er zugleich unsern Symbolischen Büchern, sonderlich in dem kurzen Auszug der streitigen Artikel, dieses als einen Fehler zur Last legen, daß sie eben diese Verläugnung unter die Irrthümer der Anabaptisten gezeilet. Allein er muß nicht gemerket haben, daß gleich voraus stehet, es wären unter diesen Leuten unterschiedliche Sekten, unter welchen einige mehrere, andere wenigere Irrthümer hegten. Und hätte es dem Hrn. Fuglin beliebt z. Ex. Sandii Biblioth. Antitrinit. und besonders in derselben G. Schomanni Testamentum p. 195. f. Struvs Pfälzische Kirchen-Historie p. 241. in gleichen die Catechesin oder Confession der alten Unitarier in Polen von 1574. in der Vorrede nachzuschlagen, so würde er die ehemalige grosse Gemeinschaft unter diesen beyden Sekten, und daß die Unitarier allerdings Anabaptisten, und die Anabaptisten Unitarier gewesen sind, besser haben kennen lernen, mithin sich nicht so lange über unsere Symbolische Bücher vergeblich aufgehalten haben.

T A N T U M.

De-

(*) Demonstratur,
Homini Christiano licere spe præmii
Deum colere.

OMnes, quotquot sunt, homines, maximos, medioximos, & imos ad Religionem, id est, ad supremum Numen pie casteque colendum natos atque formatos esse, nemo, opinor, infitiabitur, nisi communi intellectu destitutus, & de bonæ mentis sede deturbatus. Multa enim in nobis ipsi vincula deprehendimus, quæ nos tam arcte cum Deo colligant, ut frustra simus, ac prorsus in cassum laboremus, si nos illis conemur exsolvere; qualia sunt ortus nostri conscientia; naturæ humanæ infirmitas divinæ opis idemtidem indiga; sensus Numinis uniuscujusque nostrum, si attendere velimus, menti infixus inscriptusque; tam multa, tamque varia beneficia, quibus de cœlo & in terra quotidie mactamur; præclara atque eximia Potentiæ & Bonitatis divinæ signa ac effecta, quæ se conspicienda nobis mirandaque subinde offerunt, lex item interna, quæ quid rectum, quid curvum, quid honestum, quid turpe, quid sectan-

(*) Hæc Prælectio, quæ jam olim in Societate lectissimorum Virorum fuit recitata, auctorem agnoscit Virum summe venerandum J. C. WIRZ, nunc Ecclesiarum Turicens. Antistitem.

sectandum , quid fugiendum sit , immutabiliter præcipit : ut plura alia silentio præteream.

Sed quum hoc in primis Sæculum Religionum ferax , pietatis sterile sit , plurimum refert , quem quisque honorem Deo habeat , & quo adfectu ad supremam illius majestatem venerandam accedat. Neque enim quivis , sive superficialius , sive humano cerebro confictus , cultus Deo placere potest ; sed cum excellentius Deo nihil sit , eum etiam quam potest excellentissime coli addecet. Excellentissime vero ac optime illum colemus , si ei animum nostrum similem fecerimus ; si eum semper pura , integra , incorrupta , & mente & voce venerati fuerimus ; si nos totos in omnibus , quæ cogitamus , quæ loquimur , quæ agimus , ei dederimus , dicaverimus , consecraverimus. Hoc unico sacrificio vere delectatur Deus , nempe veritate , rebusque solidis ; cetera , in quibus homines superstitionum dediti præcipuam pietatis partem collocare consueverunt , evellenda sunt ut veræ frugi obstitans lolium.

Verum his nondum contentus sedulus Dei Cultor , quærere possit , quid sibi in Superiorum cultu spectandum potissimum sit , quove argumento ad officia illis debita excitari debeat , ne illos , cum maxime sibi conciliare adnitatur , perperam agendo , illicitumque finem proponendo , maxime ab se alienet. Fateor , non de nihilo quæstionem esse ; quippe sapientis est , si uspiam , hic certe probe circumspicere , non tantum quid agat , sed etiam cur agat , quidve eum ad agendum exstimulet. Nam pro diversitate finis , quem
sibi

sibi in agendo homines præfigunt, eadem actio in altero laude, in altero vituperatione digna esse potest. Id quod Philosophi trito hoc axiomate enuntiare solent: Duo cum faciunt idem, non est idem.

Sunt Viri ἀντίθετοι, qui cultum spe remunerationis Deo præstitum nihili faciunt, eosque solos recte officium facere censent, qui nullo mercedis intuitu, Deum propter ejus excellentiam colunt, ac virtuti propter ejus venustatem operam dant. Hoc jam antiquis temporibus volebat, ni fallor, Antigonus quidam, Judæorum Doctor, qui sæpenumero inculcabat discipulis, ne instar servorum essent, quos ideo heris suis servire constat, ut ἀντιθέτων, hoc est, demensum accipiant. Mentem ejus plerique sic explicant, Deum propter semet ipsam colendum esse, seu propter amorem Dei, non propter spem mercedis. Et fieri potuit, ut rectius sentiret Antigonus, quam discipulus ejus Sadokus & Sectatores, qui magistri dictum aliovorsum traxere, ut primum de scelerum vindicta, & bene factorum remuneratione post hanc vitam dubitarent, deinde utramque aperte negarent; unde Sadducaismus natus est. Nobis in veterem hanc historiam excurrere, non est animus; sed id solum monendum ducimus, esse inter Christianos non paucos, qui ad Antigoni imitationem, mercenarium existimant, mercedis intuitu officium facere: filiorum vero esse, solo Patris sui amore ad officium permoveri. Aliis contra videtur; decorum omnino homini Christiano esse, spe præmii consequendi ad obsequia divina induci, immo Christianum

fianum ad heroicas virtutes incitari non posse , nisi spem certam mercedis insignis a Deo reportandæ animo conceperit.

Mihi prior illa sententia semper durior visa est , & ab omnis , præsertim a Christianæ Religionis genio alienior , defensa a viris , qui *θεωρητικοίς* nimium immorantes , sortis humanæ pæne obliviscuntur . Posterio rem vero sententiã , & cum ratione congruere , & cum oraculis sacris , in præsentiarum paucis demonstrare institui.

Quod ut plane fiat , priusquam rem ipsam adgrediar , hoc monendi estis , nolle me ut quisquam ad calculos Deum vocet , recteque facta illi imputet : nam ne in præstantissimis quidem virtutum exercitiis quidquam est , quo nos efferamus , aut Deum nobis obligatum esse putemus . Primum enim , cum ipse nos de nihilo ut essemus fecerit , quis dubitet , quin quidquid in nostra est potestate , exigere a nobis possit , etiam nullo proposito præmio ? Quare , o homo , ne te jactes , si bene servisti ; obsequitur sol ; obtemperat luna ; quidni & tu , qui totus Dei es ? Deinde vero , cum ratio nobis data sit ab optimo Conditore , idque eximium habeamus supra animantia cætera , nonne tam naturale nobis censerì debet secundum rationem vivere , quam bestiis secundum naturæ impetus , si tamen præter hos impetus nihil in bestiis est ? At bestiis eo nomine nullum debetur præmium . Tum in mentem venire debet , neminem esse cui non multa peccata sint condonata ; quod vel unum satis est , ut humiles nos Deo substernat . Nemo enim tantum præ-

præstare potest, quin plus pro indulgentiæ beneficio debeat. Accedit, quod etiam quæ post emendationem remanent in nobis culpæ vestigia, quotidie divina miseratione opus habent. Porro quis ignorat, Satori fructus omnes jure deberi? Deus autem in nobis sevit omne vitæ melioris studium, idque non vulgari quadam, sed vere insolita atque inaudita benignitate, cum genus humanum, demersum in vitiis, admirabili illa per Christum vocatione erigere dignatus est. Deus nunc etiam interna Spiritus sui gratia nos excitat flectitque, ut bene agere velimus, & bene agentes adjuvat. Addendum his, quod Deus *αὐτάρετος καὶ ἀνευδὲς* non potest opera nostra beatior fieri, neque ad eum vel tantillum commodi ex operibus nostris redundat, ut dici eo nomine debitor possit. Unde recte dixit, quicumque dixit, qui Deum, velut indigum, honore prosequitur, ille clam se putat Deo meliorem esse. Postremo, quod de perpersionibus, idem de factis etiam præstantissimis, verissime dici potest, indigna prorsus esse ad futuræ gloriæ comparationem. Merito sane. Quæ enim esse potest æqualitas inter momentaneum & æternum? ut jam de illis infirmitatibus taceam, quæ humanis actionibus intercurrent. Hæc autem omnia sicut non tollunt piorum modestam *ταπνότητα καὶ πεποιθέναι καὶ τὸ ἐν Θεῷ καύχημα*; ita directe adversantur imputatrici superbiæ, neque patiuntur Deum nobis debitorem censerī, nisi ex misericordie promissione. Nam qui alteri promittit, hoc ipso fidem suam adstringit. Deus vero cum veracissimus sit, & sibi constet, nulla-que res in exsequendis consiliis suis impediri possit, fidem datam numquam fallit.

Ut ergo eo perveniam , quo maxime volo , sicut mancipiorum esse puto , sola pœnæ præsens formidine malis absterreri , & ingeniorum satis vilium spe rerum caducarum officium facere ; ita ingenui hominis , & veri Christiani esse reor , spe beatæ immortalitatis & æterni præmii virtuti operam dare : Hanc enim mercedem ipse misericors Deus nobis ob oculos ponit.

Hoc ratio cuivis dicat. Si enim in temet ipse descendas , & intimos sensus mentis tuæ excutias , facile cognosces imperari tibi , ut Deum , tamquam ens summe bonum summeque pulchrum , diligas. At hæc ipsa clarissime docent , te in summi illius entis fruitione atque amicitia perfectissimam consequuturum esse felicitatem. Quæ enim , quæso vos , ratio ? Deus est ens optimum ac pulcherrimum ; nulla tamen ex ejus bonitate & perfectione ad me redundabit felicitas , ergo illum tamquam summum bonum amare , & ex amore illi obedire debeo ? Ut distinctius hoc explicem , considerate Deum vel ut Ens ἀγαθότατον ; vel ut Legislatorem , qui ingrata nobis ac dura præcipit. Priore modo necessario amatur Deus : omnes enim summum bonum amore prosequuntur , neque quisquam illud repudiare potest , nisi humanitatem exuerit. Sed quomodo amatur ? Num tantum ut bonus in se , sine ullo quæ ab ipso ad nos redundabit , felicitatis respectu ? Nequaquam : sed tamquam bonus etiam aliis , qui bonitatem suam libenter cum rebus conditis communicat , præsertim vero homines , ad interiorem amicitiam admittendo , inexplicabili felicitate impertiturus est. Bonum enim summum fieri Deus nequit ,
quin

quin vehementer appetamus , ut eo intime ac perpetuo fruamur : qui vero fruitur , dum fruitur , beatus est. Posteriore modo Deum amare , est legibus ipsius lubenti animo obsequi. Hic proin amor liberrimus est , ad quem excitamur illo amore , quo Deum tamquam summum bonum diligimus , certa spe freti , si Deum tamquam Legislatorem amaverimus , nos ipso tamquam summo bono , omnibusque ipsius bonis , æternum fruituros esse. Cui vero mens dicat , Deum gravia nobis præcipientem ut talem amari debere , id est , præceptis istis divinis maxima cum molestia obediendum esse , tantummodo quia Deus pulcherri- mus est & optimus , sine ullo præmii ab ipso obtinendi intuitu ? Accedit , quod Deum ut Legislatorem considerando , non aliter concipere animo possumus , ac justum. Justus autem est , non tantum quatenus semper id , quod æquum & rectum , quodque naturæ suæ sanctissimæ consentaneum est , facit , nihilque divinæ majestati ac sanctitati suæ adversarium facere potest ; sed etiam quatenus suum unicuique , morigeris præmium lege expressum , refractariis pœnam legibus constitutam , sive in hoc , sive in futuro sæculo tribuit. Quare qui Deum propter se amandum atque colendum dicunt , vel inania verba fundunt , vel nobiscum idem sentiunt. Quid enim est Deum propter se amare , nisi propterea amare , quia bonus , quia justus , quia misericors ac benignus est ? quæ omnia , si quid video , præmii intuitum involvunt. Fateor , nos qui Deum esse credimus , & voluntatem ejus cognitam habemus , ad colendum eum obligatos esse , etiamsi nullum nobis promitteret præmium. Sed quid opus est

re tam seria , quæ ad omnem vitam nostram dirigendam pertinet , de conditione loqui , quæ nusquam est , nec erit ? Si Deus spe præmii nos potissimum ad obsequia sua movere vult , cur ratiocinationibus nostris longius progredimur , quam Deus ipse nos progredi vult ? Verum est , si quem ita amamus , ut ei bene velimus , nos in amore non commodum aliquod respicere , quod ab illo expectamus , sed eum dumtaxat intueri , quem amamus. At hoc ad amorem , quo Deum prosequimur , applicari nequit. Est enim amor non benevolentia , sed amicitia , ut cum scholis loquar ; amor conjunctus cum flagranti desiderio unionis cum Deo. Quis vero cuiquam uniri desiderat , nisi ex unione illa se feliciorem fore sperat ? quis e contrario ab eo , quem odit , separari cupit , nisi quod unionem ac conjunctionem cum illo molestam sibi & noxiam experitur ? At enim dicas ; qui spe mercedis se morigeros Deo præstant , ex amore sui morigerantur , Deumque ideo tantum venerantur , quod plurima & maxima promisit ; absque hoc esset , numquam virtutis amore ad obsequium perducerentur. Hic vero distinguere velim inter commoda hujus vitæ , & inter felicitatem , quæ in altero Sæculo pios manet. Qui commoda solum hujus vitæ spectant , illi non tam Dei justitiæque amore obedire videntur , quam amore præmii fluxi , & a Deo plane diversi. Qui vero spe æterni præmii vitam suam ad divinas leges examussitant , amore Dei ut summi boni id faciunt , & justitiæ studio , quod Deum nobis conciliat. Neque isti quidquam , id est , mercedem cœlestem præ Deo amare censendi sunt. Nam qui mercedem æternam , quam solus Deus dat ,

dat, & dare potest, amat, Deum magis amet
necesse est. Merces quippe æterna ipse Deus est,
ejusque perpetua fruitio. Itaque non quid a Deo
diversum, sed ipsum Deum amant, & cum in
solo Deo felicitatem suam quærant, nihil præ
Deo amant, sed præ amore Dei, quem supra
omnia amant, omnium aliorum, quantumvis
gratorum, amorem abjiciunt.

Quæ huc usque ex ratione disputavimus, con-
firmantur ex Codice Sacro. Nihil enim ex illo
proferri potest, quod obedientiam spe præmii
præstitam improbet, aut tamquam mercenariam
damnet; sed contra plura sunt, quæ nos con-
vincunt, licitum esse, mercedis æternæ intuitu
Deum colere. Nam passim Deus proposito præ-
mio nos ad pietatis officia adhortatur, illiusque
magnitudine nos promptos hilaresque reddit. Ha-
bet pietas promissa utriusque vitæ, 1. Tim. IV: 8.
quamquam principale est gloria alterius vitæ: quæ
ad hanc vitam desiderantur, *προςδόνος* vicem ha-
bent; quapropter etiam parcius piis solent con-
tingere, quo magis rebus illis honor & pretium
detrahatur. Si ergo ipse Deus uberrimis promis-
sis nos ad officia moveri vult, quis hac ratione
ad Dei cultum perducere illicitum esse dicat? Ad-
hæc, Sacro Codice diserte ad vitæ æternæ præ-
mium respicere, illudque per obedientiam Deo
exhibitam quærere jubemur, ubi excitamur, ut
Thesauros colligamus in cœlis, ut Regnum Dei
quæramus, ut ea sectemur quæ sursum sunt, ubi
Christus sedet ad Dextram Dei, ut vitam æternam
apprehendamus; eamque adepturi dicuntur, qui
per *ὑποταγήν* in bono opere ad gloriam, & ho-
norem,

norem , & ἀποδοῦναι anhelant. Porro quid fides , Christianæ Religionis prora & puppis , aliud est quam firma quædam expectatio earum rerum , quæ sperantur ? Hebr. XI: 1. Num fides sine præmii intuitu consistere potest ? Nonne eum qui ad Deum accedit , credere oportet esse Deum , & præmia largiri quærentibus se ? ibid. v. 6. unde consequum est , neminem Religionem habere ullam , nisi credat & esse Numen aliquod æternum atque omnipotens , & curam agere rerum humanarum , ita ut obedientibus sibi bona reddere velit. Dixit etiam Cicero , nullam esse Religionem , si nullam rerum humanarum procuracionem habeant Dii. Et Seneca inquit : Primus est Deorum cultus , Deos credere : deinde , reddere illis majestatem suam , reddere bonitatem , sine qua nulla majestas est. Sic & Plutarchus optime ait : Non enim immortalem tantum & beatum Deum esse credere oportet : Sed & eum hominum amantem esse , eorumque curam gerere , & commodis consulere. At Lactantius fortissime omnium : Neque honor ullus deberi potest Deo , si nihil præstat colenti ; nec ullus metus , si non irascitur non colenti. Accedit , quod optimi ac sanctissimi quique viri consideratione præmii ad obtemperandum Deo permoti fuerunt , & spe remunerationis a Deo obtinendæ præcipua eorum obedientia nixa legitur. Ita Abrahamus , ita ceteri Patres , qui ante & post diluvium vixerunt , hac fide miranda patrarunt. Ita præsertim Moses retributionem mercedis respexisse dicitur , Hebr. XI: 25. Quid , quod ipse Sospitator noster Jesus ob gaudium , quod ipsi animo obversabatur , id est , ob vitam immortalem , & sum-

mam

mam potestatem , sibi a Deo promissam , exquisitissimos dolores pertulit , ibid. XII: 2. Quis vero dicere auit , sanctissimos illos heroas , & Jesum illorum principem , non sincere , sed mercenariorum instar Deo obedivisse ? Sed & illud non prætereundum , quod jam superius dicere cœpi , esse eximia quædam officia , quæ sine respectu ad præmium præstari nequeunt. Sunt enim virtutes , quas ipsa ratio lumine naturali præscribit excolendas , quales sunt , honeste esse vivendum , nulli innocenti injuriam inferendam , parentes diligendos , misero succurrendum , iis qui bene nobis fecerunt , gratias esse habendas. Hæ excolendæ sunt , & excoli possunt solo justitiæ & virtutis amore. Sunt vero præterea virtutes , quas ratio non dictat , immo quæ rationi repugnare videntur , sed quas Deus tamquam magis eximias a nobis exigit ; quales sunt , se ipsum abnegare , crucem suam tollere , inimicos diligere , pro veritate maximis se periculis obicere , & sanguinem profundere. Hæ sine respectu ad præmium , & quidem majus atque excellentius eo bono , quo nos abdicamus , præstari nequeunt. Amor enim rationalis alicujus boni , qualis est amor vitæ , eorumque , quæ hanc vitam suavem atque amabilem faciunt , extinguere non potest nisi per contrarium amorem boni multo majoris & excellentioris , cujus adeptionem minoris boni amor impedit : duobus namque propositis bonis , amor erga minus bonum , amori erga majus cedat necesse est , si quidem ductum rationis homo sequi velit. Igitur Christus nos ad faciendam rerum mortalium vitæque ipsius , si opus sit , jacturam hoc argumento ubique invitat , quod in eajactura

maximum situm sit lucrum. Et Apostolus, post tot accepta a Deo dona, inquit: Si in hac tantum vita spem nostram in Christo collocamus, miserrimi omnium hominum sumus, 1. Cor. XV. 19. Non amentes esse Apostolos, satis constabat ex vita ipsorum, dictis, & scriptis. Atqui amenitium fuerat objicere se tot odiis, incommodis, periculis, morti ipsi, nisi præmium aliquod post hanc vitam exspectarent: cujus præmii fidem nulla magis illis res fecerat, quam Christi resurrectionis. Vere ergo miserandi erant Apostoli, vere miserandi omnes, qui pro veritatis professione mortem oppetierunt, si eo usque insanirent. Quid enim a Christo in hac vita sperare poterant, quod cum tantis malis compararetur? Denique, ut in summam omnia contraham, placuit benignissimo Numini, ut nos ad pietatis studium acrius inflammaret, leges suas præstantissimis sancire promissis: promissa autem illa nullam plane vim habent, si homini in pietatis cursu ea sibi proponere non licet.

NOVA

NOVA LITERARIA.

TURICUM. Dedit nobis Vir pl. Reverendus J. R. ZIEGLERUS, *Ludi Carolini Provisor*, novam Sylloges utilissimæ, quam Amicorum quorundam opera non ita pridem feliciter instituit, Sectionem, quæ typis Orellianis exscripta prodit sub hac epigraphe: **Die neueste Sammlungen vermischter Schriften. Zweytes Stük. Zürich. 1749. 8. pl. 10.** Argumenta hac Sectione explicata hæc sunt: 1.) Herrn J. H. Zottingers, S. Th. D. und Prof Reform. prim. zu Heidelberg Theologisches Bedenken, betreffend die Frage: Ob ein Wiedergebohrner ganz und gar nicht mehr sündigen könne, wider Joh. Christian Edelmann. 2.) Alex. Popens allgemeines Gebätt von Herrn von Hagedorn übersezt, mit critischen Anmerkungen. 3.) Von Hagedorn Wünsche in einem Schreiben an einen Freund. 4.) Poetische Betrachtung der Zeit von L. F. A. Dilthey. 5.) Horazische Ode Herrn U. von Salis aus Bündten an Herrn Iselin in Basel. 6.) Die zuversichtigen Sinken. 7.) Auf den Dams. 8.) Beschreibung der Fürstlich-Oesterreichischen Begräbniß-Kruste zu Königsfelden. 9.) Aufschrift in dem Schloß zu Regensburg, als eine Probe der vor anderthalbhundert Jahren und vorher üblichen Reimkunst. 10.) Characterisierung der verschiedenen Arten eines Pedanten und

und Petitmaitre; oder eines Stuzers und Schulfuchses. 11.) Einige Stücke der Sittengemählde von la Bruyere, deutsch nachgezeichnet von Schultheß. 12.) Auszüge aus dem Journal Helvetique de Neuchatel. 13.) Fortsetzung allerhand Einfälle zur Belustigung und Erbauung. Neque abs re fuerit hic monuisse proflare apud eundem Orellium integra exempla der Sammlung alter und neuer Merkwürdigkeiten, in 8. Stücken.

2. Ipsa S. Johannis feria ex Officina Heideggeriana in lucem prodiit: THEOLOGIA PARACLETICA, oder die Lehre vom Kreuz der Kinder Gottes, nach Anleitung des XI. Cap. des Evang. Johannis, und anderer dahin einschlagenden Texten, in einigen Dienstags, Predigten vorgetragen von Joh. Caspar Ulrich; Pfarrer zum Frau-Münster. Zürich. 1749. in 4. Paracletica hæc doctrina in tres partes distincta est: 1. Versatur circa expositionem Cap. XI. Evang. Joannis. 2. Circa tractationem Cap. XII. Eccles. Salomonis atque præcipue Senectutis incommoda expendit. 3. Denique malorum omnium, quibus pii in hac vita premuntur, finem & exitum lætum & cum Salute conjunctum ostendit, secundum 1. Epist. Joh. II: 25. atque XI Sermonibus fidelium animos certa immortalitatis ac vitæ beatæ sperigit.

3. Apud Heideggerum & Socc. prostant: Beyträge zur Erläuterung der Kirchen-Reformations-Geschichten des Schweizerlandes. 2c. Her,

Herausgegeben von JOH. COX FUES.
 2TER. IVter Theil. 8. pl. Continentur hac
 Sectione sequentia 1.) Ein kurzer Begriff, wie
 der Schultheiß und die Gemeind des Dorfs
 FRJEDZAUSEN auf dem GRADEN-
 BERG gemeinlich erkannt und erwählt ha-
 ben einen Schöffel ihres Dorfs, mit Na-
 men HANS KNUCHZEL, daß derselbige
 anstatt ihres Pfarrers solle verkündigen und
 predigen die evangelische Lehre, und den Weg
 der Seligkeit bis zu der Zukunft ihres Pfar-
 rers. Satyricum hoc Scriptum est circa tempora
 Reformationis editum, atque historiam memorat
 facetam simul & utilem, quæ in Utopia olim ac-
 cidit, in cujus regionis tabula etiam quærenda
 sunt Mons Gnadenberg & villa Fridhusen.
 2.) BERNHARD WEJSSER kurze
 Beschreibung der Glaubens-Änderung in
 dem Schweizerland. Pauca habet hoc Chroni-
 con, quæ non apud alios, inprimis etiam apud
 Bullingerum, accuratius multo perscripta legan-
 tur. Et quanquam de Autoris studio in Zuingli-
 um & Reformationem dubium nullum sit, ea ta-
 men stili, quo utitur, incondita libertas est, ut
 periculum sit, ne infelli Religionis hostes inde no-
 vam calumniandi materiem arripiant. Notum
 enim est, Zuinglio v. g. jam olim ab hostibus ni-
 mium Musices studium fuisse crimini datum, qua-
 si illa ut voluptatis administra potius, quam stu-
 diorum & laborum levamine fuerit abusus. Ita
 quoniam memorat Wyssius, Zwingli als und tranß
 mit allen Menschen, die ihn luden, verachtete
 nie

niemand: . . . Hintern Wein richtete er diese Ding nicht aus. 2c. quorsum sint interpretaturi admodum proclive est conjicere. Similiter quando plurima Ecclesiæ Ministrorum exempla, qui matrimonii copulam publice contraxerunt, in unum colligit, quin ejus narratio offensionem pluribus sit futura, qui cœlibatus superiorum temporum profusam intemperantiam, & hujus consilii rationes non satis habent perspectas, vix dubium superest. 3) **Sammlung einiger alten Urkunden, welche die Geschichten der Kirchen-Reformation des Schweizerlandes aufklären.** Hic plurimæ repræsentantur Epistolæ Hugonis (de Landenberg) Episcopi Constantiensis, quibus Turicensium circa Sacrorum emendationem studia & molimina intervertere, suæque jura asserere laborat: quibus in fine adjicitur S. Cæs. M. Edictum de suspendenda Religionis mutatione. Possem hic quædam de Hugone Episcopo Const. haud injuncta forte aspergere; sed cum aliud quid occurrat, quod propius ad hæc documenta pertinet, malo hæc in præsentiarum omittere. Extat nimirum in his documentis sub n. XX. Epistola Hugonis Episc. Const. ad Senatum Tigurinum, quæ agit de *Urbano Wyssio*, Sacerdote in *Fistibach*, qui ab Episcopo captivus detinebatur. Incidit autem in manus meas Epistola H. ZUINGLI ad hunc Veritatis Confessorem sub hoc ipsum tempus captivitatis exarata, quæ digna est, ut hic adtextatur:

URBA.

U R B A N O W R S S,

Captivo Christi Confessori in Gottlieben.

„ S. Mox ut nuper scripseram reddebat me
 „ quidam rerum tuarum certiozem, ut putabat,
 „ quod jam per concepta verba revocasses hoc,
 „ quod per Christi Spiritum recte sentis: Quæ me
 „ res vehementer contristabat, donec petitionis
 „ tuæ ad Vicarium missæ copiam abs te accipe-
 „ rem. Ibi sensi eum, qui me paulo ante certio-
 „ rem fecerat, per quosdam fuisse deceptum,
 „ qui & ipsi rem non ex amissi perspectam ha-
 „ buissent. Didici ex hac copia, te laturum
 „ fuisse, si Vicarius quacunque tandem ratione
 „ te liberasset: Quod equidem vehementer sum
 „ admiratus, non tam quod te Christus mergi
 „ paulisper passus esset, (nam Petrum se abju-
 „ rantem restituit,) quam quod eis, qui Evange-
 „ lion Christi pessimis artibus, immo apertissimis
 „ mendaciis oppugnant, hanc gloriam cederes,
 „ ut de te ac per te apud filios hujus sæculi tri-
 „ umpharent. Qui quam impudenter essent glo-
 „ riaturi, hinc patet, quod jam infecta re a Ti-
 „ guro solventes passim jactitarunt, quam nos
 „ magnifice vicerint, qui tamen haud magis vi-
 „ cerunt, quam hydra Herculem. Proinde con-
 „ stans esto, quod vere credis ad mortem usque
 „ proficere: *Qui enim usque in finem perseveraverit,*
 „ *hic salvus erit.* Agunt amici omnes diligenter
 „ causam tuam; spero autem & Senatum Tigu-
 „ rinum in diem magis ac magis fauturum. Tu
 „ interea dura: Apparebunt quorundam brevi
 „ mendacia. Episcopus Constantiensis scripsit,
 Tom. IV. X ad

„ ad Senatum te Scriptura S. victum cessisse :
 „ Scripsit etiam neque ignem , neque perpetuos
 „ carceres tibi unquam intentatos fuisse. Tu ve-
 „ ro ista , si facta sunt , cave facta esse neges :
 „ nam & Vicarius Constantiensis dum apud nos
 „ esset , dixit coram Senatu palam , se apud te
 „ invenisse scelestissimam tum conspiracyem ,
 „ tum conjurationem. Unde nostris facile fiet
 „ manifestum , dum negotium tuum tractabi-
 „ mus , non nihil istius sceleris perluxisse. Negat
 „ item Episcopus quicquam , quod ad me adtineat
 „ nomenque meum , tentatum esse a suis : Forte
 „ tamen fieri potest , ut clam eo rabulæ isti ali-
 „ quid consilii cœperint. Verum tu persæ , ne
 „ nega quæ fidis amicis ipse dixisti : ea tuæ libe-
 „ rationis est aptissima occasio. Plura nunc scri-
 „ bere nec locus est , nec tempus , ita me di-
 „ strahunt negotia , tum finienda , ut arbitror ,
 „ cum dissolver : Omnia tamen possum in eo
 „ qui me confortat. Vale & Christianum pectus
 „ te habere tolerantia & constantia proba. Ora
 „ Deum per Christum , ut te labi non sinat ,
 „ aut inferorum portis cedere. Ecclesia nostra
 „ pro te orat. Servet te Christus incolumem. Ex
 „ Tiguro. 24. die Febr. MDXXIII. Salvum dic
 „ nostro nomine *Martinum Luchfingerum* , mili-
 „ tem de Clarona , qui apud vos est in præsidio. „
 4.) Auszug aus **GEORG VOEGELING'S**
 ungedruckter Reformationshistorie der Stadt
 Costniz. Erster Versuch. Lectu dignissima est ,
 quam hic nobis Rever. horum Actorum Collector
 per epitomen exhibet Reformationis Ecclesiæ Con-
 stantienſis historia ; eamque ut continuare velit ,
 sollicitè rogamus. Erat autem hujus Chronici Au-
 tor

tor *Georgius Vægelinus* strenuus veritatis defensor, qui non veritus est publico scripto Reformationi faventes Ecclesiæ Constantiensis Ministros adversus hostium calumnias defendere. Est mihi ad manus ejusmodi scriptum, quod hunc Autorem agnoscit d. 20. Febr. 1524. editum sub titulo: Schirmred eines Layeschen Burgers zu Costanz wider den Pfarrer zu Ueberlingen der ohne Grund der Schrift etlich Constanzisch Prediger, und in dem ihre Zuhörer, öffentlich gescholten hat: Darinnen die Artikel wider den Helfer zu St. Stephan geklagt, so viel er deren geprediget hat, aus Heil. Schrift bewiesen werden.

5.) Mandat, welches von einem ehrsamem Rath der Stadt Basel, gegen des Bischoffs *Vicarius*, den *Rector* und die Regenten der Universität daselbst, als sie die hierinnen gefasste Artikel zu disputieren, und allen den Ihrigen anzuhören verbotten hatten, ausgegeben worden. An. 1524. In hujus Edicti editione ad nostram loquendi consuetudinem nonnihil castigata, quædam omissa, quædam etiam perperam tradita animadverto: v. c. p. 244. simpliciter dicitur: Die aber stets durch die Obern, den Rector und die Regenten der Universität . . . verhindert worden sind: Cum in Originali ita habeant: die aber stetigs durch die Obern, Rector und Regenten der Universität . . . ihre schwere Mandaten und besonder wider die Eingeleibten und Anhänger der Universität, greulich, wie dann dieselben ihre ungegründet ausgestreute Mandat anzeigen, verhindert. Pag. ead. Diemeil
X 2 wir

wir nun diese seine ausgesetzte Artikel nicht un-
 zimlich, sondern den Evangelien gemäß . .
 . . befunden haben. In Originali ita legitur:
 Dieweil wir nun solche seine fůrgesezte Artikel,
 die wir nit unzimlich, dem Evangelion etwas
 gemäß . . befunden. Ita pag. 248. Articulus
 III. in authentico Scripto ita habet: Es ist
 frembd von dem evangelischen Riecht, daß man
 heldt nach jůdischer Gewohnheit, Unterschei-
 dung der Kleider, und der Speisen, und der
 Ceremonien: ubi illud heldt propendeant homi-
 nes ad, in hält mutatum sensum nonnihil obscurat.
 Vitiosum autem est quod legitur pag. ead. Artic. IV.
 Ja man sollte mit allem Fleiß unterstehen, daß
 alle Ding zur Reineigkeit gebracht würden.
 lege zu Einigkeit. Denique p. 250. Artic. 13. in
 Scripto authentico ita conceptus est: Wir sollen
 Sorg han, daß uns Christus anscheyn, durch
 welches Krafft, und nit durch die Gestirn und
 ander Elementen Herrschung, alle Ding wer-
 den geregiert. Summam vero hujus Articuli
 Ancillon la vie de G. Farell p. 44. ita effert: *Que*
toutes choses dependent non de l'Influence des Astres,
ni des qualitez des Elements, mais de la Providen-
ce de Dieu. In nova vero translatione isthæc Sen-
 tentia, nonnisi accessoriam propositionem consti-
 tuit. Equidem Reverendus horum Actorum Edi-
 tor in sua Præfatione ad hunc articulum varias vi-
 tæ Farelli particulas sub examen revocat, atque in
 plurimis Baylium, & quos iste excitavit auctores,
 sequitur. Notum est Virum Rever. Ancillonium
 in *Idea fidelis Jesu Christi Ministri* sub Guill. FA-
 RELLI

RELLI exemplo proposita , Amsterodami 1691.
edita laudare passim p. 65. p. 98. p. 110. p. 202.
accuratum aliquod *Diarium* memoriae ac rerum a
Farello gestarum *αὐξάνδορον*, quo ipse usus fuerit.
Quandoquidem vero hoc ipsum MSC. *αὐξάνδορον*
forte fortuna ad manus meas pervenit , historiam
vitae factorumque *Farelli* accuratius multo ac ple-
nius cognoscere datum fuit , simulque quantum
subinde Rever. horum Actorum editor , conjectu-
ris nimium indulgendo , a veritate historica aber-
raverit : cujus rei unicum hoc exemplum produ-
cam : Praefationis p. XXX. haec leguntur : Die Le-
bens-Beschreibung Farells , welche Ancillon
zum Verfasser hat , meldet Bl. 197. er war
zu Zürich von Zwinglin , zu Bern von Haller ,
und zu Basel von Oecolampad wol aufgenom-
men worden. Dieses ist nicht zu verstehen ,
als wann er bey allen diesen Männern persön-
lich gewesen war , sondern daß sie ihn mit ih-
ren Zuschriften beehret , und ihm mit Rath
begestanden seyen. Hanc autem Clariss. Füsslini
παρεμπνεύων refellit *Diarium* nostrum MSC. cujus
haec sunt verba : Arrivé qu'il fut à Strasbourg il y
racontra deux excellens personnages, Pasteurs de la ville,
Wolfgang Capito & Martin Bucer , auxquels d'en-
trée se fist cognoistre , & captiva tellement leur bienveil-
lance , que sur le tesmogniages de pieté , courage , zele
& sursuffisance , lesquels il leur fist recevoir pour leur estre
joint en l'œuvre du Seigneur , il luy donnerent la main
d'association & contracterent par ensemble une amitié si
sincere & sainte , que jusques à leur mort ils ont nour-
ris par lettres une communication des sentimens , ad-
vis , conseils , sur tous incidens d'affaires concernant la

Religion. Et chose notable en passant , qu'il y a toutes les apparences , que Bucer avoit l'ame bien estroitement liée à Farel , puisqu'aujourd'hui se trouve un paquet de Lettres escrites à Bucer par Zuingeli , Oecolampade , Pellican & Blaarer , & autres excellens & doctes personnages , parmi ses escrits , qui sans doute luy avoyent esté confiés en ami , pour causes incognies. De Strasbourg ayant faict dessein de passer jusqu'en Suisse , s'emboucher & conserer aussi en particulier avec les trois excellents & fameux Serviteurs de Dieu & Reformateurs , Zuingle de Zurich , Haller de Berne , & Oecolampade de Basle. Il les alla visiter tous en particulier , & fust receu humainement d'eux , honoré & confirmé puissamment dans ses pieux desseins & résolutions à se porter à la propagation de la doctrine evangelique par tout ou une legitime vocation l'adresseroit : Et entre les trois villes ayant Basle pour son sejour expres , affin de pouvoir avoir des entretiens & communications familières avec Oecolampades & autres doctes personnages , entre lesquels estoit Conrad Pellican de l'ordre des Cordeliers & d'un savoir profond en la Langue hebraïque & vivant avec une sainteté & modestie particuliere. Errat etiam in eo Rever. horum Actorum collector , quum pag. XLVII. Præf. non cunctanter perhibet , istud Diarium rerum ad Farellum pertinentium , quo Ancillonius se usum esse profitetur , ab ipso Farelllo contextum , atque etiam ipsa ejus manu fuisse exaratum ; adeoque etiam tota illa , quam ex hac fictione extruit argumentatio , non satis firmo innititur talo. Cæterum quoniam de ratione atque Successu hujus Disputationis Farellianæ parum constat , non prætermittendus est locus , qui extat in Farelli ad Calvinum Epistola , quæ numero XLIX. est p. m. 107.

m. 107. Quod scribit, se admonitum ne tam præcise nobiscum ageret: Scil. Carolus erat quem timeremus? & aliquis aliquando metus nos tenuit ne vinceremur? Basilea, ubi erat Erasmus, Berus, Zicardus, Cantioncula; theologi illi, ut hi Jurisperiti, in arenam descendimus & sustinuimus argumenta non levia nostrorum, ut Oecolampadii, Pellicani. Sed Scripturis ita erant roborata omnia, ut ne minimum quidem conuellere potuerint. 6.) Vierte Sammlung einiger alten Urkunden, welche den Ursprung und die Absichten der Wiedertäufer des Schweizerlandes entdecken. Acta cum Anabaptistis publica, quominus seorsim, neque ad certum usum revocata, publicæ luci permittantur, videntur prudentiæ Leges intercedere. Quod autem Rever. horum Actorum Collector in Præf. ad hunc articulum p. LVI. b. ZUINGLIO inadvertentiæ culpam exprobrat, in eo parum videtur affectus Zuinglii argumentationem: Non enim potuit ignorare Zuinglius qui interdum fiat, ut Secta aliqua adversus suos asseclas in ignoscendo indulgentior sit: Sed hoc tamen mirum est, Georgium illum de domo Jacob libertatem e vinculis præstito adversus conscientiam jurejurando redemisse. Cæterum quæ de SERVETO adjicit Rever. Actorum Collector, quanquam admodum probabile sit, quod ipse in vinculis professus est, *qu'il a toujours reprouvé & reprouve les Anabaptistes: & que* tamen certum est, ipsum verum Anabaptismum docuisse; ita enim *Restitut. Christianism. p. 491. A Padobaptistis sine fide, sine intellectu, extra Ecclesiam Christi baptizati, sunt iterum in Fide*

U 4

Christi

Christi & ejus Ecclesia baptizandi. 7.) Heinrich Bullingers Schuz. Schrift wider des Wienerischen Bischofs Johannes Trost. Büchlein, welches er von dem wunderlichen neuerlangten Sieg herausgegeben An. 1532. Dignus oppido iste libellus est, quem e pulvere excitatum ad fidem editionis Froschouerianæ publici juris faceret Rever. horum Actorum conditor. Sed longe alia ratio est illius appendicis, quem idem Prologo suo subjicere voluit, & quo causæ suæ nonnihil interesse putavit, ut doceret, quo tempore, quave occasione, singula Calvinii de Prædestinatione scripta in lucem fuerint edita: Novum enim documentum exhibuit, quam proclivis sit ad judicandum ac statuendum de rebus parum cognitis, nobisque quasi necessitatem imposuit, eum de parachronismo seu hallucinatione circa postremi de *Occulta Dei Providentia* libelli editionem monendi: Etenim confidenter affirmat Libellum illum de *occulta æterna Dei Providentia adversus nebulonis cujusdam calumnias*, primum fuisse publicatum an. 1554. in quo Viro Rever. imposuit Index Scriptorum, qui *Calvini Tractatibus Theol.* a Beza præfixus est, quique hunc annum per errorem typographicum præfert: Si enim ipsum Libellum, in quo nunc totum causæ suæ præsidium positum esse venditat, inter Calvinii *Tractatus Theol.* diligentius & accuratius inspexisset, non potuisset non hunc errorem typographicum animadvertere: ita enim concluditur adjecta etiam temporis nota: *Compescat te Deus, Satan. Amen. Genevæ. Nonis Januarii. M. D. LVIII.* Quod vero Calvinii Libellum de *æterna Dei Prædestinatione*, consensu Pastorum Genevensis Ecclesiæ confir-

confirmatum adinet, is quidem, ut recte observatum est, an. 1551. præcipite lucem vidit, atque Hieronymus Bolsecus ei scribendo occasionem præbuit. Quandoquidem vero Rev. hujus Prologi Autor p. LXXII. negat sibi cognitum esse, quid Ecclesiarum Helveticarum Ministri de hac Hieronymi causa consulti responderint, operæ pretium me facturum confido, si hoc loco Bernensis Ecclesiæ Literas ad Pastores & Professores Genevenses adjungam, quæ ita habent:

„ Gratiam & Pacem a Domino, &c. Condo-
 „ lemus Ecclesiæ vestræ, Domini ac Fratres plu-
 „ rimum observandi, propter offendiculum diffi-
 „ dii, quod per spiritum contentionis nuper apud
 „ vos est, in turbulentis alioqui & plus æquo
 „ afflictis hisce Ecclesiarum Christi rebus, excita-
 „ tum, quod nobis significandum, & tenuita-
 „ tis nostræ sententiam de hoc requirendam esse
 „ duxistis, ut Hieronymus ille, quem turbas al-
 „ tercationum insincero dogmate suo in Ecclesia
 „ vestra movisse scribitis, eo facilius ad concilia-
 „ tionem & consensum induci possit. Qua in re
 „ studium vestrum probamus, quod dissidia do-
 „ ctrinæ in Ecclesia Christi haud ferenda esse judi-
 „ catis, & de tollendis illis, non solum cum ve-
 „ stris, quos tamen habetis doctissimos, sed &
 „ cum aliarum Ecclesiarum Ministris consultatis.
 „ Quid enim minus ferendum est, quam Eccle-
 „ siæ Christi in causa veræ Religionis ac doctri-
 „ næ pacatæ turbatio? Rursus, quid hoc nostro
 „ sæculo, tam multarum opinionum feraci, pro-
 „ clivius est, quam ut subinde exoriantur pere-
 „ grinorum dogmatum authores? Quare non

„ immerito a fidei Christi Ministris requiritur, ut
 „ pro grege sibi commisso vigiles servant custo-
 „ dias. Illud tamen etiam atque etiam videndum
 „ esse sentimus, ne quid severius statuatur in er-
 „ rantes, ne, dum dogmatum puritatem immo-
 „ deratius vindicamus, a regula Spiritus Christi
 „ deficiamus, hoc est, charitatem fraternam, un-
 „ de Discipuli Christi censemur, ad sinistram de-
 „ clinantes, transgrediamur. Amica Christo ve-
 „ ritas, sed amicæ quoque sunt Christo ovium
 „ ipsius animæ, non modo in veritate sine of-
 „ fensione ambulantes, sed & per devia errantes;
 „ imo harum curam, juxta parabolam Evange-
 „ licam, impensiolem optimus Pastor gerit. Sci-
 „ tis hoc ipsi. Non docemus ignorantes, sed
 „ admonemus scientes. Sic comparati plærum-
 „ que sumus, ut dum summo studio veritatem
 „ doctrinæ Christi tuemur, id quod in hujusmo-
 „ di dogmatum diffidiis usu venire solet, minus
 „ observemus quid Spiritus charitatis ac Christia-
 „ næ mansuetudinis requirat, sed fervore ac stu-
 „ dio retinendæ veritatis in diversum ab eo quod
 „ discipulos Christi decet abripiamur, quasi stu-
 „ dium servandæ charitatis cum zelo veritatis
 „ consistere nequeat, cum utriusque conjunctio
 „ ex ipsissimo Christi spiritu nascatur, quo ut
 „ nihil est a mendacio alienius, ita nihil est etiam
 „ charitati atque mansuetudini addictius. Lauda-
 „ mus in vobis retinendæ veritatis studium, ora-
 „ musque Deum, ut quemadmodum vos in ve-
 „ ritate sua sanctificavit, ita in illa ad finem us-
 „ que, cum vestro, tum aliorum multorum bo-
 „ no, contra omnis mendacii principem, illiba-
 „ tos conservet. Simul tamen obsecramus, ut
 „ CO-

„ cogitatis , quam sit proclive ad errandum ho-
 „ minis ingenium , rursus quam sit generosum ,
 „ ideoque facilius ut quis in ordinem mansuetudine
 „ spiritus reducatur , quam severitate trahatur. Et
 „ ut ad causam veniamus , de qua inter Vos &
 „ Hieronymum orta est contentio , clam vobis
 „ non est , quam multis illa bonis viris negotium
 „ fecerit , de quibus alias non adeo male sentiri
 „ potest ; qui , dum legunt in S. Scripturis eas
 „ sententias , quæ gratiam Dei universaliter erga
 „ quosvis deprædicant , tanto non sunt iudicio
 „ præditi , ut divinæ electionis ac prædestinatio-
 „ nis veneranda myſteria , deinde & humanæ
 „ mentis cœcitatem ac depravationem rite intue-
 „ antur & agnoscant , sed hærent in prædicatione
 „ universalis gratiæ ac bonitatis Dei , sentiunt
 „ que non posse Deo tribui , quod quemquam
 „ mortalium reprobet , induret , & excœcet , nisi
 „ cum inferenda blasphemia dicturi simus , esse
 „ illum simul & cæcitatæ & perditionis humanæ ,
 „ adeoque & omnium quæ admittuntur peccato-
 „ rum authorem. Sic retinent hos locos ; quid
 „ tibi facere debui , quod non feci ? Et , Tota die
 „ expandi manus meas ad populum non credentem , sed
 „ contradicentem mihi. Et , Utinam populus meus
 „ audisset , & in viis meis ambulasset. Et , Quoties
 „ volui congregare filios tuos , & noluiſti , Et Vos
 „ semper Spiritui sancto resististis. Et , Perditio tua
 „ ex te , Israël. Et , Ezech. XXXIII. Nolo mor-
 „ tem peccatoris , sed ut convertatur & vivat. Et
 „ Matth. XI. Venite ad me omnes , & ego reficiam
 „ vos. Et Joann. III. Sic Deus dilexit mundum ,
 „ ut filium suum unigenitum daret , ut omnis qui cre-
 „ dit in eum non pereat , sed habeat vitam æternam.

„ Et

„ Et Rom. III. *Justitia Dei in omnes, & super*
 „ *omnes, qui credunt.* Et Cap. X. *Idem Dominus*
 „ *omnium, dives in omnes qui invocant eum.* Et
 „ *non est acceptio personarum apud Deum.* Et Cap. XI.
 „ *Conclufit Deus omnia sub peccato, ut omnium mife-*
 „ *reatur.* Et I. Tim. II. *Qui vult omnes homines fal-*
 „ *vos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Et 2.
 „ Petr. III. *Patienter agit propter vos, nolens aliquos*
 „ *perire, sed omnes ad penitentiam reverti.* Hujus-
 „ modi fententiis fic inhærent plærique non adeo
 „ mali viri, ut interea cauffam prædeftinationis
 „ divinæ puris fidei oculis intueri nequeant. De
 „ qua non frustra monuerunt quidam, ob id cau-
 „ tius effe, atque circumfpectius dicendum, quod
 „ fit illa non lac infantium, fed cibus adultorum.
 „ Et hic Hieronymus fatis declarat effe fe ex im-
 „ becillioribus, dum fe in arcanum confilium
 „ Dei ingreffurum negat. Admonemus ifta, non
 „ eam ob cauffam, quod aliena fint a veftra ip-
 „ forum confcientia, fed quoniam fententiam
 „ noftram requirere voluiftis, ut tanquam fideles
 „ in domo Dei, afferamus in medium, quod
 „ potiffimum ad pacem & ædificationem Ecclefiæ
 „ veftræ, deinde & ad Hieronymi illius mentem
 „ ad fpiritum confenfionis inducendam, facere
 „ poffe judicamus. Eft nobis ille prorfus igno-
 „ tus; funt tamen qui prædicant eum non effe
 „ virum adeo malum. Optaremus & vobis & il-
 „ li, ut per fpiritum Chrifti vera & fententiarum
 „ & affectuum confenfione conjungeremini. Vide-
 „ tur in illius refponfis, quæ mififtis, haud adeo
 „ exigui effe momenti, quod primum tribuiftis
 „ Deo electionem ex hominibus, deinde eorum
 „ quos voluit, tertio in Chrifto, quarto nullius
 „ noftri

„ nostri boni , sed meræ suæ gratiæ respectu ;
 „ Præterea , opus esse speciali gratia & attractio-
 „ ne ad credendum ; & Deum per Christum re-
 „ formare mentes hominum , & dare corda car-
 „ nea , amareque nos ac fidem dare , priusquam
 „ a nobis ametur , idque ex paterna misericordia.
 „ Per hæc veluti principia , si abesset studium con-
 „ tendendi , facilis esset ad ulteriora transitus. Sed
 „ orandus est Dominus , qui solus aperit mentes
 „ Mortalium , ut & vobis animum det lucrifaci-
 „ endis errantibus indefinenter deditum , & illius
 „ mentem ad id instituti reddat accommodam ,
 „ quo , uno corde & spiritu , gloriam gratiæ
 „ ipsius ad multorum ædificationem deprædicetis.
 „ Quæ scripsimus boni consulite , Domini & Fra-
 „ tres colendi. Commendamus nos & Ecclesias
 „ nostras charitatis vestræ precibus. „ Data Bernæ ,
 7. Decemb. ann. Dom. 1551.

*Ministri Verbi & Professores Ecclesiæ BERNENSIS,
 in fide ac veritate Christi consortes :*

FINIS.

